

ІНСТИТУТ

ОСВІТНЬОЇ АНАЛІТИКИ

Державна наукова установа

ОСВІТНЯ АНАЛІТИКА УКРАЇНИ

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

Заснований у 2017 р.
Виходить 2–6 разів на рік

ВИПУСК № 4(20)
2022

ISSN 2617-8532 Журнал зареєстровано 7 листопада 2018 року в Міжнародному центрі періодичних видань (ISSN International Centre, м. Париж)

Засновник і видавець Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики» (свідоцтво про реєстрацію KB № 22862-12762P від 28.08.2017)

Журнал «Освітня аналітика України» внесено до Переліку наукових фахових видань України (наказ Міністерства освіти і науки України від 09.02.2021 № 157), категорія «Б»; спеціальності: 051 – Економіка, 281 – Публічне управління та адміністрування

ЗМІСТ

РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

Лондар С. Л., Пронь Н. Б. Пріоритетні напрями інтеграції України до європейського освітнього та інноваційного простору в умовах російсько-української війни (англійською) 5

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА

Литвинчук А. О., Кир'янов А. В., Іриневич Ю. В., Гайдук І. С. Інформаційно-аналітична підтримка управління інклюзивною освітою в умовах воєнного стану з урахуванням досвіду ЄС 17

ВИЩА ОСВІТА

Чимбай Л. Л., Попкова Л. В., Ханюк Т. О. Роль інтернаціоналізації системи вищої освіти України на шляху до Європейського Союзу 31

ПРОФЕСІЙНА (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНА) ОСВІТА

Леснікова М. В. Популяризація професійної (професійно-технічної) освіти серед молоді: європейський досвід та кроки з її підвищення в Україні. 49

ЗАГАЛЬНА СЕРЕДНЯ ОСВІТА

Гапон В. В., Шараєвська М. І., Дереза Т. С. Статистичне оцінювання діяльності вітчизняних закладів загальної середньої освіти із застосуванням досвіду європейських держав 67

Денисюк О. Я., Дронь Т. О., Титаренко Н. В., Ткаченко В. В. Реформа НУШ як складова інтеграції української освіти в європейський освітній простір 84

Гапон В. В., Барабаш О. А., Читаєва К. Г. Вплив євроінтеграційних процесів на перспективи реформування фінансової системи у сфері загальної середньої освіти України	98
---	----

Іщук Я. В., Горна М. О. Статистика освіти України в контексті євроінтеграції	118
---	-----

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Лондар Сергій Леонідович, д-р екон. наук, проф. (*головний редактор*); **Литвинчук Андрій Олександрович**, канд. екон. наук (*заступник головного редактора*); **Терещенко Ганна Миколаївна**, канд. екон. наук, ст. наук. співробітник (*заступник головного редактора*); **Кир'янов Андрій Вячеславович** (*заступник головного редактора*); **Пронь Наталія Богданівна**, канд. екон. наук (*відповідальний секретар*); **Бахрушин Володимир Євгенович**, д-р фіз.-мат. наук, проф.; **Буряченко Андрій Євгенович**, д-р екон. наук, доц.; **Гапон Валентина Василівна**, канд. пед. наук; **Гриневич Лілія Михайлівна**, канд. пед. наук, доц.; **Гулова Ленка**, Ph.D.; **Денглерова Деніса**, Ph.D.; **Денисюк Оксана Яківна**; **Затоначька Тетяна Георгіївна**, д-р екон. наук, проф.; **Ковтунець Володимир Віталійович**, канд. фіз.-мат. наук, доц.; **Кононенко Юрій Григорович**; **Криштоф Світлана Дмитрівна**, канд. пед. наук, ст. наук. співробітник; **Кузнецов Костянтин Володимирович**, канд. наук з держ. упр.; **Леснікова Марина Валентинівна**, канд. екон. наук; **Лун Марк**, Ph.D.; **Мельник Сергій Вікторович**, канд. екон. наук, доц.; **Міщенко Володимир Іванович**, д-р екон. наук, проф.; **Орлова Наталія Сергіївна**, д-р наук з держ. упр., проф.; **Раков Сергій Анатолійович**, д-р пед. наук, доц.; **Рашкевич Юрій Михайлович**, д-р тех. наук, проф.; **Тимченко Олена Миколаївна**, д-р екон. наук, проф.; **Тутліс Відмандас**, Ph.D.; **Шіп Радім**, Ph.D.

Рекомендовано до друку
Вченою радою Державної наукової установи «Інститут освітньої аналітики».
Протокол № 7 від 12 вересня 2022 р.

Журнал включено до таких баз даних: «Наукова періодика України», ResearchBib, Ulrich's Periodicals Directory, Google Scholar, Crossref та Index Copernicus International Journals Master List.

Редакційна колегія не завжди поділяє позицію авторів.

Автори несуть повну відповідальність за зміст і достовірність матеріалів, що публікуються, дотримання загальноприйнятих принципів наукової етики, відсутність плагіату у своїх статтях.

Матеріали, надруковані у журналі, є власністю Інституту, захищені міжнародним та українським законодавством і не можуть бути відтворені у будь-якій формі без письмового дозволу видавця.

Редакція залишає за собою право на скорочення та редагування авторських текстів.

INSTITUTE
OF EDUCATIONAL ANALYTICS
State Scientific Institution

EDUCATIONAL ANALYTICS OF UKRAINE

SCIENTIFIC-PRACTICAL JOURNAL

Published since 2017
2–6 issues per year

ISSUE № 4(20)
2022

ISSN 2617-8532 The journal is registered on 7 of November 2018 in ISSN International Centre, Paris

Founder and publisher State Scientific Institution «Institute of Educational Analytics»
(Print media state registration certificate KB № 22862-12762P of 28.08.2017)

The journal «Educational Analytics of Ukraine» is included in the List of scientific professional publications of Ukraine (order of the Ministry of Education and Science of Ukraine from 09.02.2021 № 157), category «B»; specialties: 051 - Economics, 281 - Public administration and administration

CONTENTS

HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT

Sergiy Londar, Natalia Pron. Priority directions of Ukraine's integration into the European educational and innovative space in the context of the russian-ukrainian war. 5

INCLUSIVE EDUCATION

Andrii Lytvynchuk, Andrii Kyrianov, Julia Irynevich, Ivan Gaiduk. Information and analytical support for the management of inclusive education under martial conditions and taking into account the EU experience. 17

HIGHER EDUCATION

Liudmyla Chymbay, Larysa Popkova, Tetiana Khaniuk. The role of the internationalization of the higher education system of Ukraine on the way to the European Union. 31

VOCATIONAL (VOCATIONAL AND TECHNICAL) EDUCATION

Maryna Lyesnikova. Popularization of vocational education and training among young people: the European practices and steps for its improvement in Ukraine. 49

GENERAL SECONDARY EDUCATION

Valentyna Gapon, Mariia Sharaievska, Tetiana Derepa. Statistical assessment of the activities of domestic general secondary education institutions based on European practices. 67

Oksana Denisyuk, Tetiana Dron, Nataliia Tytarenko, Valentyna Tkachenko. The NUS reform as a component of the Ukrainian education integration into the European educational space. 84

FINANCIAL AND ECONOMIC ASPECTS OF EDUCATION

Valentyna Gapon, Olena Barabash, Kateryna Chytaieva. The impact of European integration processes on the prospects of reforming the financial system of general secondary education in Ukraine	98
---	----

INTERNATIONAL EDUCATIONAL SPACE

Yaroslava Ishchuk, Maryna Horna. Education statistics of Ukraine in the context of European integration	118
--	-----

EDITORIAL BOARD

Prof. **Sergiy Londar** (*editor-in-chief*); Dr. **Andrii Lytvynchuk** (*deputy editor-in-chief*); Dr. **Hanna Tereshchenko** (*deputy editor-in-chief*); **Andrii Kyrianov** (*deputy editor-in-chief*); Dr. **Natalia Pron** (*executive secretary*); Prof. **Volodymyr Bakhrushyn**; Dr. **Andrii Buriachenko**; Dr. **Valentyna Gapon**; Dr. **Liliia Hrynevych**; Dr. **Lenka Gulova**; Dr. **Denisa Denglerova**; **Oksana Denysiuk**; Prof. **Tetyana Zatonatska**; Dr. **Volodymyr Kovtunets**; **Yurii Kononenko**; Dr. **Svitlana Kryshtof**; Dr. **Konstantin Kuznietsov**; Dr. **Maryna Lyesnikova**; Dr. **Mark Loon**; Dr. **Sergii Melnyk**; Prof. **Volodymyr Mishchenko**; Prof. **Nataliia Orlova**; Dr. **Sergiy Rakov**; Prof. **Yurii Rashkevych**; Prof. **Olena Tymchenko**; Dr. **Vidmantas Tutlys**; Dr. **Radim Ship**.

Recommended for publication
by the Academic Council of the State Scientific Institution «Institute of Educational Analytics».
Protocol № 7 of 12.09.2022.

The journal is included in such databases: Scientific Periodicals of Ukraine, ResearchBib, Ulrich's Periodicals Directory, Google Scholar, Crossref and Index Copernicus International Journals Master List.

The editorial board does not always share the position of the authors.

Responsibility for the content and reliability of published materials, the compliance of general scientific ethics principles, the absence of plagiarism lies entirely with the authors.

Materials published in the journal are the property of the Institute and are protected by international and Ukrainian legislation and may not be reproduced in any form without the written permission of the publisher.

The editorial staff reserves the right to shorten and edit the original texts.

Sergiy Londar

Dr. Sc. (Economics), Professor, SSI «Institute of Educational Analytics», Kyiv, Ukraine,
londar.sergiy@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1838-288X>

Natalia Pron

Ph. D. (Economics), SSI «Institute of Educational Analytics», Kyiv, Ukraine, n_gnativ@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9413-8793>

PRIORITY DIRECTIONS OF UKRAINE'S INTEGRATION INTO THE EUROPEAN EDUCATIONAL AND INNOVATIVE SPACE IN THE CONTEXT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Abstract. *The article is devoted to the significant topic of European integration of the Ukrainian education and science system in difficult conditions of Russia planned military aggression against Ukraine. A brief retrospective analysis of the relations between Ukraine and the EU over the last three decades was made. Attention was focused on the priority of the European vector of development of the national economy, and therefore the sphere of education, science and innovation. The statistical data describing the current state of the educational infrastructure of Ukraine, which suffered significant destruction as a result of war crimes of Russia, were given. The main measures taken by the team of the Ministry of Education and Science of Ukraine and the EU partners to ensure the sustainability and continuity of the educational process for Ukrainian refugee students abroad were described. Several EU initiatives were outlined to support Ukrainian students, teachers and researchers in the conditions of war, in particular the ERA4Ukraine portal, MSCA4Ukraine program and others. A new project of Ukrainian Educational Hubs, which implements the concept of lifelong learning for the development of the human capital of Ukraine was demonstrated. Such educational centres offer, inter alia, the opportunity to study IT and working professions, acquire the most demanded skills of professional growth, improve the Ukrainian and English languages, receive psychological support, etc. It is emphasized that an important component of the process of integration of Ukraine into the European educational and innovative space is the digital component. Some examples of successful digitalization in the sphere of education and science are given, including such national systems as the software and hardware complex «Automated Information Complex of Educational Management», System of Automation of Inclusive Resource Centres, Ukrainian Research Information System, etc. The list of the most successful current research information systems in European countries was presented. The importance of financial assistance and support provided by European countries through diversification of funding was stressed. Proposals on the necessity of intensification of European integration processes in the sphere of education and science of Ukraine and strengthening international cooperation in the field of research and innovation were submitted.*

Keywords: *education and science of Ukraine, educational infrastructure, European integration, international cooperation, Russian-Ukrainian war.*

JEL classification: I20, I28.

DOI: 10.32987/2617-8532-2022-4-5-16.

Ukrainian authorities demonstrated their strategic direction of European integration as early as the mid-1990s. A retrospective analysis of the development of relations between Ukraine and the EU shows that relationships between the countries date back to the proclamation of independence of Ukraine in 1991. In particular, in December 1991 the Minister of Foreign Affairs of the Netherlands, as the representative of the EU Presidency, in his letter on behalf of the European Union, officially recognized the independence of Ukraine. Ukraine's commitment to building relations with the European Union was first documented in the Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine of July 2, 1993 «On the main directions of the foreign policy of Ukraine». Subsequently, Ukraine's strategic course for European integration was confirmed and elaborated in the Strategy for Ukraine's Integration into the EU (approved on June 11, 1998), and the Program for the Integration of Ukraine into the EU (approved on September 14, 2000). The next important stage of bilateral relations was the ratification of the Association Agreement between Ukraine and the EU in 2014, which officially entered into force on September 1, 2017. This international legal document at the treaty and legal level consolidated the transition of Ukraine-EU relations from partnership and cooperation to political unification and economic integration. In 2019, the Constitution of Ukraine for the first time formalized the course of European and Euro-Atlantic integration.

A truly historic moment was the qualitatively new stage of relations between Ukraine and the EU in 2022,

when on June 23, representatives of all 27 EU countries voted to grant Ukraine the status of candidate for EU membership. Until this day, Ukraine has passed through a rather long and difficult time, numerous reforms were carried out in various spheres of life, but the unconditional push to join the European family was the brutal invasion of the territory of sovereign Ukraine by the Russian army and the attempt to annex its territory on February 24, 2022 (immediately on the 5th day after the invasion of Russian troops Ukraine applied for membership in the EU). Thus, for the first time in its history, the EU gave the green light for European integration to a war-torn country with part of its territory temporarily occupied.

Ukraine's status as a candidate for membership in the EU, in particular, gives grounds to assert that Ukraine has sufficient human capital, education, research, innovation and future achievements in this field. Moreover, among Ukrainian society, support for European integration processes has grown significantly since the beginning of Russia's armed aggression and continues to be at a high level. Thus, recent polls conducted by the sociological group «Rating» showed that more than 80% of Ukrainians surveyed support joining the EU and NATO, and 86% of respondents would support Ukraine's accession to the European Union in case of a referendum. It is important that support for EU accession is unanimous among representatives of all macroregions of Ukraine and age groups [1].

Issues of European integration of Ukrainian education and science have been the subject of numerous studies over the years, namely, Kharazishvili Y. et al. [2], Rubel O. & Zhikhareva A. [3],

Matyushenko I. [4], Kuzior A. et al. [5], Pidorycheva I. [6] and others. A number of scientific monographs are devoted to the topic of European integration [7–9]. In particular, in the monograph [10], Ukrainian researchers together with colleagues from Slovakia, Hungary, Romania, and Poland provide analytical assessments of the state of formation of a common European educational and scientific space.

Despite the existence of numerous scientific works devoted to various aspects of the European integration processes of Ukrainian education and science, today it is also important to study this issue in the context of the current global challenges, namely in view of the large-scale russian invasion of the territory of independent Ukraine. Hence, the purpose of this article is to study the key aspects of Ukraine's integration into the European educational and innovation space in the context of russian military aggression against Ukraine.

A well-known Latin proverb says: «*Amicus certus in re incerta cernitur*» which is translated as «a friend in need is a friend indeed». It is true that when russia's full-scale unprovoked armed aggression against Ukraine began, Ukrainians realized that they were not alone, but an important member of the European family. For instance, unprecedented support had been provided to thousands of Ukrainian refugee students and their basic needs had been met, among which the right to education played an equally important role. Thus, thousands of Ukrainian children gained access to quality educational services (at the beginning of March 2022, there were nearly 700,000 forcibly displaced school-age students

abroad; however, as of August, 4,5% of them had returned to Ukraine). At the same time, a large number of teaching staff and researchers were forced to leave for safer places abroad (since the beginning of the school year 2022/23 more than 3,500 of them returned to Ukraine and continue to teach, but another 13,000 are outside the country) [11].

In recent years, on the basis of the best practices of educational reforms in EU countries, Ukraine has carried out a number of educational reforms aimed primarily at optimizing domestic educational institutions, improving their potential and the quality of educational services provided. However, educational institutions and teachers themselves became for the russian invaders not a random target, the occupiers deliberately destroyed everything related to the education and patriotic training of the free Ukrainian nation (even children have not been spared, as official statistics show that since the beginning of the war more than 200 children have been reported missing, more than 400 – killed, more than 800 – injured, more than 8,000 – deported).

As mentioned above, the educational infrastructure of Ukraine has suffered and continues to endure massive destruction. Thus, more than 2,500 educational institutions were damaged by bombing and shelling, and at least 300 of them were completely destroyed during the half-year of the aggressor's invasion of Ukraine (actually nearly 50% of all educational institutions are schools). Fig. 1 illustrates a map showing the number of destroyed and damaged schools in the regions of Ukraine as of August 20, 2022. From the figure below, it can be seen that the greatest destruction

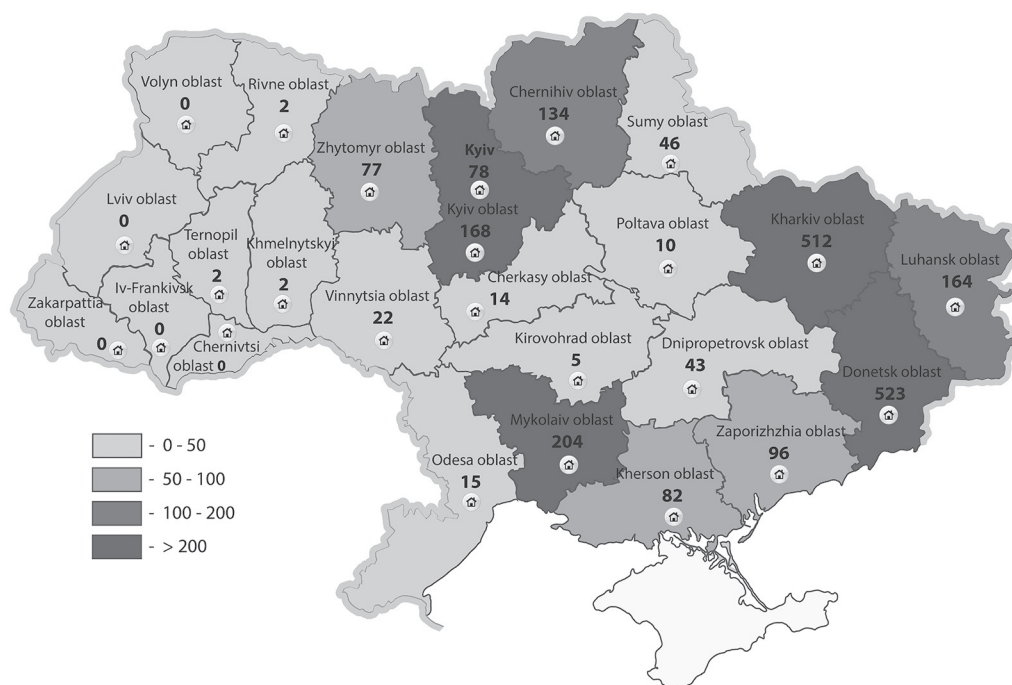

Figure 1. **Information on the number of damaged and completely destroyed educational institutions as a result of the russian attack on Ukraine as of August 20, 2022**

Created by the authors based on [12].

of the educational infrastructure was recorded in the territories where active hostilities have been or are continuing, namely in the eastern, south-eastern and north-eastern parts of Ukraine.

In these difficult conditions of the russian-Ukrainian war, the Ministry of Education and Science of Ukraine (MESU), as the central executive body responsible to society for the sustainable and innovative development of the education and science system of Ukraine at the national, European and global levels, has done and continues to do everything possible to organize the continuity and safety of the educational process for Ukrainian pupils and students on the territory of Ukraine, as well as for all refugee students abroad. For this reason, a series of

online meetings were organized with European Ministers of Education to discuss priority steps for assistance to Ukraine, during which the parties discussed the following issues [11]:

- provision of educational services to forcibly evacuated citizens of Ukraine, creation of the necessary conditions for distance learning on the Ukrainian curricula (e.g., All-Ukrainian Online School platform);
- integration of Ukrainian refugee students into the education system of European countries, in particular, the opportunity to enrol acquired knowledge, skills, assessments and mutual recognition in the education systems of the EU and Ukraine;
- psychological support and socialization of students in EU countries;

- organization of temporary examination locations for the basic and additional sessions of the national multi-subject test within the admission campaign for the 2022/23 school year;

- directions for diversification of financial instruments of assistance to the Ukrainian education system, as well as strengthening cooperation and participation in joint international scientific projects;

- implementation of student academic exchange and mobility programs, etc.

Another important topic of bilateral meetings was the termination of cooperation with russian organizations in the field of research, science and innovation, in which Europe confirmed its absolute agreement with Ukraine.

Against the background of the full-scale russian invasion of Ukraine, European partners offer modern European tools to support Ukrainian schoolchildren, students, teachers, scientists and all staff of science and education, in particular:

- European Commission launched the ERA4Ukraine portal to provide information and support services to Ukrainian scientists forced to go abroad due to the war. The portal brings together initiatives at the level of the EU, individual countries and non-governmental organizations. The portal provides information on recognition of diplomas, current vacancies, social assistance, housing offers for scientists and their families, etc. [11; 13];

- Science4Refugees and the EURAXESS portal provide refugee research internships, part-time and full-time jobs, and access to the European Research Community.

Ukrainian researchers have the right to take advantage of the initiative Science4Refugees without the need to have refugee status [11; 14];

- Ukrainian institutions are granted free access to full-text electronic resources available within the Research4Life project (in particular, Dimensions – a scientometric platform from the «Digital Science» company, Scopus – one of the largest referral databases of scientific citations from the «Elsevier» company, ProQuest Dissertations & Theses Global (PQDT) – the world's most comprehensive collection of multi-disciplinary dissertations and theses from the company «ProQuest»). During the half-year 2022, more than 500 Ukrainian institutions exercised their right and registered on this resource, while the number of databases on the Research4Life platform for Ukrainian researches increased to 40 [11; 15];

- a new fellowship scheme MSCA4Ukraine Programme of the European Commission was launched for displaced researchers from Ukraine: «This support will enable displaced researchers to continue their work at academic and non-academic organisations in the EU Member States and Horizon Europe Associated Countries while maintaining their connections to research and innovation communities in Ukraine» [16];

- Council of Europe has created a special page for the adaptation of Ukrainians to European educational standards «Education in time of crisis». Language learning, recognition of qualifications and training are among the main tools that facilitate the integration of migrants and refugees from Ukraine [11; 17];

• European Center for Modern Languages at the Council of Europe has created a website to support the linguistic integration of immigrants from Ukraine. The site presents tools for children's adaptation to the new environment and schools. Some materials were developed specifically for the new realities that arose as a result of the aggression of the Russian Federation on the territory of Ukraine; others are adapted from a toolkit for adults developed within the Council of Europe's Linguistic Integration of Adult Migrants (LIAM) project [11; 18].

During the full-scale Russian invasion of the territory of Ukraine, the question of creating an educational space friendly to children and adults arose. Thus, on the initiative of the MESU, the Institute of Education Content Modernization and the Association of

Innovative and Digital Education, the project of Ukrainian Educational Hubs was implemented, which realizes the concept of Life Long Learning for the human capital development of Ukraine. The project aims to educate children and adults for successful careers. It should be noted that the project shares the principles of the global initiative of the World Bank «Human Capital Development Project» [19]. Educational hubs offer, among other things, the opportunity to study IT and working professions, acquire the most demanded skills for professional growth, improve Ukrainian and English languages, receive psychological support, etc. As of September 2022, 16 hubs (fig. 2), of which 10 are located in Ukraine, five in the EU and one in the UK, have already been successfully operating. The functioning of hubs within Ukraine and

Figure 2. Network of Ukrainian Educational Hubs as of September 2022

Source: [19].

abroad, in addition to stated purposes, has also certain regional features. Educational hubs located in the territory of Ukraine, primarily designed to help Ukrainians realize their potential in their own country and stop the massive outflow of Ukrainian citizens abroad. Educational hubs, depending on the characteristics of the countries and the needs of the refugees, also have certain characteristics, but one of the main tasks of these centres is also to prevent the gap between the Ukrainian refugees and their homeland, education and social and cultural activities. The expansion of the network of educational hubs is continuing and new locations are expected to open soon.

An important component of the process of Ukraine's integration into the European educational research and innovation space is the digital component. In conditions of war, it was important to provide uninterrupted functioning of the software and technological complexes and local educational databases in the field of education and research. For instance, the SSI «Institute of Educational Analytics» is a technical administrator of two national systems as SHC «AIKOM» (software and hardware complex «Automated information complex of educational management» –an online system of EMIS grade for preschool, out-of-school, school and vocational education), and AS «IRC» (a system of automation of inclusive resource centres, responsible for providing a comprehensive assessment of children with special educational needs, providing them with the necessary support and more), so their uninterrupted operation was one of the most important tasks that were successfully solved.

On the initiative of the MESU, the Directorate of Science and Innovation of the MESU, and the State Scientific and Technical Library of Ukraine, in August 2022, the beta version of the national «Ukrainian Research Information System» (URIS system) was presented. The URIS system is a new multifunctional information and telecommunication platform that provides collection, formation, processing, storage, use of data and information in the field of scientific and technical activities of Ukraine, as well as automation of procedures and processes of interaction of subjects and users of the system [11; 20]. Among the main functions of the URIS system is the aggregation of data on the sphere of scientific and technical activity of Ukraine; data integration, its presentation and provision of analytical tools for users to explore it; aggregation of information useful for domestic scientists, employees of scientific institutions and HEIs on a single platform, etc.

It should be noted that the world analogues of such CRIS (current research information system) systems are the following: Information on research in Finland (Research.fi, <https://research.fi/en/>), Current Research Information System in Norway (CRIStin, <https://app.cristin.no/>), National Academic Research and Collaborations Information System (NARCIS, <https://www.narcis.nl/?Language=en>) in the Netherlands, Research Portal of Catalonia in Spain (PRC, <https://portalrecerca.csuc.cat/?locale=en>), Slovenian Current Research Information System (SICRIS, <http://www.sicris.si/public/jqm/cris.aspx?lang=eng&opdescr=home>), PolyU Institutional Research Archive of the

Hong Kong Polytechnic University in China (PIRA, <https://ira.lib.polyu.edu.hk/>) and others.

Financial assistance from international partners is no less important instrument to support Ukrainian R&D under martial law [21]. Thus, in March 2022, the United Nations global fund for education – the ECW («Education Cannot Wait») Foundation approved a \$5 million grant «First Emergency Response» to meet critical education needs as a result of russian invasion. The funds were allocated to the UNICEF and Save the Children Quick Response Budget and used to overcome immediate short-term calls (e.g., purchase of laptops and repair of shelters in schools, etc.) [22].

Ukraine and Finland continued to implement the project «Finnish support for Ukrainian school reform» until 2023, which provides financial contributions for educational reform of up to 6 million euros and up to 2 million euros from the EU. Another example of financial assistance is the redistribution of funds for 2023 within the implementation of the Erasmus+: 200 million euros from the budget of this program for 2021–2027 will be redistributed to support Ukrainian students and teachers next year; and 25 million euros – for scholarships for Ukrainian researchers due to a new initiative led by the Marie Skłodowska-Curie Actions, which will allow 200 researchers to continue their research for two years at the university of the EU member state or a country that is an Associated Country for Horizon Europe. Another example of financial aid was the statement of the European Commission in September 2022 of 100 million euros for the restoration of schools in Ukraine that had been

damaged or completely destroyed by russian missiles and bombs.

Hence, from the first days of russia's violent invasion of Ukraine, the international scientific and European community strongly condemned the russian intervention and expressed its indisputable support for Ukraine. In addition, a number of international donors and partners, in solidarity with Ukraine, have initiated various types of support and financial assistance mechanisms to address the urgent challenges facing education during the war (in particular, the International Bank for Reconstruction and Development, the United Nations Nations on Education, Science and Culture (UNESCO), the United Nations Children's Fund (UNICEF), Save the Children International, etc). For example, in May 2022 the MESU together with UNICEF and SSI «Institute of Educational Analytics» conducted an all-Ukrainian survey of communities on the educational needs of IDPs [23]. Based on the results of the survey, UNICEF funded 80 dollars per displaced teacher and provided funds for laptops.

This study was an attempt to provide a brief overview of some successful initiatives and projects implemented in the field of education and science in the context of integration with the EU, notwithstanding the continued active military activities on the territory of Ukraine. On the basis of the analysis we have developed some proposals that will contribute to the European integration of Ukrainian education and science, in particular: continuation of the initiated reforms in the field of education and science of Ukraine based on the best European experience; raising the level of English language proficiency and

digital skills of students and teachers; development of a network of educational hubs both within Ukraine and abroad; attraction of foreign investments in reconstruction of damaged educational infrastructure; updating of the roadmap for the integration of the scientific and innovative system of Ukraine into the European Research Area; strengthening international cooperation and increasing the participation of Ukrainian scientists in EU research and innovation programs (e.g., Erasmus, Horizon Europe etc.); commercialization of intellectual property and intensification of cooperation between science and business; increasing the publication activity of Ukrainian researches in scientific journals, which are included to the Scopus and Web of Science databases, etc. It is also important to take into account the need for psychological assistance to participants in the educational process both during hostilities and after the war. At the same

time, it is important that the Ukrainian education and science system, in the process of European integration, preserve its unique features, including a rich cultural and historical heritage.

Therefore, regardless of the unprecedented cruelty of the Russian aggressors towards the Ukrainian people, these events have led to the acceleration of the processes of integration of Ukraine into the European educational and innovative space, strengthening the harmonization of Ukrainian legislation with EU directives, increasing the number of international grants and cooperation between Ukraine and Europe. The EU fully supports Ukraine and has already taken important steps, including financial support for the development of the national education and science system. However, this is a much more multifaceted and comprehensive topic, especially during the war, so it will be the focus of our next study.

References

1. Sociological Group "Rating". (2022). *Foreign policy orientations of the Ukrainians in dynamics*. Retrieved from https://ratinggroup.ua/en/research/ukraine/dinam_ka_zovn_shno-pol_tichnih_nastro_v_naseleniya_1-2_zhovtnya_2022.html.
2. Kharazishvili, Y., Kwilinski, A., Dzwigol, H., & Liashenko, V. (2021). Strategic European Integration Scenarios of Ukrainian and Polish Research, Education and Innovation Spaces. *Virtual Economics*, 4(2), 7-40. DOI: [https://doi.org/10.34021/ve.2021.04.02\(1\)](https://doi.org/10.34021/ve.2021.04.02(1)).
3. Rubel, O., & Zhikhareva, A. (2018). Open innovation concept as a part of integration of Ukraine into European Research Area. *Economic innovations*, 20, 1(66), 162-173. DOI: [https://doi.org/10.31520/ei.2018.20.1\(66\).162-173](https://doi.org/10.31520/ei.2018.20.1(66).162-173) [in Ukrainian].
4. Matyushenko, I. (2017). Institutional Support of Innovative R&D in the Formation of Single Research Area in the EU and Ukraine. *Nauka ta Innovacii*, 13(2), 5-26. DOI: <https://doi.org/10.15407/scin13.02.005> [in Ukrainian].
5. Kuzior, A., Pidorycheva, I., Liashenko, V., Shevtsova, H., & Shvets, N. (2022). Assessment of National Innovation Ecosystems of the EU Countries and Ukraine in the Interests of Their Sustainable Development. *Sustainability*, 14(14), 8487. DOI: <https://doi.org/10.3390/su14148487>.
6. Pidorycheva, I. (2020). Ukraine in the scientific-technological and innovation spaces of the European Union: problems, positive results and integration directions. *Economic*

Herald of the Donbas, 2, 36-52. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-2\(60\)-36-52](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-2(60)-36-52) [in Ukrainian].

7. Gawron-Łapuszek, M., & Suchukova, Ya. (2021). *Innovative Approaches to Ensuring the Quality of Education, Scientific Research and Technological Processes*. Katowice: Publishing House of University of Technology. Retrieved from <http://www.wydawnictwo.wst.pl/uploads/files/3ae54f97de8a1480cfb229660e616f25.pdf>.

8. Totska, O. (2020). *Managing the development of higher education of Ukraine in European Educational Area*. Lutsk: Vezha-Druk [in Ukrainian].

9. Vorobyova, O., Debych, M., Lugovyi, V., Orzhel, O., Slyusarenko, O., Talanova, Zh., & Tryma, K. (2020). *Mechanisms for assessing the quality of higher education in the context of European integration*. Kyiv: Institute of Higher Education of National Academy of Sciences of Ukraine. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-38-0-2020> [in Ukrainian].

10. Vashchuk, F. (2011). *Integration into the European educational space: achievements, problems, prospects*. (Series "European Integration: The Ukrainian Dimension", Issue 16). Uzhhorod: ZakSU. Retrieved from <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/9861> [in Ukrainian].

11. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2022). Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua> [in Ukrainian].

12. Saveschools. (2022). *7 million children of war in Ukraine*. Retrieved from <https://saveschools.in.ua/en/>.

13. European Commission. (2022). *ERA4Ukraine*. Retrieved from <https://euraxess.ec.europa.eu/ukraine>.

14. European Commission. (2022). *Science4Refugees*. Retrieved from <https://euraxess.ec.europa.eu/jobs/science4refugees>.

15. Research4Life. (2022). Retrieved from <https://www.research4life.org/>.

16. Scholars at Risk Europe. (2022). *MSCA4Ukraine: Key Information*. Retrieved from https://sareurope.eu/msca4ukraine/?utm_source=flexmail&utm_medium=e-mail&utm_campaign=msca4ukrainematchmakingforresearcherscalldocumentsandlaunchevent&utm_content=now+available.

17. Council of Europe Portal. (2022). *Education in time of crisis*. Retrieved from <https://www.coe.int/en/web/education/education-in-time-of-crisis>.

18. Council of Europe (ECML/CELV). (2022). *Supporting the (linguistic) integration of refugees from Ukraine*. Retrieved from <https://www.ecml.at/Resources/SupportingthelinguisticintegrationofrefugeesfromtheUkraine/tabid/5558/language/en-GB/Default.aspx>.

19. Ukrainian Educational Hubs. (2022). Retrieved from <https://eduhub.org.ua/en/>.

20. State Scientific and Technical Library of Ukraine. (2022). Retrieved from <https://dntb.gov.ua/en/current-project/ukrainian-research-information-system-uris>.

21. Tereshchenko, H., Pron, N., & Anisimova, O. (2022). International financial support for the organization of the educational process under the martial law in Ukraine. *Ukr. socium*, 2(81), 169-180. DOI: <https://doi.org/10.15407/socium2022.02.169> [in Ukrainian].

22. Education Cannot Wait. (2022). *ECW in Ukraine*. Retrieved from <https://www.educationcannotwait.org/our-investments/where-we-work/ukraine>.

23. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2022). *Final report "Ukraine Education Needs Assessment Survey"*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/07/07/Pids.zvit.Otsin.potreb.Ukr.u.sferi.osvity-EN-6.05-24.06.22.pdf>.

Лондар С. Л.

доктор економічних наук, професор, директор ДНУ «Інститут освітньої аналітики», Київ,
Україна, london.sergiy@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1838-288X>

Пронь Н. Б.

кандидат економічних наук, учений секретар ДНУ «Інститут освітньої аналітики», Київ,
Україна, n_gnativ@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9413-8793>

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ТА ІННОВАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Анотація. Широкомасштабне вторгнення російської федерації на територію незалежної України зумовило появу екзистенційних викликів для нашої держави, її демократії та свободи, безпекової ситуації й виживання української нації як повноправного члена Європейської спільноти. У складній ситуації опинилася також вітчизняна система освіти і науки, гостро постало питання збереження життя дітей та освітян, забезпечення безперервності й сталості освітнього процесу, цілісності освітньо-наукової інфраструктури. Російська збройна агресія проти України передбачала її швидку капітуляцію та знищення українського суверенітету, однак у результаті тільки пришвидшила процеси європейської інтеграції, у т. ч. у сфері освіти і науки. Саме питанням інтеграції вітчизняної освіти й науки до європейського освітнього та інноваційного простору присвячено цю статтю. Зокрема, окреслено основні напрямки посилення співпраці між Україною та ЄС із метою розвитку людського капіталу як основної місії освіти та зміцнення економічної безпеки. Акцент зроблено на проектах, що започатковані Міністерством освіти і науки України, вітчизняними інституціями та європейськими партнерами для задоволення першочергових потреб сфери освіти, науки й інновацій. Підкреслено, що важливу роль у відновленні освітнього процесу як у межах України, так і за кордоном відіграла міжнародна підтримка та залучення фінансових інструментів ЄС. Наведено пропозиції щодо необхідності інтенсифікації євроінтеграційних процесів у сфері освіти і науки України, посилення міжнародної співпраці в галузі досліджень та інновацій.

Ключові слова: сфера освіти і науки України, освітня інфраструктура, євроінтеграція, міжнародна співпраця, російсько-українська війна.

Список використаних джерел

1. Foreign policy orientations of the Ukrainians in dynamics / Sociological Group "Rating". 2022. URL: https://ratinggroup.ua/en/research/ukraine/dinam_ka_zovn_shno-pol_tichnih_nastro_v_naselennya_1-2_zhovtnya_2022.html.
2. Kharazishvili Y., Kwilinski A., Dzwigol H., Liashenko V. Strategic European Integration Scenarios of Ukrainian and Polish Research, Education and Innovation Spaces. *Virtual Economics*. 2021. Vol. 4(2). P. 7–40. DOI: [https://doi.org/10.34021/ve.2021.04.02\(1\)](https://doi.org/10.34021/ve.2021.04.02(1)).
3. Рубель О. Є., Жихарева А. А. Концепція «відкритих інновацій» як складова інтеграції України до Європейського дослідницького простору. *Економічні інновації*. 2018. Т. 20, № 1(66). С. 162–173. DOI: [https://doi.org/10.31520/ei.2018.20.1\(66\).162-173](https://doi.org/10.31520/ei.2018.20.1(66).162-173).
4. Матюшенко І. Ю., Хаустова В. Є., Князев С. І. Інституційна підтримка науково-інноваційного розвитку при формуванні єдиного дослідницького простору в країнах

ЄС і Україні. *Наука та інновації*. 2017. Т. 13, № 2. С. 5–26. DOI: <https://doi.org/10.15407/scin13.02.005>.

5. Kuzior A., Pidorycheva I., Liashenko V., Shevtsova H., Shvets N. Assessment of National Innovation Ecosystems of the EU Countries and Ukraine in the Interests of Their Sustainable Development. *Sustainability*. 2022. Vol. 14(14). 8487. DOI: <https://doi.org/10.3390/su14148487>.

6. Підоричева І. Ю. Науково-технологічне та інноваційне співробітництво між Україною та Європейським Союзом: перспективи і стратегічні напрями розвитку. *Економіка України*. 2022. № 2. С. 50–74. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-2\(60\)-36-52](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-2(60)-36-52).

7. Gawron-Łapuszek M., Suchukova Ya. Innovative Approaches to Ensuring the Quality of Education, Scientific Research and Technological Processes : monograph. Katowice : Publishing House of University of Technology, 2021. URL: <http://www.wydawnictwo.wst.pl/uploads/files/3ae54f97de8a1480cfb229660e616f25.pdf>.

8. Тоцька О. Л. Управління розвитком вищої освіти України в Європейському освітньому просторі : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2020. 532 с.

9. Механізми оцінювання якості вищої освіти в умовах євроінтеграції : монографія / О. Воробйова та ін. ; за ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ : Ін-т вищої освіти НАПН України, 2020. 220 с. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-38-0-2020>.

10. Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи : монографія / за заг. ред. Ф. Г. Ващука. Ужгород : ЗакДУ, 2011. 560 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/9861>.

11. *М-во освіти і науки України* : вебсайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua>.

12. Education is under threat / Saveschools. 2022. URL: <https://saveschools.in.ua/en/>.

13. ERA4Ukraine / European Commission. 2022. URL: <https://euraxess.ec.europa.eu/ukraine>.

14. Science4Refugees / European Commission. 2022. URL: <https://euraxess.ec.europa.eu/jobs/science4refugees>.

15. Research4Life. 2022. URL: <https://www.research4life.org/>.

16. MSCA4Ukraine: Key Information / Scholars at Risk Europe. 2022. URL: https://sareurope.eu/msca4ukraine/?utm_source=flexmail&utm_medium=e-mail&utm_campaign=msca4ukrainematchmakingforresearcherscalldocumentsandlaunchevent&utm_content=now+available.

17. Education in time of crisis / Council of Europe Portal. 2022. URL: <https://www.coe.int/en/web/education/education-in-time-of-crisis>.

18. Supporting the (linguistic) integration of refugees from Ukraine / Council of Europe (ECML/CELV). 2022. URL: <https://www.ecml.at/Resources/SupportingthelinguisticintegrationofrefugeesfromtheUkraine/tabid/5558/language/en-GB/Default.aspx>.

19. Ukrainian Educational Hubs. 2022. URL: <https://eduhub.org.ua/en/>.

20. State Scientific and Technical Library of Ukraine. 2022. URL: <https://dntb.gov.ua/en/current-project/ukrainian-research-information-system-uris>.

21. Терещенко Г., Пронь Н., Анісімова О. Міжнародна фінансова підтримка організації освітнього процесу в умовах запровадження воєнного стану в Україні. *Ukr. socium*. 2022. № 2(81). С. 169–180. DOI: <https://doi.org/10.15407/socium2022.02.169>.

22. ECW in Ukraine / Education Cannot Wait. 2022. URL: <https://www.educationcannotwait.org/our-investments/where-we-work/ukraine>.

23. Final report "Ukraine Education Needs Assessment Survey" / Ministry of Education and Science of Ukraine. 2022. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/07/07/Pids.zvit.Otsin.potreb.Ukr.u.sferi.osvity-EN-6.05-24.06.22.pdf>.

Литвинчук А. О.

кандидат економічних наук, перший заступник директора ДНУ «Інститут освітньої аналітики», Київ, Україна, a.litvinchuk@iea.gov.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7523-558X>

Кир'янов А. В.

заступник директора з науково-проектної роботи та ІТ ДНУ «Інститут освітньої аналітики», Київ, Україна, a.kiryanoff@iea.gov.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0452-7689>

Іриневич Ю. В.

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник відділу освітньої статистики і аналітики ДНУ «Інститут освітньої аналітики», Київ, Україна, nparu1@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1755-5240>

Гайдук І. С.

науковий співробітник сектору організації автоматизованого збору освітньої статистики ДНУ «Інститут освітньої аналітики», Київ, Україна, gaiduk94ivan@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3144-1469>

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ПІДТРИМКА УПРАВЛІННЯ ІНКЛЮЗИВНОЮ ОСВІТОЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ ЄС

Анотація. Метою статті є дослідження сучасних шляхів удосконалення інформаційно-аналітичної підтримки управління інклюзивною освітою в кризових умовах з урахуванням досвіду ЄС. Наведено перелік компонентів, які входять до складу центрального програмно-технічного комплексу АС «ІРЦ». Проаналізовано типи сучасних загроз інформаційній безпеці в АС «ІРЦ», які впливають на інформацію, що обробляється та зберігається в АС «ІРЦ», й технологічні дані. Розглянуто критерії забезпечення захисту інформації від несанкціонованого доступу засобами криптозахисту, моніторингу системних журналів реєстрації роботи програмних і технічних засобів, аналізу порушень у роботі АС «ІРЦ», налагодження параметрів, необхідних для забезпечення стабільної роботи програмних та технічних засобів, визначення повноважень користувачів цієї системи. Запропоновано впровадження для потреб АС «ІРЦ» організаційних і технічних заходів із кіберзахисту, які вживаються для об'єктів критичної інформаційної інфраструктури. Описано дії із забезпечення доступності й відмовостійкості компонентів та інформаційних ресурсів АС «ІРЦ». Зроблено висновок, що для збереження інформації за аварійних режимів роботи під час збройної агресії РФ в АС «ІРЦ» повинні бути передбачені засоби безперебійного живлення та резервного копіювання (архівування) інформації з баз даних із використанням спеціального програмного забезпечення.

Ключові слова: інклюзивна освіта, освітні інформаційні системи, інклюзивно-ресурсний центр, автоматизована система інклюзивно-ресурсних центрів, загрози інформаційній безпеці.

JEL classification: I22, I28.

DOI: 10.32987/2617-8532-2022-4-17-30.

Україна обрала своє майбутнє в ЄС із набуттям незалежності в 1991 р. Ці наміри вкотре підтвердились у 2013–2014 рр., під час Революції гідності, й відтоді український народ невтомно продовжує боротися за свій вибір. Зараз триває повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України. І однією з основних причин вторгнення є проєвропейський рух нашої держави. На сьогодні Україна вже здійснила кілька структурних реформ, щоб наблизитися до Копенгагенських критеріїв, та робитиме це й надалі.

Ключові завдання в процесі становлення української державності визначалися трансформаційними процесами орієнтації на повноцінну демократично-правову державу, становлення ефективної економіки, необхідність подолання відставання від світових тенденцій соціально-економічного розвитку. Варто підкреслити, що прискорення глобалізації та формування освічених постіндустріальних суспільств у Європейському Союзі, членом якого прагне стати Україна, безпосередньо пов'язане з якісними змінами в освітній сфері, зокрема в системному розвитку й підтримці суб'єктів освітньої діяльності.

Для наближення й гармонізації з передовими світовими стандартами соціально-економічного устрою Україна має враховувати основні глобальні тенденції в освітній сфері в частині становлення та вдосконалення навчального процесу закладів освіти. Варто наголосити, що освіта є одним із найважливіших факторів формування нової якості економіки й суспільства в цілому, а системне подолання економічних та інституцій-

них проблем, додатково загострених воєнним станом, безпосередньо залежить від спрямованості й ефективності освітнього процесу. На окрему увагу наукової спільноти в контексті розвитку освіти заслуговує дослідження інформаційно-аналітичної підтримки управління інклюзивною освітою, яка, за замовчуванням, передбачає імплементацію принципів недискримінації, урахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників [1].

ЄС в особі Європейської комісії, вищого органу виконавчої влади, на соціальному саміті в Гетеборзі виклав своє бачення європейського освітнього простору. Ця ініціатива підкреслила цінність високоякісної інклюзивної освіти з дитинства для закладення основ соціальної єдності, мобільності та справедливого суспільства [2].

У рекомендаціях Ради щодо загальних цінностей, інклюзивної освіти та європейського виміру зазначено, що інклюзивна і якісна освіта на всіх рівнях, а також європейський вимір викладання є найважливішими для створення й підтримки згуртованого європейського суспільства, передаючи спільні цінності, практикуючи інклюзивну освіту та навчаючи про Європу та її держави-члени [3].

Також варто зауважити, що помітних успіхів в інклюзивній освіті держави-члени ЄС досягли завдяки:

- створенню робочої групи зі сприяння загальним цінностям та інклюзивній освіті;
- ініціативам із залучення позитивних прикладів для сприяння соціальній інтеграції та запобігання

відчуженню й насильницькій радикалізації серед молоді;

– набору інструментів для роботи з молодими людьми, яким загрожує дискримінація в частині їхніх освітніх потреб та ін.

Серед сучасних вітчизняних науковців, чий дослідження присвячено інклюзивній освіті, – С. Лондар, І. Гевко, Г. Кравченко, А. Колупаєва, О. Мартинчук, Н. Матвеева, Г. Сіліна, О. Таранченко, І. Ярмошук [4–10]; серед зарубіжних – Дж. Деппелер, Е. Ервін, Т. Лореман, Д. Кугельмас, У. Шарма, Л. Фелпс, К. Хенлі-Максвелл, А. Шварц, Б. Хопкінс, Л. Штіфель, Г. Хорнбі [11–16]. Попри вагомий доробок науковців і практиків з окресленої проблематики, залишається актуальним питання вдосконалення інформаційного забезпечення функціонування системи інклюзивної освіти та забезпечення його стійкості в кризових умовах.

Метою статті є дослідження сучасних шляхів удосконалення інформаційно-аналітичної підтримки управління інклюзивною освітою в кризових умовах з урахуванням досвіду ЄС.

Завдання дослідження та його наукова новизна полягають у розкритті критеріїв забезпечення захисту інформації від несанкціонованого доступу засобами криптозахисту, моніторингу системних журналів реєстрації роботи програмних і технічних засобів, аналізу порушень у роботі АС «ІРЦ»; упровадженні для потреб АС «ІРЦ» організаційних і технічних заходів із кіберзахисту, які вживаються для об'єктів критичної інформаційної інфраструктури; обґрунтуванні переліку дій для забезпечення доступності й відмовостійкості ком-

понентів та інформаційних ресурсів АС «ІРЦ».

На сьогодні автоматизована система «Інклюзивно-ресурсний центр» (далі – АС «ІРЦ») працює відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про систему автоматизації роботи інклюзивно-ресурсних центрів» від 02.11.2020 № 1353 [17]. На АС «ІРЦ» покладено функції із забезпечення комплексної оцінки дітей з особливими освітніми потребами, надання їм необхідної підтримки тощо. У ДНУ «ІОА» забезпечується безперебійна робота мобільних додатків зазначеної системи на платформах IOS та Android у середовищах Play Market і App Store.

Захист інформації в АС «ІРЦ» забезпечується шляхом функціонування комплексної системи захисту інформації (далі – КСЗІ) з атестованою відповідністю вимогам технічного захисту інформації. КСЗІ АС «ІРЦ» забезпечує захист від порушень цілісності даних, різні види доступності (блокування) відкритої інформації та інформації з обмеженим доступом, вимогу щодо захисту якої встановлено законодавством України. Обробка й захист даних здійснюються в АС «ІРЦ» відповідно до вимог законодавства у сфері захисту інформації, що перебуває у власності держави [17].

В умовах воєнного стану важливо забезпечити продовження навчання осіб з особливими освітніми потребами (далі – осіб з ООП) за місцем їх тимчасового перебування, максимально можливе збереження кадрового потенціалу педагогічних працівників закладів освіти, які забезпечували навчання дітей з ООП,

та інклюзивно-ресурсних центрів (далі – ІРЦ).

У зв'язку з російською військовою агресією, бойовими діями на території України та виникненням обставин, що становлять загрозу життю й здоров'ю мирних громадян, рекомендується організовувати роботу ІРЦ залежно від конкретної ситуації на території їх розміщення.

З метою збереження кадрового потенціалу фахівців ІРЦ по всій території України місцевим управлінням (відділам) освіти рекомендується використовувати ресурс педагогічних працівників ІРЦ та допомагати (в межах своїх можливостей) у забезпеченні умов їх роботи, повідомляти заклади освіти про наявні людські ресурси, інформувати батьків осіб з ООП про можливість одержання кваліфікованої підтримки й допомоги [18].

Зважаючи на виклики, що наразі постали перед Україною, варто звернути увагу на сучасні ІТ-загрози. Зокрема, розглянемо та згрупуємо за типами загрози, які мають вплив на інформаційно-телекомунікаційні системи, а саме на АС «ІРЦ». Зокрема, під терміном «інформація, що обробляється або зберігається в АС «ІРЦ»», розуміється відкрита й конфіденційна інформація.

1. У межах конфіденційності інформації, що обробляється та зберігається в АС «ІРЦ», розрізняють отримання несанкціонованого доступу сторонніх осіб унаслідок:

- несанкціонованого фізичного доступу до обладнання;
- навмисного під'єднання до обладнання, помилок при налаштуванні комутаційного обладнання або апаратних збоїв;

– навмисного під'єднання до каналів зв'язку чи обладнання, а потім використання для несанкціонованого доступу до відомих уразливостей програмного забезпечення та системних технічних заходів;

– умисного під'єднання до каналів або пристроїв зв'язку з подальшим використанням для несанкціонованого доступу перехоплених атрибутів доступу авторизованих користувачів;

– фізичного доступу до носіїв інформації (змінних і пошкоджених носіїв; носіїв, які підлягають утилізації).

У частині порушення конфіденційності технологічної інформації (атрибутів доступу користувачів) сторонніми особами виокремлюють загрози внаслідок:

– необережного поводження авторизованих користувачів з атрибутами доступу;

– ескалації прав доступу до ресурсів АС «ІРЦ» та виконання несанкціонованих дій від імені іншого користувача;

– порушення конфіденційності технологічної інформації (атрибутів доступу користувача системи) авторизованими користувачами системи з використанням відомих уразливостей програмного забезпечення й технічних засобів АС «ІРЦ»;

– фізичного доступу до носіїв інформації (змінних, пошкоджених, утилізаційних носіїв).

2. У межах визначення цілісності інформації, що обробляється та зберігається в АС «ІРЦ», розрізняють загрози внаслідок:

- апаратного чи програмного збою;
- отримання фізичного доступу до обладнання (навмисне або в результаті необережного поводження з облад-

нанням і системами, що забезпечують його роботу);

- навмисних дій авторизованого користувача будь-якого рівня в межах його прав;

- ненавмисних (помилкових) дій авторизованого користувача будь-якого рівня;

- ураження комп'ютерним вірусом.

У частині порушення цілісності технологічної інформації (конфігураційні файли) сторонніми особами або авторизованими користувачами із застосуванням відомих уразливостей програмно-технічних засобів АС «ІРЦ» чи перехоплених атрибутів доступу співробітників з адміністративними правами виокремлюють загрози з метою:

- приховування несанкціонованих дій у системі в межах реалізації інших загроз, спрямованих на порушення надійності або конфіденційності інформації;

- створення умов для подальшого несанкціонованого доступу до інших компонентів системи;

- ураження системи комп'ютерним вірусом.

3. У межах доступності інформації, що обробляється та зберігається в АС «ІРЦ», розрізняють загрози внаслідок:

- виходу з ладу комутаційного чи серверного обладнання або забезпечуючих елементів (найімовірнішим вважається вихід із ладу системи електроживлення);

- ураження системи комп'ютерним вірусом (перевантаження каналів зв'язку віддалених користувачів інтенсивним трафіком, створюваним вірусами-«хробаками» під час розповсюдження, вичерпання дискового простору чи процесорного часу на

серверах, уражених певними типами вірусів, що призводить до неможливості обробки запитів та збоїв у роботі) [12; 19–21].

У наведеному переліку загрози розглядаються тільки із середнім і високим ефективним рівнем, що позначається як «високий» та повинен забезпечуватися потужностями щонайменше двох різних програмних чи програмно-технічних засобів або сукупністю організаційно-технічних заходів.

Ключовим припущенням у ході аналізу потенційних ризиків для АС «ІРЦ» є те, що працівники, які мають повний адміністративний доступ до компонентів системи та фізичний доступ до комутаційних і серверних пристроїв, не вважаються порушниками. Додатковими вважаються технічні заходи захисту від зловмисних дій співробітників із правами адміністратора. Основним засобом захисту від таких загроз є організаційна діяльність (кадрова політика, взаємоконтроль адміністраторів під час виконання важливих технологічних операцій).

У зв'язку з неможливістю одержання достатньо об'єктивних даних про ймовірність реалізації більшості з наведених загроз, таку ймовірність визначено експертним методом та, для окремих випадків, що є типовими для інформаційно-телекомунікаційних систем на зразок АС «ІРЦ», емпіричним шляхом, на підставі досвіду експлуатації подібних систем [14–16].

В АС «ІРЦ» функціонує КСЗІ, що забезпечує:

- розмежування доступу користувачів і програм користувачів до інформації;

- виявлення та реєстрацію спроб порушення розмежування доступу;

- автоматизовану ідентифікацію користувачів і експлуатаційного персоналу при зверненні до ресурсів АС «ІРЦ»;

- реєстрацію фактів порушення доступу;

- протоколювання дій користувачів, включаючи доступ із зовнішніх систем;

- заборону на несанкціоновану зміну конфігурації АС «ІРЦ»;

- виявлення, ідентифікацію та видалення комп'ютерних вірусів на серверах системи;

- захист бази даних, звітної, архівної інформації від несанкціонованого доступу й фізичного руйнування;

- захист інформації від спотворення та несанкціонованого використання при взаємодії структурних складових АС «ІРЦ» через канали зв'язку;

- захист цілісності даних від руйнувань за аварійних режимів і збоїв в електроживленні АС «ІРЦ» [22].

В АС «ІРЦ» також передбачено захист інформації від несанкціонованого доступу засобами криптозахисту, для чого забезпечено:

- шифрування з гарантованою стійкістю та імітозахистом інформації, яка передається через канали зв'язку між об'єктами автоматизації;

- криптографічне перетворення інформації, що передається через відкриті ІР-мережі загального користування;

- авторизацію електронних документів засобами формування й перевірки кваліфікованого електронного підпису;

- керування та розподіл ключової й ідентифікуючої інформації;

- відповідність законодавству України в частині захисту інформації.

Варто також звернути увагу на постанову Кабінету Міністрів України «Деякі питання забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану» від 12.03.2022 № 263, яка містить окремі положення щодо інформаційно-телекомунікаційних систем, а саме:

- 1) розмішувати державні інформаційні ресурси та публічні електронні реєстри на хмарних ресурсах та/або в центрах обробки даних, що розташовані за межами України, та реєструвати доменні імена у домені gov.ua для такого розміщення;

- 2) створювати додаткові резервні копії державних інформаційних ресурсів та публічних електронних реєстрів з дотриманням установлених для таких ресурсів вимог щодо цілісності, конфіденційності та доступності;

- 3) зберігати резервні копії державних інформаційних ресурсів та публічних електронних реєстрів у зашифрованому вигляді, зокрема за межами України, на хмарних ресурсах та/або окремих фізичних носіях, та/або в ізолюваному сегменті центрів обробки даних з дотриманням установлених для таких ресурсів вимог щодо цілісності, конфіденційності та доступності;

- 4) зупиняти, обмежувати роботу інформаційних, інформаційно-комунікаційних та електронних комунікаційних систем, а також публічних електронних реєстрів [23–25].

Зокрема, перелік базових вимог із забезпечення кіберзахисту АС «ІРЦ»

може бути доповнено відповідно до технології обробки інформації, особливостей функціонування та програмно-апаратного складу, складу інформаційних ресурсів і компонентів, які підлягають захисту.

Пропонуємо впровадити та вдосконалити для потреб АС «ІРЦ» організаційні й технічні заходи з кіберзахисту, що вживаються для об'єктів критичної інформаційної інфраструктури (рис. 1).

У разі неможливості фізичного розділення зовнішньої мережі та АС «ІРЦ» на межі між зовнішніми мережами, іншими інформаційно-телекомунікаційними системами повинні бути встановлені засоби мережевого захисту (рис. 2).

Для забезпечення доступності й відмовостійкості компонентів та інформаційних ресурсів АС «ІРЦ» повинні здійснюватися:

- періодичне створення резервних копій інформаційних ресурсів, включаючи технологічну інформацію компонентів об'єкта та образів серверів,

а також їх відновлення у випадку втрати або пошкодження;

- резервування критичних для функціонування об'єкта програмних і апаратних компонентів для забезпечення його сталого функціонування у випадку виходу з ладу одного із критичних компонентів (у разі використання віртуальних серверів необхідно забезпечити їх резервування);

- дублювання (кластеризація) критичних для функціонування програмних і апаратних компонентів об'єкта для забезпечення його сталого функціонування, зниження навантаження та підвищення продуктивності;

- використання джерел безперебійного живлення для критичних компонентів об'єкта;

- зв'язок з Інтернетом із використанням двох і більше каналів передачі даних, які надаються різними провайдерами [26].

Отже, для забезпечення збереження інформації за аварійних режимів під час збройної агресії рф в АС «ІРЦ» повинні бути передбачені засоби

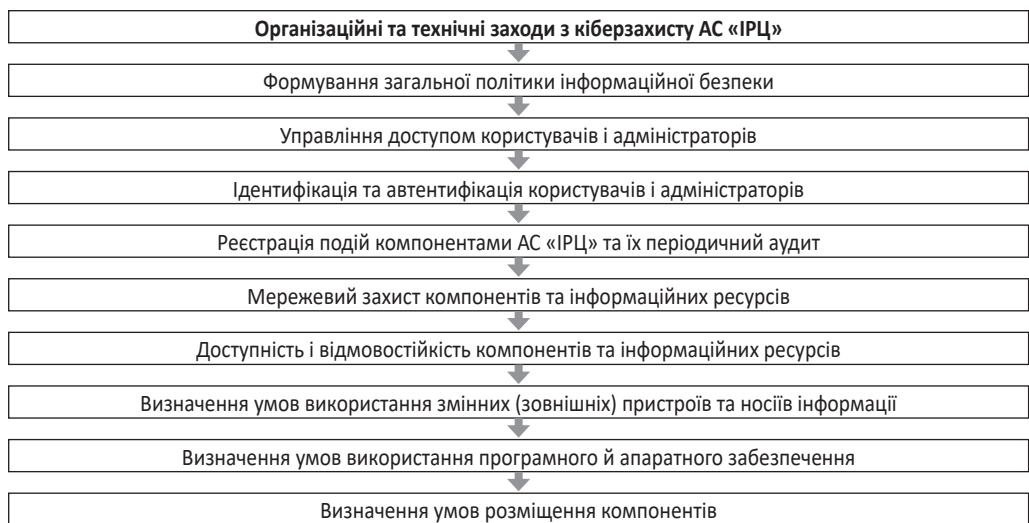

Рис. 1. Організаційні та технічні заходи з кіберзахисту АС «ІРЦ»

Побудовано авторами за: [26].

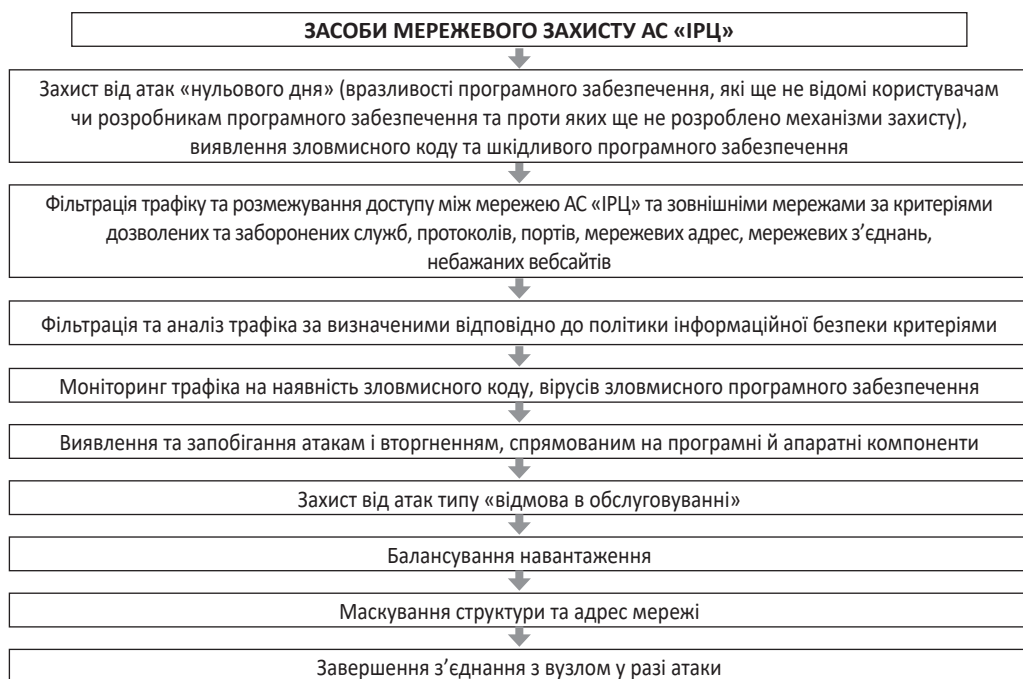

Рис. 2. Засоби мережевого захисту АС «ІРЦ»

Побудовано авторами за: [26].

безперебійного живлення та дублювання інформації. Обов'язковою умовою також має стати резервне копіювання (архівування) інформації з баз даних із використанням спеціального програмного забезпечення.

Контроль, збереження, відновлення даних повинні бути регламентовані, а зберігання резервних даних – здійснюватися в місцях, що не допускають їх пошкодження у випадку знищення основних даних АС «ІРЦ».

АС «ІРЦ» повинна забезпечувати відновлення даних у разі виходу з ладу апаратного комплексу, за аварійних режимів і збоїв в електроживленні. АС «ІРЦ» покликана реалізовувати (засобами системи управління базами даних, апаратними засобами серверного обладнання, прикладними засобами резервного копіювання) збереження інформації в разі

відмови основного накопичувача. Для цього мають бути передбачені резервні пристрої й носії, що архівуватимуть інформацію.

Пропоновані локальні освітні реєстри, бази даних та копії державних реєстрів потрібно перемістити в безпечне місце/середовище на вільних територіях. Програмне забезпечення, що функціонує на робочих комп'ютерах освітян, може автоматично зберігати документи й дані на цих пристроях. У разі ризику потрапляння до рук ворога освітні персональні дані / програмне забезпечення мають бути заздалегідь видалені.

Необхідно забезпечити застосування з боку технічних адміністраторів, власників, операторів національних і локальних, державних та приватних освітніх інформаційних систем і освітніх інформаційних ре-

сурсів механізму превентивного відключення доступу для користувачів на окупованих територіях до «чутливої» інформації [27].

В оперативному режимі для АС «ІРЦ» було вжито заходів для забезпечення розміщення, розгортан-

ня й початку функціонування в хмарних системах (Amazon Web Services), що забезпечило, крім захисту програмно-апаратної частини системи від зловмисних дій країни-агресора, гнучкість, масштабованість та інтероперабельність [28].

Список використаних джерел

1. Інклюзивне навчання / М-во освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya>.
2. Council recommendation on common values, inclusive education and the European dimension of teaching. URL: <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/improving-quality/inclusive-education/common-values>.
3. European Commission (2018). On promoting common values, inclusive education, and the European dimension of teaching (Council recommendation, May 22). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32018H0607%2801%29>.
4. Гевко І. В. Значення інноваційних технологій при здійсненні інклюзивної освіти. *Педагогічний альманах*. 2018. Вип. 37. С. 236–240. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/13376>.
5. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзивна освіта: від основ до практики : монографія. Київ : ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/708170>.
6. Кравченко Г. Ю., Сіліна Г. О. Інклюзивна освіта. Харків : Ранок, 2014. 144 с. URL: <https://sf4b2e8052c76e462.jimcontent.com/download/version/1623755029/module/10272453385/name/%D0%9A%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B0%20%D0%86%D0%BD%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D0%B7%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B0%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0%20%D0%B2%20%D0%94%D0%9D%D0%97.pdf>.
7. Мартинчук О. В. Інклюзивна освіта: освітологічний контекст. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Сер. : педагогічні науки*. 2016. № 3 (54). С. 146–150. URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2021/07/7_Litvinchuk_Ko_213_2021_82_92.pdf.
8. Лондар С. Л. Міжнародний досвід розвитку сучасних освітніх інформаційних систем. *Освітня аналітика України*. 2019. № 1 (5). С. 5–19. URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2019/05/1_Londar_15_2019_5_19-1.pdf.
9. Матвеева Н. Інклюзивна освіта в Україні: соціально-педагогічний аспект. *Освітній простір України*. 2017. № 11. С. 180–187. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/esu/article/view/3080>.
10. Ярмошук І. Інклюзивне навчання в системі освіти. *Шлях освіти*. 2009. № 2. С. 24–28. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/publ/REF-0000411380>.
11. Deppeler J., Loreman T., Sharma U. Reconceptualising specialist support services in inclusive classrooms. *Australasian Journal of Special Education*. 2005. No. 29 (2). P. 117–127. URL: https://www.researchgate.net/publication/236029286_Reconceptualising_specialist_support_services_in_inclusive_classrooms.
12. Ервін Е., Кугельмас Д. Підготовка вчителів і вихователів до роботи в інклюзивних класах та групах. Київ : ВФ «Крок за кроком», 2000. 203 с.

13. Loreman T. A. Canadian collaboration on inclusive education: reflections on a six-year partnership. URL: <http://revistas.unilasalle.edu.br/index.php/desenvolve/article/view/1884>.

14. Phelps L. A., Hanley-Maxwell C. H. School to work transitions for youth with disabilities: a review of outcomes and practices. *Review of Educational Research*. 1997. Vol. 67 (2). P. 197-226. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.3102/00346543067002197>.

15. Schwartz A. E.; Hopkins B. G.; Stiefel L. The Effects of Special Education on the Academic Performance of Students with Learning Disabilities. *Journal of Policy Analysis and Management*. 2021. Vol. 40. P. 480-520. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/pam.22282>.

16. Hornby G. Inclusive special education: Development of a new theory for the education of children with special educational needs and disabilities. *The British Journal of Special Education*. 2015. Vol. 42(3). P. 234-256. URL: <https://nasenjournals.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/1467-8578.12101>.

17. Про затвердження Положення про систему автоматизації роботи інклюзивно-ресурсних центрів : наказ Міністерства освіти і науки України від 02.11.2020 № 1353. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0024-21#Text>.

18. Конвенція про права осіб з інвалідністю (Конвенція про права інвалідів) : ООН; Конвенція від 13.12.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text.

19. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання в закладах дошкільної освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 10.04.2019 № 530. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2019-%D0%BF#Text>.

20. Про затвердження Положення про державну експертизу в сфері технічного захисту інформації : наказ Адміністрації державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 16.05.2007 № 93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0820-07#Text>.

21. Перелік документів системи технічного захисту інформації (НД ТЗІ). URL: <https://cip.gov.ua/ua/news/perelik-dokumentiv-sistemi-tekhnichnogo-zakhistu-informaciyi-nd-tzi>.

22. Литвинчук А. О., Кир'янов А. В., Гайдук І. С. Методичні підходи до розширення функціоналу інформаційної системи АС «ІРЦ» та оптимізації е-збору даних форми звітності в сегменті інклюзивної освіти. *Освітня аналітика України*. 2021. № 3 (14). С. 33–41. URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/01/3_Litvinchuk_Kiryanov_Gayduk_314_2021_33_41.pdf.

23. Деякі питання забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 12.03.2022 № 263. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-zabezpechennya-funkcionuvannya-informacijno-komunikacijnih-sistem-elektronnih-komunikacijnih-sistem-publichnih-elektronnih-reyestriv-v-umovah-voyennogo-stanu-263>.

24. Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України : Закон України від 23.02.2006 № 3475-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3475-15#Text>.

25. Захист інформації / Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України. URL: <https://cip.gov.ua/ua/statics/zakhist-informaciyi>.

26. Про затвердження Загальних вимог до кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури : постанова Кабінету Міністрів України від 19.06.2019 № 518. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/518-2019-%D0%BF#Text>.

27. Офіційний сайт інформаційно-телекомунікаційної системи «Державна інформаційна система освіти» (ІТС «ДИСО»). URL: <https://diso.gov.ua>.

28. Організація функціонування АС «ІРЦ» для забезпечення потреб освітнього процесу осіб з ООП в умовах збройної агресії рф. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/3_az_litvinchuk_organizacziya-funkczionuvannya-as-ircz-v-umovah-zbrojno%D1%97-agresi%D1%97-rf.pdf.

Andrii Lytvynchuk

Ph. D. (Economics), SSI «Institute of Educational Analytics», Kyiv, Ukraine, a.litvinchuk@iea.gov.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7523-558X>

Andrii Kyrianov

SSI «Institute of Educational Analytics», Kyiv, Ukraine, a.kiryanoff@iea.gov.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0452-7689>

Julia Irynevich

Ph. D. (Economics), SSI «Institute of Educational Analytics», Kyiv, Ukraine, nnaru1@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1755-5240>

Ivan Gaiduk

SSI «Institute of Educational Analytics», Kyiv, Ukraine, gaiduk94ivan@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3144-1469>

INFORMATION AND ANALYTICAL SUPPORT FOR THE MANAGEMENT OF INCLUSIVE EDUCATION UNDER MARTIAL CONDITIONS AND TAKING INTO ACCOUNT THE EU EXPERIENCE

Abstract. *The purpose of the article is to study modern ways of improving information and analytical support for the management of inclusive education in crisis conditions, taking into account the experience of the EU. The list of components that compose the central software and technical complex of the automated system of inclusive resource centers (AS "IRC") was described. The types of modern threats to the information security of the AS "IRC", which influence the information processed and stored in this system, as well as technological information, were analyzed. Criteria for providing information protection from unauthorized access through crypto protection, monitoring of system logs of software and technical means, and analysis of violations in the functioning of the AS "IRC" were described. Implementation of organizational and technical measures on cyber protection, used for objects of critical information infrastructure, for AS "IRC" needs was proposed. The list of actions to ensure the availability and fault tolerance of components and information resources of the AS "IRC" was shown. It was concluded that for the storage of information in emergency modes of operation during the armed aggression of the Russian Federation, the means of uninterruptible power supply and backup (archiving) of information from databases using special software should be provided in the AS "IRC". Data monitoring and recovery should be managed and backup data must be stored in locations that do not allow them to be damaged in the event of the destruction of the AS "IRC" main components. The proposed local education registries, databases and copies of state registries should be moved to a safe place/environment in free territories. Educational personal data/software at risk of falling into enemy hands should be deleted in*

advance. It is necessary to ensure the application of the mechanism of preventive disconnection by technical administrators, owners, operators of national and local, public and private educational information systems and educational information resources for users in the occupied territories to "sensitive" information.

Keywords: inclusive education, educational information systems, inclusive resource center, automated system of inclusive resource centers, threats to information security.

References

1. Ministry of Education and Science of Ukraine. (n. d.). *Inclusive education*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya> [in Ukrainian].
2. European Commission. (n. d.). *Council recommendation on common values, inclusive education and the European dimension of teaching*. Retrieved from <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/improving-quality/inclusive-education/common-values>.
3. European Commission. (2018). *On promoting common values, inclusive education, and the European dimension of teaching* (Council recommendation, May 22). Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32018H0607%2801%29>.
4. Hevko, I. V. (2018). The importance of innovative technologies in the implementation of inclusive education. *Pedagogical almanac*, 37, 236–240. Retrieved from <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/13376> [in Ukrainian].
5. Kolupaieva, A. A., & Taranchenko, O. M. (2016). *Inclusive education: from basics to practice*. Kyiv: TOV "ATOPOL". Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/708170> [in Ukrainian].
6. Kravchenko, H. Yu., & Silina, H. O. (2014). *Inclusive education*. Kharkiv: Ranok. Retrieved from <https://sf4b2e8052c76e462.jimcontent.com/download/version/1623755029/module/10272453385/name/%D0%9A%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B0%20%D0%86%D0%BD%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D0%B7%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B0%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0%20%D0%B2%20%D0%94%D0%9D%D0%97.pdf> [in Ukrainian].
7. Martynchuk, O. V. (2016). Inclusive education: educational context. *Scientific Bulletin of Mykolaiv National University named after V. O. Sukhomlynskyi. Pedagogical sciences*, 3(54), 146–150. Retrieved from https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2021/07/7_Litvinchuk_Ko_213_2021_82_92.pdf [in Ukrainian].
8. Londar, S. L. (2019). International experience in the development of modern educational information systems. *Educational analytics of Ukraine*, 1(5), 5–19. Retrieved from https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2019/05/1_Londar_15_2019_5_19-1.pdf [in Ukrainian].
9. Matveieva, N. (2017). Inclusive education in Ukraine: socio-pedagogical aspect. *Educational space of Ukraine*, 11, 180–187. Retrieved from <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/esu/article/view/3080> [in Ukrainian].
10. Yarmoshchuk, I. (2009). Inclusive learning in the education system. *The way of education*, 2, 24–28. Retrieved from <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/publ/REF-0000411380> [in Ukrainian].
11. Deppeler, J., Loreman, T., & Sharma, U. (2005). Reconceptualising specialist support services in inclusive classrooms. *Australasian Journal of Special Education*, 29(2), 117–127. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/236029286_Reconceptualising_specialist_support_services_in_inclusive_classrooms.
12. Ervin, E., & Kuhelmas, D. (2000). *Training of teachers and educators to work in inclusive classes and groups*. Kyiv: VF "Krok za krokom" [in Ukrainian].

13. Loreman, T. A. (n. d.). *Canadian collaboration on inclusive education: reflections on a six-year partnership*. Retrieved from <http://revistas.unilasalle.edu.br/index.php/desenvolve/article/view/1884>.

14. Phelps, L. A., & Hanley-Maxwell, C. H. (1997). School to work transitions for youth with disabilities: A review of outcomes and practices. *Review of Educational Research*, 67(2), 197-226. Retrieved from <https://journals.sagepub.com/doi/10.3102/00346543067002197>.

15. Schwartz, A. E., Hopkins, B. G., & Stiefel, L. (2021). The Effects of Special Education on the Academic Performance of Students with Learning Disabilities. *Journal of Policy Analysis and Management*, 40, 480-520. Retrieved from <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/pam.22282>.

16. Hornby, G. (2015). Inclusive special education: Development of a new theory for the education of children with special educational needs and disabilities. *The British Journal of Special Education*, 42(3), 234-256. Retrieved from <https://nasenjournals.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/1467-8578.12101>.

17. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2020). *On the approval of the Regulation on the system of automation of work of inclusive resource centers* (Order No. 1353, November 2). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0024-21#Text> [in Ukrainian].

18. United Nations. (2006). *Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD)*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text [in Ukrainian].

19. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2019). *About the statement of the Order of preparation of organizing inclusive education in preschool education institutions* (Decree No. 530, April 10). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2019-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

20. Administration of the State Service of Special Communications and Information Protection of Ukraine. (2007). *About the statement of Regulations on state expertise in the field of technical information protection* (Decree No. 93, May 16). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0820-07#Text> [in Ukrainian].

21. State Service of Special Communications and Information Protection of Ukraine. (2021). *The list of documents of the technical information protection system (ND TPI)*. Retrieved from <https://cip.gov.ua/ua/news/perelik-dokumentiv-sistemi-tekhnichnogo-zakhistu-informaciyi-nd-tzi> [in Ukrainian].

22. Lytvynchuk, A. O., Kyrianov, A. V., & Gaiduk, I. S. (2021). Methodical approaches to custom programming of the information system of AS "IRC" and optimization of e-collection of data reporting forms in the inclusive education segment. *Educational analytics of Ukraine*, 3(14), 33-41. Retrieved from https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/01/3_Litvinchuk_Kiryanov_Gayduk_314_2021_33_41.pdf [in Ukrainian].

23. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2022). *Some issues of ensuring the functioning of information and communication systems, electronic communication systems, public electronic registers in the conditions of martial law* (Resolution No. 263, March 12). Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-zabezpechennya-funkcionuvannya-informacijno-komunikacijnih-sistem-elektronnih-komunikacijnih-sistem-publichnych-elektronnih-reyestriv-v-umovah-voyennogo-stanu-263> [in Ukrainian].

24. Verkhovna Rada of Ukraine. (2006). *On the State Service of Special Communications and Information Protection of Ukraine* (Act No. 3475-IV, February 23). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3475-15#Text> [in Ukrainian].

25. State Service of Special Communications and Information Protection of Ukraine. (n. d.). *Protection of information*. Retrieved from <https://cip.gov.ua/ua/statics/zakhist-informaciyi> [in Ukrainian].

26. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2019). *On the approval of the General requirements for cyber protection of critical infrastructure objects* (Decree No. 518, June 19). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/518-2019-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

27. Information and telecommunication system "State Information System of Education" (ITS "DISO"). (n. d.). Retrieved from <https://diso.gov.ua> [in Ukrainian].

28. SSI "Institute of Educational Analytics". (2022). *The organization of the operation of the AS "IRC" to ensure the needs of the educational process of persons with special educational needs in the conditions of armed aggression of the russian federation*. Retrieved from https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/3_az_litvinchuk_organizacziya-funkczionu-vannya-as-ircz-v-umovah-zbrojno%D1%97-agresi%D1%97-rf.pdf [in Ukrainian].

Чимбай Л. Л.

завідувач сектору системного та телекомунікаційного забезпечення відділу освітнього інформаційного забезпечення ДНУ «Інститут освітньої аналітики», Київ, Україна,
l_chimbay@mon.gov.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4647-2471>

Попкова Л. В.

науковий співробітник сектору системного та телекомунікаційного забезпечення відділу освітнього інформаційного забезпечення ДНУ «Інститут освітньої аналітики», Київ, Україна,
popkova@mon.gov.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9434-1775>

Ханюк Т. О.

молодший науковий співробітник сектору фінансово-економічної звітності відділу освітнього інформаційного забезпечення ДНУ «Інститут освітньої аналітики», Київ, Україна,
khanyuk@mon.gov.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5442-8243>

РОЛЬ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Анотація. Статтю присвячено питанням інтеграції України в європейський освітній та науковий простір. Інтернаціоналізація системи вищої освіти розглядається як важливий чинник надання навчальними закладами й науковими установами освіти європейського рівня та насичення ринку праці конкурентоспроможними фахівцями. Аналіз опрацьованих наукових джерел засвідчив, що академічна мобільність наразі стала доступною для всіх учасників освітнього процесу й позитивно впливає на євроінтеграцію вітчизняних закладів і установ освіти. Особливу увагу авторами приділено чинному законодавству України, нормативним документам, що є підґрунтям проведення реформ, спрямованих на інтеграцію в європейський освітній та науковий простір, і вимагають упровадження європейських принципів, підходів та практик. На основі інформації Національного офісу «Еразмус+» проаналізовано й наведено результати участі представників України в конкурсах проєктів програми «Еразмус+» за різними напрямками, серед яких програма «Міжнародна кредитна мобільність», спільні магістерські програми «Еразмус Мундус», підтримка наукових і дослідницьких проєктів напряму «Жан Моне». Окреслено напрями науково-дослідного міжнародного співробітництва закладів вищої освіти, проаналізовано специфіку навчання іноземних студентів в Україні, а вітчизняних – за кордоном. За підтримки ЄС із початку війни істотно збільшено кількість грантів на магістерські програми та оголошено виняткові заходи участі українських учасників у європейських освітніх проєктах. На сучасному етапі дедалі більшої актуальності набувають віртуальна академічна мобільність і програми подвійних дипломів, що може бути темою подальших досліджень.

Ключові слова: інтернаціоналізація, академічна мобільність, євроінтеграція, освітній простір, програма «Еразмус+», вища освіта, учасники освітнього процесу.

JEL classification: I21, I28.

DOI: 10.32987/2617-8532-2022-4-31-48.

23 червня 2022 р. відбулась історична для України подія: лідери 27 країн-членів ЄС на саміті в Брюсселі ухвалили рішення про надання нашій державі статусу кандидата на членство в ЄС. Ця подія офіційно запускає процес входження України в Євросоюз, що передбачає всеохоплюючу трансформацію всіх сфер життя, створення умов, коли країна житиме за принципами ЄС.

Водночас статус кандидата відкриває можливості отримання фінансової допомоги в реформуванні суспільства, правової системи та економіки на шляху до членства в ЄС. Така допомога може надаватись у вигляді грантів, інвестицій, проєктів, робочих місць, підтримки повоєнного відновлення.

Особливе місце на шляху євроінтеграції України належить вихованню й професійній підготовці інтелектуально розвинених особистостей, готових приймати виважені рішення; висококваліфікованих, конкурентоспроможних фахівців, здатних забезпечити сталий розвиток національної економіки. Визначну роль у цьому процесі відіграє вища школа, котра в умовах інтеграції в європейський простір вищої освіти покликана зберегти та розвивати національні надбання й прогресивні традиції.

Євроінтеграція є важливою складовою процесу інтернаціоналізації, який покликаний забезпечити інтеграцію національних освітніх систем у світовий та європейський простори вищої освіти й наукових досліджень; налагодити міжнаціональні культурні зв'язки, розвиток партнерських відносин між суб'єктами освітньої та наукової діяльності на всіх рівнях – від державного до індивідуального,

підвищення якості освіти й наукових досліджень.

Формування єдиного світового освітнього простору відбувається шляхом зближення підходів різних країн до організації освіти, а також визнання документів про освіту інших країн. Загальноєвропейський простір вищої освіти та загальноєвропейський дослідницький простір утворюють сучасне європейське суспільство знань.

Низка фундаментальних реформ, запроваджених в Україні, спрямована на інтеграцію в європейський освітній і науковий простір та потребує впровадження в державну освітню й наукову політику європейських принципів, підходів і практик.

У зв'язку з цим Міністерство освіти і науки України надіслало керівникам закладів вищої освіти й наукових установ лист «Про впровадження тематики європейської інтеграції в освітній процес та тематику наукових досліджень» від 28.06.2022 № 1/7112-22, у якому наголошено на необхідності ширшого впровадження євроінтеграційної тематики в освітній процес, зокрема шляхом включення в освітні програми вибіркових навчальних дисциплін, окремих курсів, сертифікатних програм, програм підвищення кваліфікації й освіти дорослих тощо. Також зазначено, що закладам і науковим установам рекомендовано розширити тематику наукових досліджень із питань євроінтеграції під час підготовки дисертаційних та монографічних досліджень, виконання фундаментальних і прикладних науково-дослідницьких робіт та проєктів.

У свою чергу, з метою висвітлення результатів упровадження євроінте-

граційної тематики в науковій дослідженні в галузі освіти ДНУ «Інститут освітньої аналітики» ініційовано спеціальний випуск журналу «Освітня аналітика України», присвячений цим питанням.

Найпоширенішою формою інтернаціоналізації вищої освіти є академічна мобільність, яка в Україні набула розвитку після підписання Міністром освіти і науки в травні 2005 р. Болонської декларації. На законодавчому рівні перехід до реалізації принципів Болонського процесу затверджено у 2014 р. новим Законом України «Про вищу освіту» як можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому закладі вищої освіти (науковій установі) як на території України, так і поза її межами [1].

За місцем реалізації права на академічну мобільність розрізняють внутрішню академічну мобільність (академічна мобільність, право на яку реалізується вітчизняними учасниками освітнього процесу в закладах вищої освіти / наукових установах – партнерах у межах України) та міжнародну академічну мобільність, котру розглядають як важливу складову процесу інтеграції закладів вищої освіти в міжнародний освітній простір, коли учасники освітнього процесу протягом певного періоду навчаються або проходять стажування, викладають, виконують дослідницькі роботи в закладі, розташованому в іншій країні. Академічна мобільність збільшує шанси людини на професійну самореалізацію, а також підвищує якість трудових ресурсів національної економіки. Така організація навчання стає відповіддю наці-

ональних систем освіти на виклики глобального освітнього простору, жорстку конкуренцію на ринку освітніх послуг. Європейська комісія зазначає, що навчання за кордоном повинне стати стандартним елементом університетської освіти.

Питанням міжнародної діяльності закладів вищої освіти та розробленню підходів до формування концепції розвитку міжнародного співробітництва приділено увагу в публікаціях В. Кременя, М. Степка, Я. Болюбаша, О. Співаковського, В. Гришака. У їхньому науковому доробку окреслено першочергові цілі й основні тенденції щодо створення зони європейської вищої освіти, розглянуто сутність і ключові позиції Болонського процесу.

Проблематика академічної мобільності учасників освітнього процесу входить до кола наукових інтересів ряду вчених, серед котрих С. Бака, А. Зленко, О. Ісайкіна, Н. Несторук, Е. Алієва, М. Ковбатюк та ін.

С. Бака розглядає елементи академічної мобільності на прикладі таких країн, як Австрія, Німеччина, Велика Британія, Фінляндія, США. Дослідниця відзначає переваги академічної мобільності, зокрема полегшення й посилення процесу акредитації; підвищення якості навчання й наукових досліджень, що сприяє підготовці конкурентоспроможних фахівців на національному та міжнародному рівнях, здатних розв'язувати ключові економічні, політичні, соціальні, наукові й технічні проблеми країни. До того ж учасники програм міжнародної академічної мобільності отримують можливість вивчення або вдосконалення володіння іноземною мовою, пізнання інших культур, що сприяє

розвитку космополітичного типу мислення, відкриває нові перспективи для професійного зростання [2].

У публікаціях А. Зленко та О. Ісайкіної проведено моніторинг і надано характеристику програм, що забезпечують освітню мобільність у ЄС, а також міжнародних грантових програм та стипендій, котрі сприяють академічній мобільності студентів і професорсько-викладацького складу. Окреслено ключові форми міжнародного співробітництва, серед яких індивідуальна мобільність, що виражається в мобільності студентів чи професорсько-викладацького складу в освітніх цілях; мобільність освітніх програм та університетська мобільність, яка передбачає розроблення нових міжнародних стандартів освітніх програм; інтеграція в навчальні програми й освітні стандарти міжнародного виміру; університетське партнерство, що полягає у створенні стратегічних освітніх альянсів [3].

Н. Несторук та Е. Алієва, досліджуючи особливості розвитку міжнародної академічної мобільності в нашій країні, дійшли висновку, що останнім часом академічна мобільність стала доступною серед усіх учасників освітнього процесу (науковців, студентів, здобувачів ступенів доктора філософії й доктора наук), а результати навчання визнаються на основі Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи (ЄКТС) та зараховуються до результатів засвоєння програм в Україні. Науковці наголошують на необхідності впровадження в життя інноваційних наукових досліджень з окреслених проблем і розширення правових засад задля тіснішої взаємодії ЗВО зі спорідненими організаціями. Ними

проаналізовано актуальні проблеми, пов'язані з міграцією українських молодих учених [4].

Питанням запровадження стратегій розвитку міжнародної академічної мобільності присвятили свої наукові праці М. Ковбатюк і В. Шевчук, які розкрили сутність академічної мобільності студентів ЗВО та проаналізували сучасний стан академічної мобільності в Україні. Дослідниками наведено статистичні дані про академічну мобільність, зокрема динаміку чисельності українських студентів за кордоном у різних країнах світу, іноземних студентів в Україні та в окремих вітчизняних ЗВО. Зауважено, що з боку іноземних абітурієнтів спостерігається великий попит на освітні послуги й здобуття вищої освіти в Україні. Розглянуто чинники освітньої міграції. Розв'язання окреслених проблем науковці вважають одним із пріоритетних завдань національної політики провідних країн світу [5].

У публікаціях Г. Корчової академічна мобільність усіх учасників освітнього процесу розглядається як одна зі складових інтернаціоналізації, провідна роль у реалізації котрої належить українським закладам вищої освіти. Обмін студентами та науковцями між ЗВО й країнами дає можливість вибору найкращих варіантів навчання для підготовки сучасного фахівця. Дослідниця зазначає, що в базових документах Болонського процесу розроблено інструменти й способи забезпечення сумісності та порівнянності національних складових у рамках європейської системи вищої освіти, а адаптація національної системи освіти до загальноєвропейських критеріїв дасть змогу державі забезпечити можливість роз-

витку академічної мобільності української вищої освіти [6].

Високо оцінюючи внесок видатних учених у впровадження й розвиток академічної мобільності всіх учасників освітнього процесу, зауважимо, що це питання наразі залишається актуальним, а широке коло нерозв'язаних проблем потребує подальшого вивчення.

Метою статті є визначення ролі інтернаціоналізації вищої освіти в контексті інтеграції в європейській освітній простір. З огляду на це авторами поставлено такі завдання: проаналізувати законодавчу базу та програми міжнародної академічної мобільності, досягнення України в них; окреслити участь ЗВО в освітніх програмах і порівняти їхні показники в міжнародних рейтингах; оцінити тенденцію контингенту іноземних студентів у ЗВО України й чисельність українців, які здобувають освіту за кордоном.

Розвиток академічної мобільності на всіх рівнях сучасної освіти визнано одним із інструментів реалізації принципів і досягнення цілей Болонської декларації у сфері вищої освіти.

Академічна мобільність забезпечується університетами України на підставі чинного законодавства. Зокрема, у 2011 р. було ухвалено постанову Кабінету Міністрів України про створення Національного інформаційного центру академічної мобільності, функції якого покладено на державне підприємство «Інформаційно-іміджевий центр», що належить до сфери управління Міністерства освіти і науки України [7].

Законом України «Про вищу освіту» закріплено права й гарантії осіб, що навчаються у ЗВО, науково-пе-

дагогічних, наукових і педагогічних працівників на академічну мобільність для здобуття вищої освіти та провадження професійної діяльності. У нормативному акті зазначено, що державна політика щодо міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти спрямована на інтеграцію системи вищої освіти до світового освітнього простору та сприяє співпраці з Європейською мережею національних центрів інформації про академічну мобільність [1].

У 2015 р. Кабінетом Міністрів України затверджено Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність, ключовими аспектами якого є: надання права на участь у програмах академічної мобільності всім учасникам освітнього процесу; чітке визначення видів та форм академічної мобільності; закріплення принципу перезарахування отриманих кредитів на основі ЄКТС, зокрема шляхом порівняння змісту навчальних програм, а не назв курсів; збереження місця навчання й стипендії для студентів та місця роботи для працівників ЗВО, котрі беруть участь у програмах академічної мобільності [8].

Окрім того, заклади вищої освіти приймають внутрішні правові акти щодо реалізації права на академічну мобільність. Такі акти діють, зокрема, у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, Київському національному лінгвістичному університеті, Львівському національному університеті імені Івана Франка, Національному університеті «Львівська політехніка» та інших ЗВО.

Якість надання освітніх послуг університетами залежить від рівня

академічної мобільності вчених, студентів, викладачів. Підвищення мобільності студентів передбачає можливість для кожного з них навчатися мінімум протягом семестру в іншому університеті, у т. ч. зарубіжному, маючи доступ до навчальних, наукових, інформаційних ресурсів, що надають заклади-партнери.

Основними видами академічної мобільності в Україні є:

- ступенева мобільність, котра передбачає навчання у ЗВО, відмінному від постійного місця навчання учасника освітнього процесу, для здобуття ступеня вищої освіти, що підтверджується документом (-ами) про вищу освіту або про здобуття ступеня вищої освіти від двох чи більше ЗВО;

- кредитна мобільність, яка передбачає навчання у ЗВО, відмінному від постійного місця навчання учасника освітнього процесу, для здобуття кредитів ЄКТС та/або відповідних компетентностей, результатів навчання (без здобуття кредитів ЄКТС), що будуть визнані в закладі освіти постійного

місця навчання вітчизняного чи іноземного учасника освітнього процесу.

Для учасників освітнього процесу, які здобувають освітні ступені молодшого бакалавра, бакалавра, магістра й доктора філософії у вітчизняних ЗВО, формами академічної мобільності є: навчання за програмами академічної мобільності, мовне стажування, наукове стажування. Для осіб, що здобувають науковий ступінь доктора наук, науково-педагогічних, наукових і педагогічних працівників академічна мобільність реалізується у вигляді участі в спільних проєктах, викладання, наукових досліджень, наукового стажування, підвищення кваліфікації.

У табл. 1 наведено переваги міжнародної академічної мобільності для всіх учасників освітнього процесу, що вказує на її важливу роль у підвищенні якості знань і розвитку особистості.

Понад 20 років Євросоюз підтримує модернізацію й реформування

Таблиця 1

Переваги міжнародної академічної мобільності

Для здобувачів освіти	Для науковців, науково-педагогічних, педагогічних працівників
Розширення кругозору	Залучення до найкращих світових практик, реформ і систем освіти
Покращення міжкультурної обізнаності	Підвищення кваліфікації в контексті глобальних трендів розвитку науки
Поліпшення якості навчання	Професійний діалог
Набуття нових унікальних професійних навичок	Набуття міжнародного досвіду для запровадження змін в умовах реформ
Мотивація взяти участь у навчанні (формальному чи неформальному) або професійній підготовці після навчання за кордоном	Поліпшення якості роботи та іншої діяльності на користь студентів, стажерів
Удосконалення навичок володіння іноземною мовою	
Підвищення конкурентоспроможності на внутрішньому й міжнародному ринках праці, збільшення можливостей кар'єрного зростання	
Підвищення самооцінки та самовдосконалення	

Складено авторами за: [9; 10].

вищої освіти України шляхом проведення конкурсів проєктів мобільності та сприяння розвитку потенціалу ЗВО в рамках освітніх і дослідницьких програм, кожна з яких має власну сферу й напрями діяльності. За цей період програми змінювалися та вдосконалювалися разом із розвитком Болонського процесу, європейського простору вищої освіти і європейського дослідницького простору.

«Еразмус+» вважається найпопулярнішою програмою, що провадить свою діяльність за такими ключовими напрямками: «Індивідуальна мобільність» (КА1), «Співпраця задля розвитку інновацій та обміну успішними практиками» (КА2), «Підтримка реформ» (КА3), модулі «Жан Моне», «Спорт». Проєкти «Еразмус+» сприяють євроінтеграції, а також уможливають забезпечення університетів України сучасними ресурсами для навчання й викладання, підтримку якості цифрової вищої освіти на належному рівні, котра потребує використання сучасного обладнання, що особливо критично під час воєнного стану.

Ключовий напрям КА1 підтримує проєкти обміну у сфері освіти, що відкривають можливість для студентів навчатися, проходити практику та набувати досвід за кордоном. Напрямок передбачає співпрацю з європейськими університетами для взаємного обміну студентами, аспірантами, викладачами й співробітниками ЗВО. Також КА1 підтримує спільні магістерські програми «Еразмус Мундус» і студентські позики для навчання на магістерських програмах «Еразмус+».

За даними Національного Еразмус+ офісу в Україні за результатами

конкурсів 2015–2020 рр. напряму «Міжнародна (кредитна) мобільність» національні агентства співпрацювали з 227 українськими ЗВО й 58 організаціями (органами влади, посольствами, приватними, державними, громадськими організаціями тощо). На основі угод, які реалізують європейські університети спільно із ЗВО України, 11 532 українських студенти (бакалаври, маїстри) та аспіранти навчалися, а працівники викладали й підвищували кваліфікацію в Європі. Відповідно 5474 стипендіати з Європи відвідали Україну для навчання або викладання. Таким чином, у взаємному міжуніверситетському обміні взяли участь 17 006 студентів, аспірантів і працівників ЗВО України та Європи. Після закінчення програми обміну студенти й аспіранти повертаються до своїх закладів в Україні та отримують український диплом [11].

Протягом 2015–2020 рр. 32 національних агентства Еразмус+ підтримали 1889 проєктів із поданих 2522 (74,9 %) (табл. 2). За цей період кількість проєктів, у яких брала участь Україна, зросла в 3,5 раза, кількість ЗВО в проєктах збільшилася на 45,8 %, чисельність учасників академічної мобільності – на 44,7 %, із них студентів і аспірантів – на 5 %, а працівників – на 48,8 %. Значно активувалася мобільність із Європи в Україну (на 73,7 %), із них чисельність студентів і аспірантів зросла на 68 %, працівників – на 76 %.

Національний Еразмус+ офіс виокремив п'ять найактивніших країн – учасниць програми, що співпрацюють з Україною: Польща, Німеччина, Литва, Румунія та Іспанія. До топ-6 ЗВО України – учасників проєк-

**Інформація щодо участі України в конкурсах проєктів «Еразмус+»
упродовж 2015–2020 рр.**

Конкурси	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Разом за 6 конкурсів
Подано проєктів	299	317	394	414	479	619	2522
Обрано проєктів за участі України	161	214	268	272	407	567	1889
Країни-члени програми в партнерствах	30	32	32	32	31	32	32
Кількість ЗВО України в проєктах	103	127	156	180	180	190	202
Усього мобільностей	2160	2370	2711	3044	2816	3905	17 006
З України до Європи, осіб	1777	1684	1815	2010	1796	2450	11 532
із них: студентів, аспірантів, осіб	1132	870	885	969	852	1191	5899
науковців, викладачів, осіб	645	814	930	1041	944	1259	5633
З Європи в Україну, осіб	383	686	896	1034	1020	1455	5474
із них: студентів, аспірантів, осіб	137	185	223	275	307	428	1555
науковців, викладачів, осіб	246	501	673	759	713	1027	3919

Складено авторами за: [11].

ту увійшли Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Львівський національний університет імені Івана Франка, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Національний університет «Львівська політехніка», Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Національний університет «Києво-Могилянська академія».

Наприклад, Національним технічним університетом «Київський політехнічний університет імені Ігоря Сікорського» протягом 2021 р. було укладено 22 угоди (19 міжнародних за програмою «Erasmus+» та 3 національних) на участь у програмах академічної мобільності. Від університету участь у таких програмах узяли 179 осіб, у т. ч. 58 студентів і аспірантів та 121 викладач. У свою чергу, університет відвідали 28 учасників, а саме 15 студентів та 13 науково-педагогічних працівників.

У межах нової програми «Еразмус+» 2021–2027 міжнародний вимір

охоплюватиме сфери вищої, фахової передвищої, професійної (професійно-технічної) освіти, молоді та спорту.

Протягом 2015–2024 рр. за участі України впроваджуються 48 (із 646 поданих) проєктів міжнародної співпраці. Залучено 271 партнера з України, серед яких 106 ЗВО, 12 наукових установ, органи влади, об'єднання студентів і роботодавців, громадські організації, державні та бізнес-структури.

На період війни з метою створення умов для підтримки освітян України в межах затверджених директив ЄС здійснено виняткові заходи, оголошені для сприяння інтеграції представників із України в проєкти напрямів «Внутрішньоєвропейська мобільність студентів та персоналу ЗВО» (відкритий для України) і «Міжнародна мобільність студентів та персоналу ЗВО». Згідно з прийнятими умовами, спрощено процедуру подання на мобільність. Зокрема, у разі неспроможності вітчизняного ЗВО надавати організаційну підтримку:

– учасники звертаються безпосередньо до ЗВО-бенефіціара в Європі, у якому вони хотіли б реалізувати мобільність із навчання, практики, викладання чи стажування. За цих обставин немає потреби в міжінституційній угоді, як і в листах про номінацію;

– угода на навчання або угода на мобільність персоналу підписується лише між учасником мобільності та організацією, що приймає (а також із організацією, яка приймає на практику чи стажування, якщо це не даний ЗВО-бенефіціар) [12].

У рамках «Еразмус+» реалізовано міжнародні спільні програми «Еразмус Мундус» – стипендії для навчання й викладання на магістерських і PhD-програмах, у межах яких студенти старших курсів і науковці з різних країн, включаючи Україну, мають змогу отримувати стипендії від ЄС для продовження навчання або проведення наукових досліджень у державах ЄС.

Упродовж 2014/2015–2021/2022 н. рр. за результатами конкурсів індивідуальні стипендії для навчання за спільними освітніми програмами отримали 317 осіб з України. Із них за магістерськими програмами навчалися 303 студенти, за спільними докторськими програмами у 2014/2015–2017/2018 н. рр. здобували ступінь доктора філософії 14 осіб (з 2018/2019 н. р. ці програми передано до «Горизонт 2020»). У 2022 р. за результатами конкурсу грантів «Еразмус Мундус» 64 студенти з України одержали підтримку ЄС на навчання в магістратурі в європейських університетах.

Від початку широкомасштабної війни в Україні ЄС істотно збільшив кількість грантів «Еразмус Мундус»

для студентів із України та грантів на короткотермінову (до 12 місяців) мобільність для студентів і працівників закладів освіти. Залежно від обраних магістерських та докторських програм, українські студенти навчаються в університетах Австрії, Бельгії, Нідерландів, Великої Британії, Іспанії, Швеції, Франції, Італії, Німеччини, Португалії та інших країн-членів програми. Дипломи випускників цих спільних програм автоматично визнаються в усьому світі.

Напрямок «Жан Моне» у сфері вищої освіти підтримує викладання й дослідження у сфері студій Євросоюзу в усьому світі. Заявником на грант можуть бути лише заклади вищої освіти, фізичні особи самостійно заявку не подають. У 2014–2020 рр. 121 (із 1069 поданих) український проєкт став переможцем конкурсів (рис. 1). Як свідчать наведені дані, протягом зазначеного періоду спостерігається тенденція до зростання кількості проєктів, котра значно посилилась у 2018–2020 рр. Тільки за цих три роки кількість українських наукових розробок збільшилася на 63,2 %. Виконавці проєктів – 57 організацій із 21 міста України, серед яких 45 ЗВО, 2 наукові установи, 10 громадських організацій. Найбільше проєктів за цей період представили Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (9); Львівський університет імені Івана Франка (5); Національний університет «Києво-Могилянська академія», Національний університет «Львівська політехніка» і Сумський державний університет (по 4); Волинський національний університет імені Лесі Українки та Запорізький національний університет (по 3); 8 університетів представили

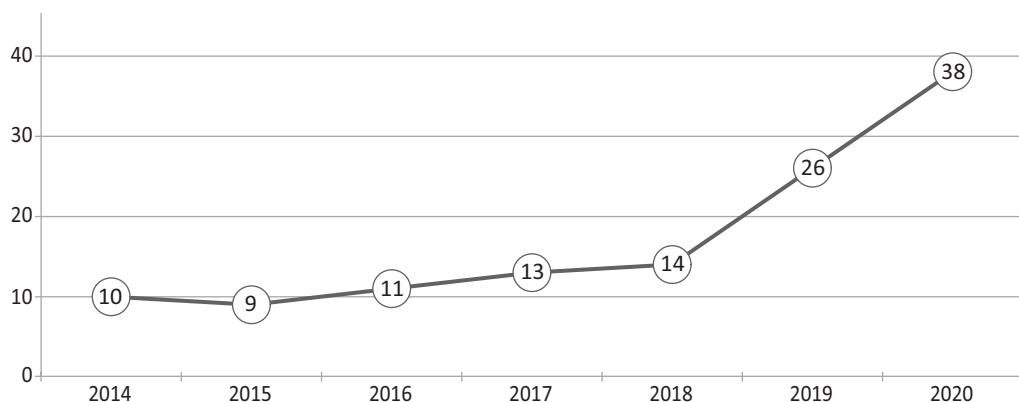

Рис. 1. Кількість проєктів напряму «Жан Моне» в 2014–2020 рр. за участю України, од.

Побудовано авторами за: [11].

ли по 2 проєкти. Мережа «Жан Моне» включає партнерів із Австралії, Нової Зеландії, Палестини, Ізраїлю, Туреччини, Чехії й Нідерландів.

«Горизонт 2020» – найбільша програма ЄС, котра є фінансовим інструментом забезпечення конкурентоспроможності Європи у світі, підтримки досліджень та інноваційних розробок. Програма включає три напрями: «Передова наука», «Індустріальне лідерство» та «Соціальні виклики».

Популярними серед учасників освітнього процесу є також програми обміну DAAD, Програма імені Фулбрайта, MEVLANA, House of Europe («Дім Європи»).

За даними, опублікованими на вебсайтах ЗВО, у рамках підписаних угод у закладах організовано співпрацю в багатьох міжнародних освітніх і науково-дослідницьких проєктах.

Так, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» уже тривалий час розвиває мережу міжнародних зв'язків із іноземними установами для сприяння

міждисциплінарному навчанню та всебічному розвитку, бере активну участь у таких програмах, як «Горизонт 2020»; «Еразмус+», напрям «Жан Моне»; NATO SPS (програма «Наука заради миру та безпеки»), головною метою якої є поглиблення співпраці між країнами-членами НАТО та країнами-партнерами на основі наукових досліджень, технологічних інновацій цивільного характеру та обміну знаннями; Diku (Eurasia Programme) – програма Норвезької агенції з міжнародного співробітництва та підвищення якості вищої освіти. Крім того, університет співпрацює з UNIDO (спеціальна установа ООН, мета якої полягає у сприянні промисловому розвитку й прискореній індустріалізації країн, що розвиваються, шляхом мобілізації національних і міжнародних ресурсів), DAAD, DFG (Німецьке науково-дослідницьке співтовариство зі сприяння науковим дослідженням), NAWA (Польське національне агентство з питань академічного обміну), CRDF (Фонд цивільних досліджень і розвитку для сприяння міжнародно-

му науково-технічному співробітництву через надання грантів, технічних ресурсів, проведення навчання для науковців та дослідників) [13]. Університетом підписано 158 договорів про співпрацю із закладами вищої освіти й науковими установами 36 країн, зокрема Німеччини, Польщі, Словаччини, Китаю, Кореї, Канади. Серед наукових співробітників університету 24 % мають щонайменше 5 наукових публікацій, які включено в наукометричні бази Scopus або Web of Science Core Collection.

Співробітниками Київського національного університету імені Тараса Шевченка у 2021 р. виконувалося 18 міжнародних проєктів (у 2020 р. – 15), у т. ч. по 3 проєкти від Українського науково-технологічного центру, «Горизонт 2020», NATO SPS, Міжнародного фонду «Відродження»; по 1 проєкту – від Європейського інституту інновацій та технологій «Сировина» (Польща), COSME, DAAD, Дослідницького фонду Норвегії, Кінгстонського університету (Велика Британія), Шведського інституту сільськогосподарських наук [14]. 31 % науковців університету мають щонайменше 5 наукових публікацій, які включено в наукометричні бази Scopus чи Web of Science Core Collection.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна здійснює широку програму з міжнародного співробітництва та є активним учасником освітньої мобільності в ЄС, бере участь у таких програмах, як «Еразмус+», напрям «Жан Моне», «Еразмус Мундус», «Горизонт 2020», DAAD, Програма імені Фулбрайта тощо. Університетом укладено 164 договори й угоди із зарубіжними партнерами 45 країн світу [15].

Студенти Сумського державного університету (581 особа) у 2021 р. стали учасниками міжнародної освітньої та наукової діяльності за кордоном, із них 490 осіб – віртуальної міжнародної академічної мобільності. Для порівняння: у 2020 р. це співвідношення становило 85 зі 127, а у 2019 р. – лише 13 зі 122 [16]. Про значні досягнення науковців університету свідчить той факт, що 35 % наукових співробітників мають щонайменше 5 наукових публікацій, котрі включено в наукометричні бази Scopus або Web of Science Core Collection.

Свідченням міжнародного визнання досягнень ЗВО є їхнє місце у світових рейтингах. Зокрема, за результатами рейтингу QS World University Rankings, опублікованими у 2021 р., Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна посів перше місце серед українських університетів (позиція 511–520 у глобальному масштабі). Другий результат показав Київський національний університет імені Тараса Шевченка (позиція 601–650), далі за рейтингом серед п'ятірки найкращих – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (позиція 650–700), Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» та Сумський державний університет (позиція 701–750).

Сучасний ринок праці в Україні потребує не лише наявності диплома з високими результатами навіть найпрестижнішого вітчизняного ЗВО, а й широкого світогляду, достатніх практичних навичок, знання іноземних мов. Тому особливий інтерес здобувачі вищої освіти останнім часом

проявляють до участі у віртуальній міжнародній академічній мобільності та програмах подвійних дипломів.

Подвійні дипломи – це спільні програми українських і зарубіжних ЗВО, що дають можливість українським студентам навчатися в Європі та отримати дипломи європейських університетів. Навчання за програмою подвійного диплома передбачає, що студент одночасно навчається у двох університетах: в основному – за обраною спеціальністю та у ЗВО-партнері – за спеціальністю, запропонованою спільною програмою. При цьому частина кредитів, які студент одержує в основному університеті, зараховується ЗВО-партнером. Після успішного завершення програми здобувач отримує два дипломи: диплом бакалавра або магістра за обраною спеціальністю й диплом бакалавра чи магістра іноземного університету згідно зі спеціальністю, запропонованою спільною програмою.

У Таврійському державному агротехнологічному університеті імені Дмитра Моторного за програмою подвійного диплома в рамках співробітництва із землею Саксонія-Анхальт навчання в Німеччині проходять шість здобувачів, двоє з яких отримують стипендії за програмою «Еразмус+» напряму KA1.

У Херсонському державному університеті починаючи з 2014 р., на основі підписаної угоди з Поморською академією (Польща), здобувачі вищої освіти мають змогу одержати подвійні дипломи. Ця угода є нормативною базою реалізації академічної мобільності студентів із документально підтвердженим результатом – дипломом про вищу освіту. Можливістю подвійного навчання з кожним ро-

ком користується дедалі більше студентів. Так, у 2014/2015, 2015/2016, 2016/2017 н. рр. отримано 22, 55 і 124 подвійних дипломи відповідно [17].

На сьогодні в Україні ЗВО, що займаються підготовкою фахівців для зарубіжних країн, пропонують іноземним студентам широкий спектр спеціальностей із різних галузей знань. За даними Державної служби статистики, на початок 2021/2022 н. р. контингент громадян інших країн, які здобувають вищу освіту у ЗВО України, становить 73 626 осіб із більш ніж 150 країн світу. Із країн Євросоюзу в нашій країні навчається 2134 особи, зокрема представники Польщі (573), Болгарії (350), Німеччини (171). Протягом 2011–2021 рр. чисельність іноземних студентів зросла на 42 %, а їхня частка в загальній кількості здобувачів вищої освіти за цей період – із 2,2 до 7,03 % (рис. 2).

Наведені в табл. 3 дані свідчать, що найпривабливішими для іноземних студентів є ЗВО медичного профілю, оскільки спеціальності медичного й фармакологічного спрямування є найбільш перспективними для студентів із середньоазійських і африканських країн, які переважають у вітчизняних ЗВО.

Серед спеціальностей найпопулярнішими також є медичні (майже 50 %), із них на медицину припадає 36,81 %; стоматологію – 6,46 %; лікувальну справу – 4,02 %; менеджмент – 4,04 %; фармацію, промислову фармацію – 4 %; середню освіту – 2,32 %; право – 2,01 %; архітектуру та будівництво – 1,72 %; фінанси, банківську справу і страхування – 1,7 %; економіку – 1,6 %. Крім того, інозем-

Рис. 2. Динаміка загальної чисельності студентів та іноземних студентів в Україні протягом 2011–2021 рр., тис. осіб

Побудовано авторами за даними Державної служби статистики України.

Таблиця 3

Заклади вищої освіти, які іноземні студенти обирали найчастіше у 2021 р.

Назва ЗВО	Частка іноземних студентів у ЗВО в загальній чисельності іноземних здобувачів, %
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна	5,6
Харківський національний медичний університет	5,5
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця	4,0
Одеський національний медичний університет	3,8
Запорізький державний медичний університет	3,7
Вінницький національний медичний університет імені М. І. Пирогова	3,6
Дніпровський державний медичний університет	3,4
Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського	3,2
Буковинський державний медичний університет	2,7
Київський національний університет імені Тараса Шевченка	2,4

Складено авторами за: [18].

ні студенти обирають авіоніку й ракетні технології, прикладну фізику та нанотехнології, газове й нафтове машинобудування та технології, суднобудування, дослідження в галузі атомної енергії, агрономію, біологію й генетику.

Можна виокремити кілька ключових причин збільшення числа громадян зарубіжних країн, які обирають для здобуття вищої освіти вітчизняні ЗВО. Зокрема, це визнання досягнень українських учених у міжнародному науковому середовищі;

належна якість освіти з використанням ефективних методів навчання; помірна вартість навчання порівняно з іншими європейськими країнами; доступність з точки зору витрат на проживання; рівність прав, свобод і обов'язків із громадянами України. Особливості організації вітчизняної системи вищої освіти для навчання іноземних студентів розглядаються в дослідженнях науковців ДНУ «Інститут освітньої аналітики» [19].

Водночас приїзд в Україну громадян зарубіжних країн на навчання позитивно впливає як на національну систему вищої освіти, так і на економіку, що, у свою чергу, створює сприятливіші умови для розвитку освіти.

Інформація, надана аналітичним центром CEDOS [20], свідчить, що у 2013/2014 н. р. чисельність українських студентів за кордоном становила 44,7 тис. осіб, у 2016/2017 н. р. – 77,4 тис., у 2017/2018 н. р. – 83,0 тис. осіб¹.

У 2017/2018 н. р. найбільший контингент українських студентів спостерігався в Польщі (45,5 %), Німеччині (11,3 %), Італії (3,3 %), Чехії (3,2 %), США (2,3 %), Словаччині (2,2 %), Австрії (2 %), Болгарії (1,5 %), Угорщині (1 %). Серед 39 країн, де навчаються українські студенти, у цих 12 країнах їхня чисельність становить переважну більшість – 78,6 %.

Таким чином, інтернаціоналізація системи вищої освіти України та її

інтеграція в європейський освітній простір є важливими чинниками підготовки компетентних, високопрофесійних фахівців європейського рівня й підвищення кваліфікації науково-викладацького персоналу. Усі питання зазначених процесів регламентуються на законодавчому рівні як державними нормативно-правовими актами, так і внутрішніми нормативними документами ЗВО.

Участь ЗВО в міжнародних науково-дослідних програмах забезпечує розроблення та реалізацію продуктивних інструментів і механізмів їх інтеграції в глобальне наукове й освітнє середовище, що, у свою чергу, підвищує привабливість закладів для іноземних студентів та їхнє місце в провідних міжнародних рейтингах, як-от QS World University Rankings, The Times Higher Education World University Rankings.

Міжнародна академічна мобільність усіх учасників освітнього процесу, їхня участь у програмах обміну й проектах ЄС та інших країн світу на сучасному етапі великою мірою сприяє поліпшенню якості вищої освіти. Навчання студентів за кордоном стало складовою освітніх програм у вітчизняних ЗВО. Зростає інтерес здобувачів до віртуальної форми академічної мобільності та участі в програмах подвійних дипломів, що може бути темою подальших досліджень у цьому напрямку.

З початком війни, спричиненої військовою агресією РФ проти України, значна частина населення, включаючи учасників освітнього процесу, змушена була виїхати за кордон. У таких умовах дедалі більше представників української молоді розглядають можливість здобуття освіти в

¹ У зв'язку з тим, що тривалість збору статистичних даних по країнах відрізняється, а інформація від посольств зарубіжних країн надається із затримкою, останні дані про контингент українських студентів, які навчаються за кордоном, наведено станом на 2017 р.

Європі. ЄС та його держави-члени надають екстрену допомогу переміщеним особам. Українські діти й молодь продовжили за кордоном навчання в закладах освіти різних типів: у дит-

садках, школах, коледжах, університетах, де їм надано можливість влитися в освітній простір ЄС, що, у свою чергу, сприяє інтернаціоналізації галузі освіти.

Список використаних джерел

1. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
2. Бака С. Основні елементи академічної мобільності в країнах ЄС. *Освітня аналітика України*. 2017. № 1. С. 117–127. URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2018/12/117_127_Baka.pdf.
3. Зленко А., Ісайкіна О. Академічна мобільність як невід’ємна складова інтеграції України до сучасного Європейського суспільства знань. *Соціум. Документ. Комунікація. Сер. : історичні науки*. 2019. № 6/2. DOI: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2019-6/2-56-76>.
4. Несторук Н., Алієва Е. Міжнародна академічна мобільність в Україні: проблеми та перспективи. *Сучасна освіта – доступність, якість, визнання*. Краматорськ : ДДМА, 2021. С. 209–211. URL: https://www.researchgate.net/publication/356458894_SUCASNA_OSVITA_-_DOSTUPNIST_AKIST_VIZNANNA_Zbirnik_naukovih_prac_XIII_Miznarodnoi_naukovo-metodicnoi_konferencii_16-18_listopada_2021_roku_m_Kramatorsk_Ukraina.
5. Ковбатюк М. В., Шевчук В. О. Академічна мобільність студентів в умовах розвитку освітніх інтеграційних процесів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. Вип. 30. С. 92–97. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/30_2020ua/19.pdf.
6. Корчова Г. Л. Академічна мобільність здобувачів в умовах сучасного освітнього процесу. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер. : педагогічні науки*. 2017. Вип. 144. С. 57–60. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2017_144_16.
7. Питання національного інформаційного центру академічної мобільності : постановою Кабінету Міністрів України від 31.08.2011 № 924. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/924-2011-%D0%BF#Text>.
8. Про затвердження Порядку реалізації права на академічну мобільність : постанова Кабінету Міністрів України від 12.08.2015 № 579. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2015-%D0%BF#Text>.
9. Академічна мобільність / М-во освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/osvita-za-kordonom/akademichna-mobilnist>.
10. Керівництво до програми Erasmus+ / Національний офіс Еразмус+ в Україні. 2017. URL: https://erasmusplus.org.ua/images/phocadownload/documentation/ErasmusProgrammeGuide_2017_UA.pdf.
11. Участь України в Програмі ЄС Еразмус+ (2014–2020 pp.) / Національний офіс Еразмус+ в Україні. 2021. URL: https://erasmusplus.org.ua/wp-content/uploads/2019/10/Ukraine%20under%20Erasmus_June_17_2021.pdf.
12. Виняткові заходи щодо інтеграції освітян України за проектами з мобільності Програми ЄС Еразмус+ в Європі на період війни в Україні / Національний Еразмус+ офіс в Україні. URL: https://erasmusplus.org.ua/images/phocadownload/EU_Erasmus_Directives_on_Mobility_HE-.pdf.

13. Звіт Департаменту міжнародного співробітництва / НТУ України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». URL: <https://kpi.ua/index.php/report-dms>.

14. Звіт про роботу Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова в 2020 році / Нац. педагог. ун-т ім. М. П. Драгоманова. URL: https://npu.edu.ua/images/docs/Prozoriy_universitet/Zvit_rektora/2020/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82_2020.pdf.

15. Міжнародні проєкти / Харківський нац. ун-т імені В. Н. Каразіна. URL: <https://karazin.ua/mizhnarodna-diialnist/mizhnarodni-proieky/>.

16. Звіт за 2021 рік за напрямом роботи «Міжнародна діяльність університету» / Сумський держ. ун-т. URL: https://sumdu.edu.ua/images/content/general/public-info/report/report-2021_international.pdf.

17. Сніваковська Є., Коткова В. Академічна мобільність майбутніх педагогів у межах міжнародної співпраці університетів. *Педагогічний процес: теорія і практика. Сер. : Педагогіка*. 2017. № 4(59). С. 62–67. DOI: <https://doi.org/10.28925/2078-1687.2017.4.6267>.

18. МОН продовжує популяризувати вищу освіту України на міжнародному рівні / М-во освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-prodovzhuye-populyarizuvati-vishu-osvitu-ukrayini-na-mizhnarodnomu-rivni>.

19. Лондар С. Л., Шановалова О. О., Пронь Н. Б. Ринок освітніх послуг в Україні: конкурентні переваги та сучасні виклики для іноземних студентів. *Освітня аналітика України*. 2020. № 1. С. 5–22. URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2020/06/1_Londar_18_2020_5_22.pdf.

20. Українське студентство за кордоном: дані до 2017/18 навчального року / ГО «Центр дослідження суспільства». URL: <https://cedos.org.ua/researches/ukrainske-studentstvo-za-kordonom-dani-do-201718-navchalnoho-roku/>.

Liudmyla Chymbay

SSI «Institute of Educational Analytics», Kyiv, Ukraine, l_chimbay@mon.gov.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4647-2471>

Larysa Popkova

SSI «Institute of Educational Analytics», Kyiv, Ukraine, popkova@mon.gov.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9434-1775>

Tetiana Khaniuk

SSI «Institute of Educational Analytics», Kyiv, Ukraine, khanyuk@mon.gov.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5442-8243>

THE ROLE OF THE INTERNATIONALIZATION OF THE HIGHER EDUCATION SYSTEM OF UKRAINE ON THE WAY TO THE EUROPEAN UNION

Abstract. The article is devoted to the training of specialists with higher education in the context of the integration of Ukraine into the European educational space. Nowadays it is necessary to implement European principles, approaches and practices into the Ukrainian education policy through fundamental reforms in the field of education. The analysis of scientific research has shown that the academic mobility of all participants in the educational

process contributes to the internationalization and adaptation of the national education system of Ukraine to European criteria. Special attention was paid to the current legislation of Ukraine, which regulates legal, organizational and financial relations in the process of implementing academic mobility in the training of competitive specialists with higher education. The article defines the advantages of international academic mobility in the educational process, contains a list of countries with the largest contingent of Ukrainian students and a list of the most popular universities of Ukraine, chosen by foreign citizens for obtaining higher education. Based on the data of the Erasmus+ National Office, the results of Ukraine's participation in the exchange projects of the Erasmus+ program, and joint master's programs Erasmus Mundus and Jean Monnet were analyzed. The paper outlines exceptional measures taken within the framework of the approved European Union Directives to support Ukrainian educators and facilitate their integration into educational projects. Foreign organizations and programs that support the international academic mobility of participants in the educational process are given as an example of cooperation between well-known Ukrainian HEIs with scientific institutions and universities of other countries. Attention is paid to the modern approaches available to Ukrainian students to obtain quality higher education, namely their participation in virtual international academic mobility and double degree programs. This issue is now relevant and could be the subject of further research. In general, the participation of Ukrainian students and researchers in international academic mobility projects has been identified by the authors as an important factor in achieving the goals of the Bologna process and the training of highly qualified and competitive specialists at the European level.

Keywords: internationalization, academic mobility, European integration, educational space, "Erasmus+" program, higher education, students of higher education.

References

1. Verkhovna Rada of Ukraine. (2014). *On Higher Education* (Act No. 1556-VII, July 1). Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page> [in Ukrainian].
2. Бака, С. (2017). The main elements of academic mobility in the EU and other countries. *Educational analytics of Ukraine*, 1, 117–127. Retrieved from https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2018/12/117_127_Baka.pdf [in Ukrainian].
3. Zlenko, A., & Isaikina, O. (2019). Academic mobility as an independent complex of integration of Ukraine to the modern European society knowledge. *Society. Document. Communication*, 6/2, 56-76. Retrieved from <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2019-6/2-56-76> [in Ukrainian].
4. Nestoruk, N., & Aliieva, E. (2021). International academic mobility in Ukraine: problems and prospects. *Modern education – accessibility, quality, recognition*, 209–211. Kramatorsk: DDMA. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/356458894_SUCASNA_OSVITA_-_DOSTUPNIST_AKIST_VIZNANNA_Zbirnik_naukovih_prac_XIII_Miznarodnoi_naukovo-metodicnoi_konferencii_16-18_listopada_2021_roku_m_Kramatorsk_Ukraina [in Ukrainian].
5. Kovbatiuk, M. V., & Shevchuk, V. O. (2020). Academic mobility of students under the conditions of development of educational integration. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University*, 30, 92–97. Retrieved from http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/30_2020ua/19.pdf [in Ukrainian].
6. Korchova, H. L. (2017). Academic mobility of applicants in the conditions of the modern educational process. *Bulletin of the Chernihiv National Pedagogical University. Pedagogical*

sciences, 144, 57–60. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2017_144_16 [in Ukrainian].

7. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2011). *Issues of the national information center of academic mobility* (Resolution No. 924, August 31). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/924-2011-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

8. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2015). *On Approval of Regulation on the Procedure for Exercising the Academic Mobility Right* (Decree No. 579, August 12). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2015-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

9. Ministry of Education and Science of Ukraine. (n. d.). *Academic mobility*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/osvita-za-kordonom/akademichna-mobilnist> [in Ukrainian].

10. National Erasmus+ Office – Ukraine. (2017). *Guide to Erasmus+ Programs*. Retrieved from https://erasmusplus.org.ua/images/phocadownload/documentation/ErasmusProgrammeGuide_2017_UA.pdf [in Ukrainian].

11. National Erasmus+ Office – Ukraine. (2021). *Ukraine's participation in the competitions of the EU Erasmus+ Program (2014–2020)*. Retrieved from https://erasmusplus.org.ua/wp-content/uploads/2019/10/Ukraine%20under%20Erasmus_June_17_2021.pdf [in Ukrainian].

12. Erasmus+ Office in Ukraine. (2022). *Exceptional measures for the integration of Ukrainian educators under mobility projects of the EU Erasmus+ Program in Europe during the war in Ukraine*. Retrieved from https://erasmusplus.org.ua/images/phocadownload/EU_Erasmus_Directives_on_Mobility_HE-.pdf [in Ukrainian].

13. National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute". (n. d.). *Report of the Department of International Cooperation*. Retrieved from <https://kpi.ua/index.php/report-dms> [in Ukrainian].

14. National Pedagogical Dragomanov University. (2020). *Report on the work of the National Pedagogical Dragomanov University in 2020*. Retrieved from https://npu.edu.ua/images/docs/Prozoriy_universitet/Zvit_rektora/2020/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82_2020.pdf [in Ukrainian].

15. V. N. Karazin Kharkiv National University. (n. d.). *International Projects*. Retrieved from <https://karazin.ua/mizhnarodna-diialnist/mizhnarodni-proieky/> [in Ukrainian].

16. Sumy State University. (n. d.). *Report for 2021 on the direction of work "International activities of the university"*. Retrieved from https://sumdu.edu.ua/images/content/general/public-info/report/report-2021_international.pdf [in Ukrainian].

17. Spivakovska, E., & Kotkova, V. (2017). Future teachers' academic mobility within universities international cooperation. *Pedagogical process: theory and practice. Series: Pedagogy*, 4, 62–67. DOI: <https://doi.org/10.28925/2078-1687.2017.4.6267> [in Ukrainian].

18. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2021). *MES continues to popularize higher education of Ukraine at the international level*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-prodovzhuye-populyarizuvati-vishu-osvitu-ukrayini-na-mizhnarodnomu-rivni> [in Ukrainian].

19. Londar, S. L., Shapovalova, O. O., & Pron N. B. (2020). Market of educational services in Ukraine: competitive advantages and modern challenges for foreign students. *Educational analytics of Ukraine*, 1, 5–22. Retrieved from https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2020/06/1_Londar_18_2020_5_22.pdf [in Ukrainian].

20. Cedos. (2019). *Ukrainian Students Abroad: Data for the Academic Year of 2017/18*. Retrieved from <https://cedos.org.ua/researches/ukrainske-studentstvo-za-kordonom-dani-do-201718-navchalnoho-roku/> [in Ukrainian].

Леснікова М. В.

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник сектору професійної освіти відділу освітньої статистики і аналітики ДНУ «Інститут освітньої аналітики», Київ, Україна, conversat95@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2802-973X>

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ СЕРЕД МОЛОДІ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА КРОКИ З ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ В УКРАЇНІ

Анотація. Через повномасштабне вторгнення рф Україна зазнає значних пошкоджень об'єктів інфраструктури, відновлення яких потребуватиме висококваліфікованих кадрів, у першу чергу кваліфікованих робітників. Попри високу потребу ринку праці у кваліфікованих робітниках, в Україні лише 15 % молоді із числа випускників 9-х класів закладів загальної середньої освіти обирають професійну (професійно-технічну) освіту. Така сумна тенденція зумовлена низькою популяризацією П(ПТ)О серед молоді України внаслідок недосконалої системи професійної орієнтації й професійного консультування учнівської молоді. Метою статті є дослідження досвіду країн ЄС із популяризації П(ПТ)О серед молоді та окреслення кроків для її підвищення в Україні. Досвід Сербії, Словенії, Чехії й Хорватії, де частка учнів старших класів середньої школи, які віддали перевагу П(ПТ)О, є найвищою в ЄС, показує, що в цих країнах функціонують дієві системи професійної орієнтації та кар'єрного консультування із застосуванням індивідуального підходу до кожної особистості. Розроблено вебпортали, де розміщена вичерпна інформація про професії й заклади освіти, у яких їх можна опанувати. Послуги кар'єрного консультування надають висококваліфіковані спеціалісти, у шкільні навчальні програми включено предмети, пов'язані з ринком праці. За останні роки урядом України та суспільством також вжито ряд дієвих кроків у напрямку підвищення популяризації робітничих професій серед молоді, що вже демонструють позитивні результати, однак проблема низької популяризації П(ПТ)О з-поміж молоді залишається актуальною. Шляхи її розв'язання полягають у формуванні ефективної системи профорієнтації й кар'єрного консультування, створенні регіональних центрів кар'єри, запровадженні в закладах П(ПТ)О посади радника з питань кар'єри.

Ключові слова: професійна (професійно-технічна) освіта, популяризація, кваліфіковані робітники, професійна орієнтація, європейський досвід, кар'єрне консультування, опитування громадської думки.

JEL classification: I21, I28, J24, O57.

DOI: 10.32987/2617-8532-2022-4-49-66.

Професійна (професійно-технічна) освіта (далі – П(ПТ)О) надає учням необхідні навички, що підтримують розвиток особистості, сприяють успішній реалізації на ринку праці та заохочують до активної громадянської позиції. Водночас П(ПТ)О підвищує конку-

рентоспроможність економіки нашої країни, сприяє розвитку соціального партнерства й підприємництва.

Через повномасштабне вторгнення рф Україна зазнає значних пошкоджень об'єктів інфраструктури. За підрахунками фахівців Київ-

ської школи економіки KSE Institute, від початку війни РФ проти України пошкоджено, зруйновано або захоплено щонайменше 15,3 тис. багатопверхівок, 115,9 тис. приватних будинків, 388 підприємств, 43,7 тис. одиниць сільськогосподарської техніки, 1991 магазин, 511 адміністративних будівель, 106,1 тис. легкових автомобілів, 1453 заклади освіти, 764 дитячих садки, 934 медичних заклади, 634 культурні споруди та 119 об'єктів соціальної сфери [1]. Відновлення цих об'єктів потребуватиме висококваліфікованих кадрів, насамперед кваліфікованих робітників. За даними Державної служби зайнятості, за істотного дисбалансу між попитом і пропозицією робочої сили, що спостерігався на ринку праці протягом першого півріччя 2022 р., найбільше вакансій припадає на робітничі професії, а саме на: кваліфікованих робітників з інструментом – 22 % всіх поданих вакансій (швачка, електромонтер, слюсар-ремонтник, електрогазозварник, слюсар-сантехнік, слюсар з ремонту колісних транспортних засобів, пекар, слюсар аварійно-відновлювальних робіт, верстатник деревообробних верстатів); робітників з обслуговування, експлуатації устаткування та машин – 18 % (водій, тракторист, оператор заправних станцій, токар, оператор верстатів, водій навантажувача, машиніст екскаватора, фрезерувальник); працівників сфери торгівлі та послуг – 13 % (продавець, кухар, охоронник, офіціант, молодша медична сестра, перукар, бармен, соціальний робітник) [2].

Попри високу потребу ринку праці у кваліфікованих робітниках, в Україні лише 15 % молоді із числа випус-

кників 9-х класів закладів загальної середньої освіти обирають П(ПТ)О. Така сумна тенденція зумовлена низкою причин, і передусім низькою популяризацією П(ПТ)О серед молоді України внаслідок недосконалої системи професійної орієнтації та професійного консультування учнівської молоді й дорослих, у т. ч. осіб з інвалідністю, ставлення до П(ПТ)О як до другорядної ланки освіти, недостатнього розуміння її ролі як чинника економічного розвитку держави [3].

Мета статті – дослідження досвіду країн ЄС із популяризації П(ПТ)О серед молоді та окреслення кроків для її підвищення в Україні.

Проблеми популяризації та привабливості П(ПТ)О серед молоді висвітлено в працях В. Радкевич, В. Опанасенко, Б. Чорнобай, Л. Єршової, Є. Романенко, Н. Назаренко, Є. Сірого [4–9].

Згадані автори доходять висновку, що протягом останніх десятиліть П(ПТ)О залишається непривабливою ланкою освіти для молоді, переважна більшість якої прагне здобути вищу освіту. На думку В. Радкевич, стрімке зниження престижності П(ПТ)О зумовлене недосконалістю державного освітнього менеджменту, відсутністю професійної освітньої логістики, розбалансування системи П(ПТ)О внаслідок непередбаченого збільшення кількості закладів вищої освіти, зникнення конкуренції при вступі до них, перевиробництвом дипломованих фахівців і зниженням якості їхньої професійної підготовки, погіршенням фінансового забезпечення закладів освіти й науково-педагогічних працівників, зниженням авторитету вчителів, викладачів і майстрів навчання тощо [4]. Подібної думки дотримується й Н. Назаренко, яка,

зокрема, зазначає, що П(ПТ)О скорочується та стає непривабливою для молоді. Цьому великою мірою сприяло те, що акцент у розвитку П(ПТ)О був зміщений на вищу школу, а звична трирівнева структура – початкова, середня й вища професійна освіта – поступово була замінена однією вищою. Однобокість розвитку освіти не могла слугувати надійним фундаментом для створення динамічної моделі професійно-кваліфікаційної структури суспільства, що відбиває її сучасний і перспективний стан [8].

9 грудня 2021 р. Уряд затвердив Концепцію Державної цільової соціальної програми розвитку П(ПТ)О на 2022–2027 роки [3]. Концепція спрямована на модернізацію системи П(ПТ)О відповідно до сучасних та перспективних потреб ринку праці, міжнародних стандартів і практик для забезпечення реалізації пра-

ва громадян на якісну та доступну П(ПТ)О, створення умов для формування й розвитку актуальних професійних компетентностей особи, що необхідні для її успішної професійної діяльності та самореалізації особистості. У Концепції, зокрема, низький рівень престижності П(ПТ)О в Україні визначено як одну з актуальних проблем, що потребує негайного розв'язання.

За даними Державної служби статистики України, протягом останніх 10 років спостерігалось поступове зменшення відсотка випускників 9-х класів, які віддавали перевагу П(ПТ)О (рис. 1). Якщо у 2010 р. навчання для здобуття повної загальної середньої освіти в закладах П(ПТ)О продовжували 18,7 % випускників 9-х класів, то у 2020 р. – 14,7 %. Це сталося внаслідок скорочення частки молоді віком 15–24 роки в загальній чисель-

Рис. 1. Чисельність випускників 9-х класів і відсоток випускників 9-х класів, які продовжують навчання для здобуття повної загальної середньої освіти в закладах П(ПТ)О та вищої освіти, тис. осіб, %

Побудовано автором за: [10].

ності постійного населення (із 11,3 до 9,5 %), а відповідно, й кількості випускників 9-х класів, а також через неефективну профорієнтаційну роботу, недостатню популяризацію робітничих професій.

На нашу думку, популяризація П(ПТ)О – це здатність заохочувати молодь і дорослих обирати саме таку освіту, пропонуючи їм здобуття якісних кваліфікацій, що відкривають перспективи кар'єрного зростання та отримання гідної заробітної плати. При цьому побудова досконалої системи професійної орієнтації й консультування сприятиме збільшенню чисельності молоді, яка свідомо обиратиме П(ПТ)О для подальшого навчання.

З 23 червня 2022 р. Україна набула статусу кандидата на членство в Європейському Союзі, що означає запровадження соціально-економічних процесів налагодження тісного співробітництва нашої держави з країнами ЄС. Із цієї позиції буде корисним проаналізувати досвід країн Євросоюзу з популяризації П(ПТ)О серед молоді.

За даними Європейського центру з розвитку професійної освіти і навчання (CEDEFOP), у 2019 р. у середньому по країнах ЄС майже половина (48,4 %) усіх учнів старших класів середньої школи була зарахована до П(ПТ)О [11], що відображено на рис. 2.

Слід зазначити, що в Сербії, Словенії, Чехії та Хорватії функціонують розвинуті системи професійної орієнтації й кар'єрного консультування молоді. Так, у **Сербії** профорієнтаційну діяльність, спрямовану на розвиток особистості, визнано одним із основних принципів надання освітніх послуг та закріплено на законодавчо-

му рівні. Шкільні програми з профорієнтації включають заходи, націлені на відповідальне планування кар'єри учнів і розвиток реалістичного ставлення до кар'єрного зростання. У цій країні розроблено державні стандарти послуг із професійної орієнтації й консультування, до яких, зокрема, належать: розвиток компетентності для самооцінки та формування цілісної картини особистості в контексті особистісного й професійного розвитку; вибір відповідних джерел інформації про освіту та можливості кар'єрного зростання; активне й безперервне інформування про освіту та кар'єрні можливості; використання відповідної інформації в процесі прийняття рішень; планування кар'єри; моніторинг і оцінка кар'єрних планів. Профорієнтаційну роботу з учнями сербських шкіл проводять психологи й учителі. Згідно з національною освітньою політикою, як початкова, так і середня школа відповідають за формування команд професійної орієнтації та запровадження щорічної програми профорієнтації й розроблення плану заходів. Усі школи зобов'язані впроваджувати заходи з профорієнтації та консультування, а також складати деталізовані річні звіти про їх виконання [13].

Система П(ПТ)О **Словенії** є привабливою, гнучкою та пропонує різноманітні режими навчання й можливості прогресу для учнів. Міністерство освіти Словенії відповідає за організацію професійної орієнтації та консультування в базовій і старшій середній освіті. Закон про П(ПТ)О, зокрема, визначає, що її метою є сприяння навчанню протягом усього життя та розвитку навичок управління кар'єрою. Школи несуть

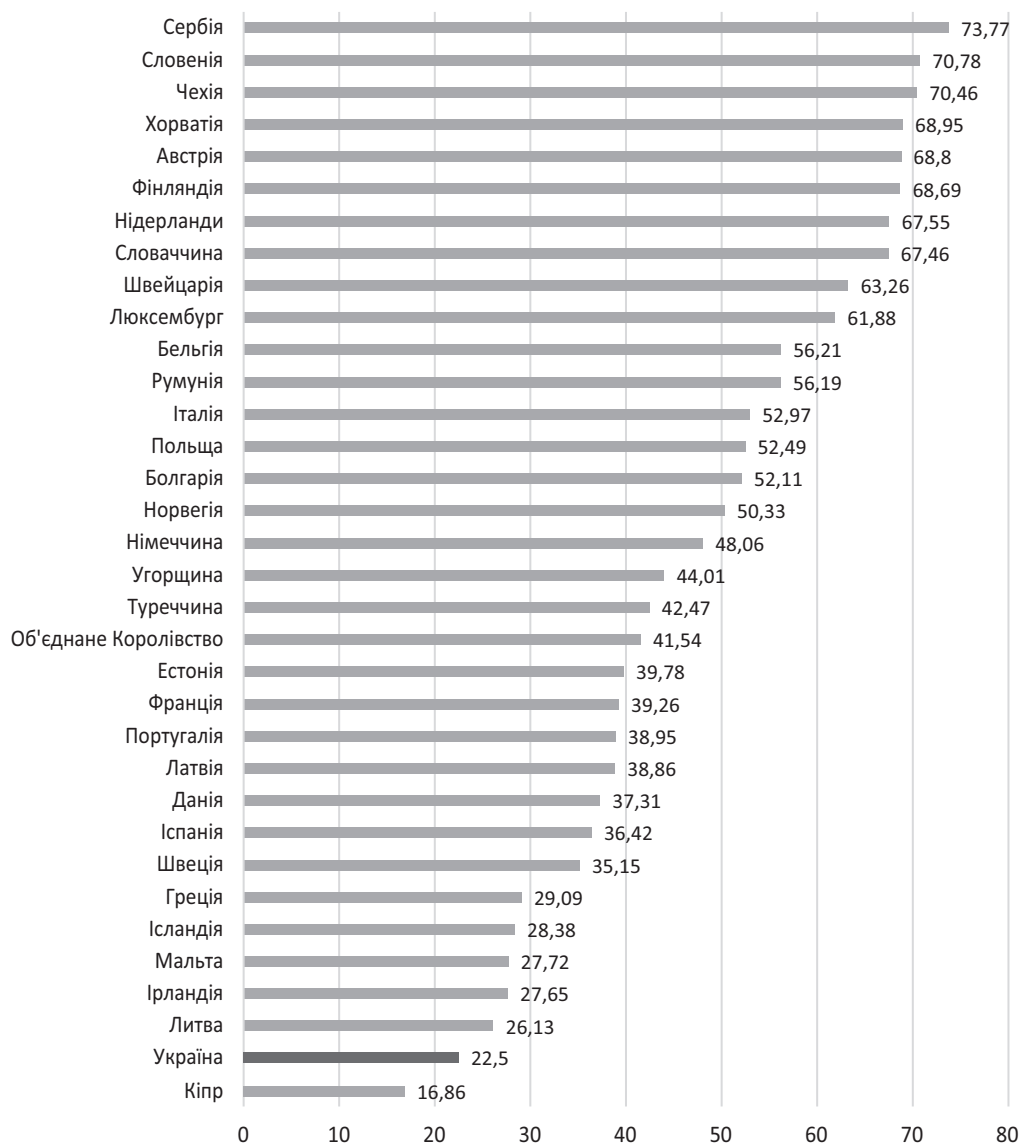

Рис. 2. Частка учнів старших класів середньої школи, зарахованих до П(ПТ)О, у загальній чисельності учнів старших класів середньої школи країн ЄС порівняно з Україною у 2019 р., %

Побудовано автором за: [10; 12].

основу відповідальність за професійну й освітню орієнтацію, яку здійснюють шкільні консультанти. У кожному закладі повної загальної середньої освіти, у т. ч. у закладах П(ПТ)О, працює щонайменше один кар'єрний консультант. У рамках про-

форієнтаційних заходів учням дев'ятого класу надається: доступ до інформації, необхідної для прийняття відповідного рішення щодо варіантів старшої середньої освіти; мінімум дві години професійної освіти на клас; тестування освітніх і професійних

намірів; консультування для кожного учня. Міністерством освіти Словенії розроблено рекомендації для шкільних консультантів щодо надання інструкцій учням старшої середньої освіти. Учні, батьки й працівники шкіл можуть знайти вичерпну інформацію на вебпорталі *Moja izbira.si* [14], який допомагає визначитися з професійним шляхом, а також надає поради щодо цього важливого кроку в житті. На вебпорталі містяться описи понад 500 професій, кожен із яких доповнено графічними та відеоматеріалами. Під описом кожної професії система пропонує користувачу вибір шкіл, де він може зробити перші кроки до обраної професії [15].

У Чехії послуги з профорієнтації та кар'єрного консультування доступні всім учням у програмах початкової середньої школи. Для професії «кар'єрний консультант» три кваліфікації («консультант з питань кар'єри», «радник з питань освіти та професійної кар'єри» і «радник з питань кар'єри для груп ризику та неблагополучних груп») було включено в Національний реєстр кваліфікацій Чехії. Радники з питань освіти є координаторами консультаційних служб у школах країни. Крім того, у кожній школі працює методист із питань профілактики соціально-патологічних розладів, а також шкільний психолог і спеціальний педагог. З 2010/2011 н. р. навчальні програми для старших класів середньої школи включають предмет «Вступ до світу праці». У нижчій середній освіті запроваджено предмет «Вибір кар'єрного шляху», де значну увагу приділено підтримці навичок управління кар'єрою учнів. Окрім того, учні регулярно відвідують різні освітні ярмар-

ки, дні відкритих дверей у школах, заходи з посередництва в працевлаштуванні тощо.

Національний інститут освіти Чехії (NÚV) є ключовим учасником кар'єрного консультування на національному рівні. Діяльність цієї установи зосереджена на дослідженнях, методології та поширенні інформації, пов'язаної з кар'єрним консультуванням і викладанням предметів, що стосуються питань ринку праці. Вказаним інститутом розроблено інтегровану інформаційну систему ISA+, яку представлено на вебсайті *www.infoabsolvent.cz* [16]. Система збирає інформацію про працевлаштування випускників шкіл на ринку праці та пропонує користувачеві допомогу в пошуку освітнього й професійного шляху. Обрати майбутню професію допомагає Профі-тест або відеодемонстрація різних професій. Варто також додати, що ISA+ є великою перевагою для молоді з обмеженими можливостями та з проблемами в навчанні [17].

У Хорватії функціонує регіональна мережа CISOK (Centri za informiranje i savjetovanje o karijeri), що налічує 13 центрів кар'єрного консультування й профорієнтації для учнів останніх років початкової та старшої середньої освіти. У цих центрах застосовується індивідуальний підхід до професійної орієнтації й консультування, а послуги надають кваліфіковані консультанти – шкільні вожаті та профорієнтаційні радники. Послуги центрів кар'єрного консультування та профорієнтації є безкоштовними й доступними як для учнів, так і для їхніх батьків. Для учнів загальноосвітніх шкіл регулярно проводяться дні відкритих

дверей і ярмарки вакансій за участю роботодавців та інших зацікавлених сторін. Особлива увага приділяється учням з обмеженими можливостями, які потенційно можуть зіткнутися з проблемами ринку праці після завершення навчання [18].

Україна, прагнучи європейської інтеграції, зокрема, й у системі П(ПТ)О, робить дієві кроки щодо популяризації професійної освіти серед молоді. Зусилля влади та суспільства дали поштовх процесам, що сприятимуть зміні ставлення молоді до П(ПТ)О. Є. Романенко зауважує, що на сьогодні П(ПТ)О – це гарантія набуття певної спеціалізації та навичок, які не лише дадуть змогу молоді якнайшвидше розпочати професійний шлях, а й відкривають перед нею широкі можливості кар'єрного розвитку [7]. Подібної думки дотримується й П. Коржевський, який вважає, що заклади П(ПТ)О – це сучасне середовище, модернізована матеріально-технічна база, сучасні засоби навчання, STEM-центри, центри дистанційного навчання, тобто те, чого інколи не зустрінеш у закладі вищої освіти, бо немає межі досконалості [19].

У 2021 р. у МОН розгорнуто широку кампанію з популяризації П(ПТ)О, у рамках якої на сайті Міністерства оновлено розділ «Вступ: Профосвіта» з інфографіками й відео про переваги навчання в закладах П(ПТ)О, а також відповідями на запитання щодо вступу до них. Окрім того, започатковано проведення кампанії «Пояснюємо Професії» щодо популяризації робітничих професій, розміщено історії успішних училищ. Підвищенню популярності П(ПТ)О серед молоді сприятиме також експеримент «Професійна орієнтація у Новій україн-

ській школі» (наказ МОН України від 10.08.2021 № 901), що триватиме впродовж 2021–2026 рр. за підтримки експертів Фонду міжнародної солідарності в межах Програми ЄС EU4Skills. До експерименту залучено 44 школи з Вінницької, Запорізької, Київської, Львівської, Миколаївської, Полтавської, Рівненської та Чернівецької областей [20]. У межах експерименту передбачено: створення навчально-методичного забезпечення освітнього процесу в частині професійної орієнтації учнів початкової, базової та старшої школи; створення програми підвищення кваліфікації вчителів для впровадження моделі «Професійна орієнтація у Новій українській школі»; розроблення й експериментальне впровадження профорієнтаційних курсів за вибором у 8-х і 10-х класах; напрацювання методичних рекомендацій із профорієнтації, зокрема поради батькам; поширення серед закладів – учасників експерименту польського досвіду впровадження професійної орієнтації, зокрема через навчальні візити до Польщі. По закінченні експерименту планується проведення моніторингових досліджень щодо ефективності запропонованих підходів до впровадження професійної орієнтації в закладах загальної середньої освіти – учасниках експерименту, а також видання експериментальних посібників і методичних матеріалів для впровадження професійної орієнтації в закладах загальної середньої освіти за очною та дистанційною формами здобуття освіти.

За 2019–2021 рр. відзначена позитивна динаміка чисельності осіб, що були прийняті на навчання до закладів П(ПТ)О (рис. 3). Так, на нав-

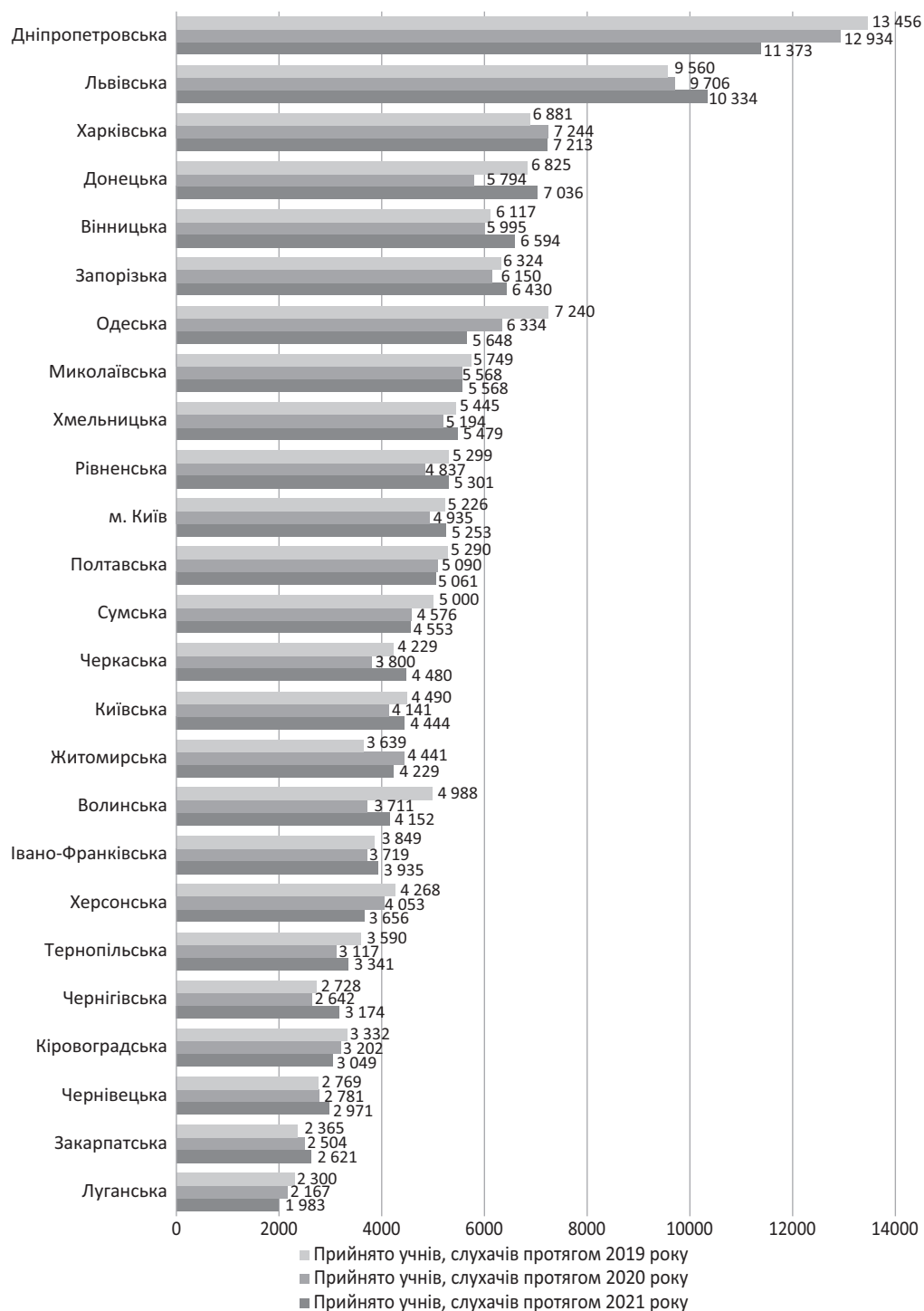

Рис. 3. Чисельність учнів, слухачів, прийнятих на навчання до закладів П(ПТ)О у 2019–2021 рр., осіб

Побудовано автором за даними форм державної статистичної звітності № 3 (профтех).

чання в закладах П(ПТ)О було прийнято 127 878 осіб, що на 3243 особи більше, ніж у попередньому 2020 р. Найістотніше чисельність прийнятих учнів, слухачів збільшилась у закладах П(ПТ)О Донецької (на 1242 особи), Черкаської (на 680 осіб), Львівської (на 628 осіб) і Вінницької (на 529 осіб) областей.

Також позитивним фактором є цьогорічне зростання обсягів регіонального замовлення на підготовку робітничих кадрів та фахівців у віддалених від зони бойових дій регіонах (рис. 4). Так, у Рівненській області обсяг регіонального замовлення на підготовку робітничих кадрів у 2022 р. порівняно з 2021 р. збільшився на 1618 осіб; у Тернопільській – на 1231 особу, у Львівській – на 1017 осіб, у Полтавській – на 372 особи.

Підвищенню популяризації П(ПТ)О в цьому році сприяє також функціонування онлайн-платформ з профорієнтації в рамках всеукраїнського проекту з профорієнтації та побудови кар'єри «Обери професію своєї мрії». Станом на 1 липня 2022 р. онлайн-платформою з профорієнтації скористалися 129 078 осіб, із них: перегляд відеоконтенту – 125 725 осіб; профорієнтаційне консультування – 2981 особа; профорієнтаційне індивідуальне онлайн-тестування – 4626 осіб. Зокрема, на онлайн-платформі створено 9 профорієнтаційних відеолекцій про типи інтелекту, розроблено 10 мультимедійних онлайн-уроків у міжнародному форматі SCORM щодо психологічної підтримки учнів у воєнний і повоєнний періоди (курс підвищення кваліфікації для освітян «Перша психологічна допомога учас-

никам освітнього процесу під час та після завершення воєнних дій»). Корисним заходом, покликаним захопити школярів обирати П(ПТ)О, є започаткований МОН і Малою академією наук цикл відеоуроків «Куди вступати, аби країну відбудувати». У відеоуроках розповідається про професії, яких найбільше потребуватиме економіка нашої країни після перемоги [22].

Війна, що триває в нашій країні, досі призводить до руйнації закладів П(ПТ)О, розпорошення педагогічних колективів, згортання діяльності тисяч підприємств як потенційних роботодавців, міграції школярів та здобувачів П(ПТ)О за кордон. Усе це зумовлює величезні проблеми й виклики, які буде необхідно долати в повоєнний період. У проекті плану відновлення освіти і науки України популяризацію П(ПТ)О серед молоді визначено як одну з основних стратегічних цілей, що потребують реалізації в повоєнний період. Зокрема, заплановано проведення загальнонаціональної кампанії з популяризації П(ПТ)О, створення центрів кар'єри, залучення бізнесу до популяризації робітничих професій та позиціонування П(ПТ)О [23].

Однак, щоб зробити П(ПТ)О більш привабливою для молоді, потрібне також чітке розуміння думки населення щодо ефективності заходів, започаткованих державою. Для здійснення подальших кроків із підвищення привабливості П(ПТ)О важливо виявити можливі стереотипи й хибні уявлення, які формують сприйняття П(ПТ)О у свідомості молоді, та розуміти наявні проблеми в частині відповідності здобутих навичок вимогам ринку праці.

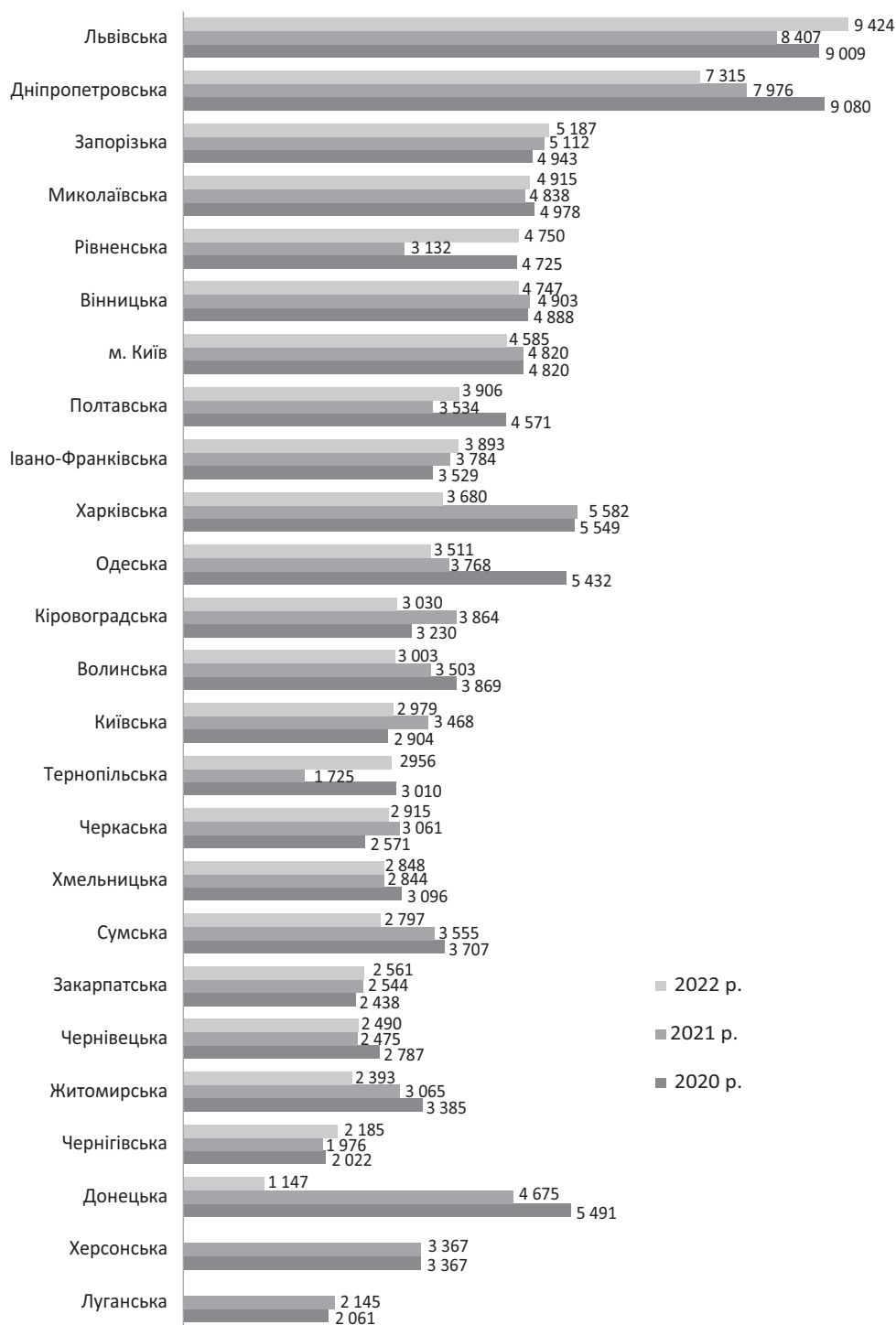

Рис. 4. Обсяги регіонального замовлення на підготовку робітничих кадрів та фахівців у 2020–2022 рр. станом на 1 серпня відповідного року, осіб
Джерело: [21].

З огляду на зазначене, у 2016 р. CEDEFOP було проведено перше опитування громадської думки щодо привабливості П(ПТ)О у країнах-членах ЄС [24]. Основна модель вибірки охоплювала 28 країн та була багатовіковою, випадковою (імовірнісною). Усі інтерв'ю бралися віч-на-віч удома в респондентів і відповідною національною мовою для забезпечення достовірності відповідей. Загалом було проведено понад 35 000 особистих інтерв'ю з громадянами країн-членів віком від 15 років.

Результати опитування показали, що імідж П(ПТ)О в Європі є досить позитивним. Приблизно двоє із

трьох європейців (68 %) вважають, що П(ПТ)О має позитивний імідж у їхній країні, тимчасом як, на думку трохи менше чверті (23 %), – негативний. Громадяни Євросоюзу загалом погоджуються, що П(ПТ)О відіграє важливу роль у суспільстві, зокрема зміцнює економіку їхньої країни (на думку 84 % респондентів), зменшує безробіття (80 %) та долає соціальну ізоляцію (78 %). У рамках опитування привабливість П(ПТ)О аналізувалася низкою тверджень, пов'язаних із іміджем П(ПТ)О та її передбачуваними перевагами при подальшому пошуку роботи. Твердження й відповіді респондентів наведено в таблиці.

Таблиця

Твердження, що характеризують привабливість П(ПТ)О, та відповіді респондентів за результатами першого опитування громадської думки у 28 країнах-членах ЄС

№ з/п	Твердження	Відповідь респондентів
1	П(ПТ)О обирають учні з низькими оцінками навчальних досягнень	У країнах ЄС переважна більшість респондентів вважає, що П(ПТ)О призначена для учнів із низькими оцінками навчальних досягнень. Загалом троє з чотирьох громадян ЄС (75 %) погоджуються з цим твердженням, причому 31 % повністю погоджуються. Лише 15 % опитаних не погоджуються. Найвищий рівень згоди з першим твердженням – у Бельгії (90 %), Швеції (88 %), Франції (85 %), Данії (84 %), Греції (84 %), Словенії (83 %) та Хорватії (82 %). Не згодні з твердженням респонденти в Болгарії (45 %), Словаччині (33 %) і Литві (28 %). Це твердження отримало досить велику кількість відповідей «не знаю» серед респондентів із Великої Британії (19 %), Португалії (16 %) та Болгарії (15 %).
2	Повна загальна середня освіта має більш позитивний імідж, ніж П(ПТ)О	Більшість громадян ЄС (74 %) погоджуються з тим, що в їхній країні повна загальна середня освіта має більш позитивний імідж, ніж П(ПТ)О. При цьому близько третини опитаних (32 %) повністю згодні з цим твердженням. Лише 16 % опитаних громадян ЄС не погоджуються з цим твердженням. Найбільше з другим твердженням погоджуються респонденти з повною загальною середньою освітою (82 % погоджуються й лише 13 % не погоджуються). Однак і респонденти з П(ПТ)О теж погоджуються з другим твердженням (71 % погоджуються, 21 % – ні). Погляди респондентів на імідж П(ПТ)О порівняно з повною загальною середньою освітою по країнах ЄС істотно різняться. У Швеції велика частка респондентів (69 %), які «цілком згодні», що повна загальна середня освіта має більш позитивний імідж, ніж П(ПТ)О. Не погоджуються з другим твердженням (що імідж П(ПТ)О більш позитивний, ніж повної загальної середньої освіти) респонденти в Болгарії (35 %), Чехії (30 %), Австрії (25 %), Німеччині (23 %) й Польщі (20 %). Найнижчий рівень незгоди – у Швеції (3 %), Данії (8 %), Ірландії (8 %) та Люксембургу (10 %). Це свідчить про те, що в основі уявлення респондентів про імідж П(ПТ)О лежить більш загальне сприйняття системи освіти та що як П(ПТ)О, так і повна загальна середня освіта можуть розглядатися як позитивно, так і негативно.

№ з/п	Твердження	Відповідь респондентів
3	У закладі П(ПТ)О легше здобути кваліфікацію, ніж у закладі повної загальної середньої освіти	Більшість респондентів (63 %) погоджується, що в закладі П(ПТ)О легше отримати необхідну кваліфікацію, ніж у закладі повної загальної середньої освіти, хоча приблизно кожен четвертий опитаний (24 %) не погоджується з цим твердженням. Високий рівень згоди з третім твердженням спостерігався серед респондентів із Литви (90 %), Греції (85 %), Румунії (82 %), Хорватії (78 %) і Латвії (76 %). Водночас респонденти в Болгарії (45 %), Данії (36 %), Франції (34 %) та Нідерландах (32 %) не погоджуються, що в закладі П(ПТ)О легше отримати необхідну кваліфікацію, ніж у закладі повної загальної середньої освіти. Найбільша кількість відповідей «не знаю» на третє твердження зафіксована серед респондентів у Нідерландах (23 %), Великій Британії (22 %) і Болгарії (20 %)
4	П(ПТ)О дає змогу швидко знайти роботу після отримання кваліфікації чи диплома	Двоє із трьох респондентів (67 %) погоджуються з четвертим твердженням, тобто що П(ПТ)О дає змогу швидко знайти роботу після отримання кваліфікації чи диплома, тимчасом як 26 % опитаних із цим твердженням не погоджуються. Найбільше згодні з четвертим твердженням респонденти у Швеції (86 %), Данії (81 %), Бельгії (81 %) та Кіпрі (81 %), а не згодні – в Греції (45 %), Латвії (45 %), Іспанії (42 %) й Португалії (40 %)
5	П(ПТ)О сприяє отриманню добре оплачуваної роботи	Троє з п'яти респондентів (61 %) погоджуються, що П(ПТ)О сприяє отриманню добре оплачуваної роботи. Найбільше з цим твердженням погоджуються респонденти в Німеччині (77 %), Польщі (76 %), Австрії (75 %) та Мальті (74 %), а найменше – у Франції (36 %), Португалії (43 %), Греції (48 %) і Словенії (49 %)
6	Особи з П(ПТ)О здобувають навички, які потрібні роботодавцям	У країнах ЄС підкреслюється важливість П(ПТ)О для задоволення потреб роботодавців і подолання браку навичок. Щонайменше три чверті респондентів у кожній країні Євросоюзу погоджуються із шостим твердженням. Принаймні 9 з 10 респондентів із Фінляндії (96 %), Кіпру (94 %), Австрії (94 %), Мальти (92 %), Німеччини (91 %), Греції (91 %), Швеції (91 %), Ірландії (90 %) і Словаччини (90 %) повністю погоджуються, що в їхній країні люди з П(ПТ)О здобувають навички, які потрібні роботодавцям
7	Чи порекомендували б Ви молодій людині вступати до П(ПТ)О?	Респонденти, які самі здобули П(ПТ)О, зазвичай рекомендували б її іншим. Найчастіше це робили б респонденти в Словаччині (67 %), Чехії (65 %), Польщі (64 %), Словенії (63 %) й Угорщині (61 %). Менше чверті респондентів рекомендували би П(ПТ)О в Данії (21 %), Швеції (21 %) та Ірландії (22 %)

Джерело: [24].

Отже, у цілому П(ПТ)О позитивно сприймається громадянами Європейського Союзу. Це особливо стосується здатності готувати людей до ринку праці та відповідати потребам роботодавця. Громадяни ЄС загалом погоджуються з тим, що П(ПТ)О відіграє важливу роль у суспільстві, зокрема зміцнює економіку їхньої країни, зменшує безробіття й долає соціальну ізоляцію. Ось чому уряди країн ЄС не шкодують зусиль та інвестицій у П(ПТ)О. Проте більшість респондентів погоджується, що повна загальна

середня освіта має більш позитивний імідж, ніж П(ПТ)О, що остання призначена переважно для учнів із низькими оцінками навчальних досягнень та що отримати кваліфікацію в закладі П(ПТ)О зазвичай легше, ніж у закладі повної загальної середньої освіти. Здобувачі П(ПТ)О, як правило, повідомляють, що їхнім вибором керувала ймовірність знайти роботу (46 %), тимчасом як учні закладів загальної середньої освіти висловлювали своє бажання надалі здобути вищу освіту (45 %). Результати опитування

в різних країнах ЄС засвідчили існування тісного зв'язку між рівнем інформації, яку люди отримують про П(ПТ)О, та їхнім бажанням вступати до відповідних закладів. Випускники П(ПТ)О загалом більше задоволені набутими кваліфікаціями, ніж випускники закладів загальної середньої освіти. Випускники П(ПТ)О можуть швидко знайти роботу після отримання кваліфікації чи диплома. Зв'язок між П(ПТ)О й результатами на ринку праці є досить сильним у країнах Євросоюзу, оскільки більшість респондентів вважає, що П(ПТ)О забезпечує навички, необхідні роботодавцям, пропонуючи можливість швидкого працевлаштування або надання високооплачуваної роботи. У цілому по ЄС 20 % респондентів не бачать різниці між П(ПТ)О та вищою освітою за перспективами роботи, які вони пропонують.

П(ПТ)О є досить популярною ланкою освіти серед молоді країн ЄС. Досвід Сербії, Словенії, Чехії та Хорватії, де частка учнів старших класів середньої школи, які віддали перевагу П(ПТ)О, є найвищою, показує, що в цих країнах функціонують дієві системи професійної орієнтації й кар'єрного консультування із застосуванням індивідуального підходу до кожної особистості. Також ними розроблено вебпортали, де розміщено вичерпну інформацію про професії та заклади освіти, у яких їх можна опанувати. Послуги кар'єрного консультування надають висококваліфіковані спеціалісти, у шкільні навчальні програми включено предмети, пов'язані з ринком праці. Результати проведеного опитування громадської думки щодо сприйняття громадянами країн-членів ЄС

П(ПТ)О засвідчили, що європейські заклади професійної освіти здатні готувати висококваліфікованих робітників, які відповідають потребам роботодавців і можуть гідно реалізувати себе на ринку праці.

На сьогодні привабливість П(ПТ)О серед молоді в Україні є низькою, що зумовлено неефективною профорієнтаційною роботою, недостатньою популяризацією робітничих професій, ставленням суспільства до П(ПТ)О як до другорядної ланки освіти, недостатнім розумінням її ролі як чинника економічного розвитку держави. Водночас у напрямку популяризації робітничих професій спостерігаються позитивні зміни. Так, у 2021 р., уперше за три останніх роки, зафіксовано збільшення чисельності осіб, прийнятих на навчання до закладів П(ПТ)О. Шляхи розв'язання проблеми низької популяризації української П(ПТ)О серед молоді полягають у запровадженні ефективної системи профорієнтації та кар'єрного консультування; створенні регіональних центрів кар'єри; запровадженні в закладах П(ПТ)О посади радника з питань кар'єри; максимальному залученні бізнесу до популяризації робітничих професій і позиціонування П(ПТ)О.

На період дії в Україні воєнного стану П(ПТ)О відіграватиме стратегічну роль у забезпеченні нашої країни робочою силою, готовою до викликів, які чекають попереду, під час повоєнного відновлення економіки. Тому, у контексті напрямків подальших досліджень, в Україні слід провести опитування громадської думки щодо привабливості П(ПТ)О серед молоді. Таке опитування допоможе зрозуміти, чи є започатковані державою заходи з популяриза-

ції П(ПТ)О дієвими й ефективними. Крім того, воно дасть змогу виявити можливі стереотипи та хибні уявлення, що формують сприйняття П(ПТ)О

у свідомості молоді, а також краще зрозуміти наявні проблеми в частині відповідності здобутих навичок вимогам ринку праці.

Список використаних джерел

1. Загальна сума прямих задокументованих збитків інфраструктури складає \$110,4 млрд, мінімальні потреби у відновленні зруйнованих активів зросли до \$188 млрд / Київська школа економіки. 2022. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-priyamih-zadokumentovanih-zbitkiv-infrastrukturi-skladaye-110-4-mlrd-minimalni-potrebi-u-vidnovlenni-zruynovanih-aktiviv-zrosli-do-188-mlrd/> (дата звернення: 05.10.2022).

2. Ситуація на ринку праці та діяльність Державної служби зайнятості у січні-липні 2022 року / Державна служба зайнятості України. 2022. URL: https://www.dcz.gov.ua/sites/default/files/infocfiles/06_sytuaciya_na_rp_ta_diyalnist_dsz_2022.pdf (дата звернення: 04.10.2022).

3. Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми розвитку професійної (професійно-технічної) освіти на 2022-2027 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.12.2021 № 1619-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1619-2021-%D1%80#Text>.

4. Радкевич В. Наукові засади підвищення престижності вітчизняної професійної освіти. *Професійна педагогіка*. 2017. № 13. С. 5–14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpto_2017_13_3.

5. Опанасенко В. П., Чорнобай Б. В. Тенденції та перспективи розвитку професійної (професійно-технічної) освіти в умовах її реформування. *Розвиток педагогічної майстерності майбутнього педагога в умовах освітніх трансформацій* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Глухів, 2 квіт. 2021 р. Глухів, 2021. С. 126–129. URL: http://tpgnpu.ho.ua/images/my_images/doc_pdf/vidavnictvo/2021/tezi_konf_02-04-2021.pdf#page=127.

6. Єршова Л. Технології мотивації учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти до розвитку професійної кар'єри. *Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання* : зб. матеріалів XIII звітної Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 18–28 берез. 2019 р. Київ : ІПТО НАПН України, 2019. С. 108–112. URL: https://www.researchgate.net/profile/Yurii-Moseichuk/publication/337163073_METODICNI_TA_PRAKTICNI_ZASADI_ZBAGACENNA_PRAKTICNOGO_DOSVIDU_FORMUVANNA_KULTURI_ZDOROV'A_U_MAJBUTNIH_UCITELIV_FIZICNOI_KULTURI_ZASOBAMI_TRENINGU/links/5dc951f5a6fdcc57503e6bf7/METODICNI-TA-PRAKTICNI-ZASADI-ZBAGACENNA-PRAKTICNOGO-DOSVIDU-FORMUVANNA-KULTURI-ZDOROVA-U-MAJBUTNIH-UCITELIV-FIZICNOI-KULTURI-ZASOBAMI-TRENINGU.pdf#page=109.

7. Романенко Є. Державна політика у сфері розвитку професійної (професійно-технічної) освіти в умовах воєнного і повоєнного періодів. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2022. № 2 (2) С. 15–25. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2022-2\(2\)-15-25](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2022-2(2)-15-25).

8. Назаренко Н. Зайнятість молоді з професійно-технічною освітою на ринку праці. *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова*. 2020. Т. 25. Вип. 4. С. 78–84. DOI: <https://doi.org/10.32782/2304-0920/4-83-13>.

9. Сірий Є. В. Освіта, освітні орієнтації та професійна підготовка молоді України на фоні євроінтеграції: статистичні та соціологічні виміри. *Міжнародні відносини: тео-*

ретико-практичні аспекти. 2020. Вип. 5. С. 247–265. URL: <http://international-relations.knukim.edu.ua/article/download/203718/203457/456969>.

10. Загальна середня та професійна (професійно-технічна) освіта в Україні у 2020 році / Державна служба статистики України. 2022. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/osv/osv_rik/zcpho_Ukr_2020.xls (дата звернення: 02.10.2022).

11. Key indicators on VET : IVET students as % of all upper secondary students in EU27. *Cedefop* : вебсайт. URL: <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/key-indicators-on-vet/countries?country=EU27&country2=#1> (дата звернення: 02.10.2022).

12. Key indicators on VET : Data visualizations. IVET students as % of all upper secondary students. *Cedefop* : вебсайт. URL: <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/key-indicators-on-vet/indicators#2> (дата звернення: 02.10.2022).

13. Inventory of lifelong guidance systems and practices - Serbia. Careers Net national records. *Cedefop* : вебсайт. 2020. URL: <https://www.cedefop.europa.eu/en/publications-and-resources/country-reports/inventory-lifelong-guidance-systems-and-practices-serbia> (дата звернення: 05.10.2022).

14. *Spletišče Moja izbira* : вебсайт. URL: <https://mojaizbira.si/onas> (дата звернення: 05.10.2022).

15. Vocational education and training in Slovenia: short description / *Cedefop*. 2021. URL: https://www.cedefop.europa.eu/files/2021-10/4204_en.pdf (дата звернення: 05.10.2022).

16. Informační systém o uplatnění absolventů škol na trhu práce. *NPI* : вебсайт. URL: <https://www.infoabsolvent.cz/> (дата звернення: 05.10.2022).

17. *Kaňáková M., Czesaná V., Šímová Z.* Vocational education and training in Europe – Czech Republic / *Cedefop*. 2019. URL: https://cumulus.cedefop.europa.eu/files/vetelib/2019/Vocational_Education_Training_Europe_Czech_Republic_2018_Cedefop_ReferNet.pdf (дата звернення: 06.10.2022).

18. Vocational education and training in Croatia: short description / *Cedefop*. 2020. URL: https://www.cedefop.europa.eu/files/4181_en.pdf (дата звернення: 06.10.2022).

19. Заклад професійної (професійно-технічної освіти) має орієнтуватися на те, щоб зробити свого випускника затребуваним на ринку та... щасливим / Департамент освіти і науки Рівненської обласної державної адміністрації. 2022. URL: <https://www.rvosvita.org.ua/news/zaklad-profesijnoi-profesijno-tehnicnoi-osvit-maie-orientuvatsia-na-te-shchob-zrobyty-svoiu-vypusknika-zatrebuvanym-na-rynku-ta-shchaslyvym> (дата звернення: 06.10.2022).

20. Інноваційний експеримент «Професійна орієнтація в НУШ». URL: <https://kariera.in.ua/uk/courseware/?lecture=31903&module=5673#!735> (дата звернення: 03.10.2022).

21. Освіта України в умовах воєнного стану : інформ.-аналіт. зб. Київ, 2022. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/education-of-ukraine_2022.pdf.

22. *Королук О.* Що вивчати, аби країну відбудувати: 10 професій і де їх опанувати в українських закладах освіти. *Мала академія наук України* : вебсайт. 2022. URL: <https://platform.man.gov.ua/media/82a54e6e-8a04-4bd9-b8ea-3e8492e5b061> (дата звернення: 03.10.2022).

23. План відновлення – Освіта і наука (проект станом на 03.08.2022) / М-во освіти і науки України. 2022. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2022/08/19/HO.projekt.Planu.vidnovl.Osv.i.nauky-19.08.2022.pdf> (дата звернення: 06.10.2022).

24. *Cedefop* European public opinion survey on vocational education and training / *Cedefop*. 2017. DOI: <https://doi.org/10.2801/575587> (дата звернення: 03.10.2022).

Maryna Lyesnikova

Ph. D. (Economics), SSI «Institute of Educational Analytics», Kyiv, Ukraine, conversat95@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2802-973X>

POPULARIZATION OF VOCATIONAL EDUCATION AND TRAINING AMONG YOUNG PEOPLE: THE EUROPEAN PRACTICES AND STEPS FOR ITS IMPROVEMENT IN UKRAINE

Abstract. *Because of the full-scale invasion of the Russian Federation, Ukraine has suffered and will suffer significant damage to infrastructure, the rehabilitation of which will require highly qualified personnel, especially skilled workers. Despite the high demand in the labor market for skilled workers in Ukraine, only 15% of youth among the 9th-grade graduates of general secondary education institutions choose vocational education and training (VET) institutions. Such a discouraging trend is explained by the low popularization of VET among the youth of Ukraine, caused by the imperfect system of vocational guidance and professional counselling of student youth. The article is aimed at studying the best practices of EU countries on the popularization of VET among young people and describing steps to increase it in Ukraine. In our view, the popularization of VET is an opportunity to encourage young people and adults to choose VET by offering them high-quality qualifications that open up career prospects and a decent salary. The best practices in countries such as Serbia, Croatia, the Czech Republic and Slovenia, where the proportion of high school students preferring VET is highest, shows that effective career guidance and counselling systems exist in these countries, using an individual approach to each individual. Since 2021, the government of Ukraine launched a large-scale campaign to popularize VET, aimed at increasing the attractiveness of VET and changing the approach to career guidance among schoolchildren, as a result of which in 2021 compared to the previous year, the number of students enrolled in VET has increased. Also, a positive trend is this year's increase in the number of regional applications for the training of workers and specialists in regions remote from the combat zone. However, the low popularization of VET among young people remains a challenge. The main ways to address this problem are the introduction of effective career guidance and counselling system; the establishment of regional career guidance centres; the introduction of a career counsellor in VET institutions; maximum involvement of business in the popularization of labor professions, etc. During the period of martial law in Ukraine, the VET will play a strategic role in providing our country with labor force.*

Keywords: vocational education and training, popularization, skilled workers, professional orientation, European experience, career counseling, public opinion survey.

References

1. KSE Institute. (2022). *The total amount of direct documented damage to infrastructure is \$110.4 billion, the minimum needs for the restoration of destroyed assets have increased to \$188 billion*. Retrieved from <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-sumaryamih-zadokumentovanih-zbitkiv-infrastrukturi-skladaye-110-4-mlrd-minimalni-potrebiu-vidnovlenni-zruynovanih-aktiviv-zrosli-do-188-mlrd/> [in Ukrainian].
2. State Employment Service of Ukraine. (2022). *The situation on the labor market and the activities of the State Employment Service in January-July 2022*. Retrieved from https://www.dcz.gov.ua/sites/default/files/infocfiles/06_sytuaciya_na_rp_ta_diyalnist_dsz_2022.pdf [in Ukrainian].

3. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2021). *On approval of the Concept of the State Targeted Social Program for the Development of Vocational (Vocational and Technical) Education for 2022-2027* (Decree No. 1619-p, December 9). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1619-2021-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

4. Radkevych, V. (2017). Scientific basis of domestic professional education prestige improving. *Professional pedagogy*, 13, 5–14. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpto_2017_13_3 [in Ukrainian].

5. Opanasenko, V. P., & Chornobai, B. V. (2021). Trends and prospects for the development of vocational (vocational and technical) education in the conditions of its reform. *The development of pedagogical skill of the future teacher in the conditions of educational transformations*, Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference. Gluhiv. Retrieved from http://tpgnpu.ho.ua/images/my_images/doc_pdf/vidavnictvo/2021/tezi_konf_02-04-2021.pdf#page=127 [in Ukrainian].

6. Yershova, L. (2019). Technologies for motivating students of vocational (vocational and technical) education institutions to develop a professional career. *Scientific and methodical provision of professional education and training*, Proceedings of the 13th All-Ukrainian Scientific and Practical Conference. Kyiv. Retrieved from https://www.researchgate.net/profile/Yurii-Moseichuk/publication/337163073_METODICNI_TA_PRAKTICNI_ZASADI_ZBAGACENNA_PRAKTICNOGO_DOSVIDU_FORMUVANNA_KULTURI_ZDOROV'A_U_MAJBUTNIH_UCITELIV_FIZICNOI_KULTURI_ZASOBAMI_TRENINGU/links/5dc951f5a6fdcc57503e6bf7/METODICNI-TA-PRAKTICNI-ZASADI-ZBAGACENNA-PRAKTICNOGO-DOSVIDU-FORMUVANNA-KULTURI-ZDOROVA-U-MAJBUTNIH-UCITELIV-FIZICNOI-KULTURI-ZASOBAMI-TRENINGU.pdf#page=109 [in Ukrainian].

7. Romanenko, Ye. (2022). State policy in the field of vocational (vocation and technical) education development in the conditions of the war and post-war periods. *Current issues in modern science*, 2(2), 15–25. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2022-2\(2\)-15-25](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2022-2(2)-15-25) [in Ukrainian].

8. Nazarenko, N. (2020). Employment of young people with vocational education in the labor market. *Bulletin of ONU named after I. I. Mechnikov*, 25(4), 78–84. DOI: <https://doi.org/10.32782/2304-0920/4-83-13> [in Ukrainian].

9. Siryy, E. (2020). Education, Educational Orientations and Vocational Training of Ukrainian Young People against the Background of European Integration: Statistical and Sociological Dimensions. *International Relations: Theory and Practical Aspects*, 5, 247–265. Retrieved from <http://international-relations.knukim.edu.ua/article/download/203718/203457/456969> [in Ukrainian].

10. State Statistics Service of Ukraine. (2022). *General secondary and vocational (vocational and technical) education in Ukraine in 2020*. Retrieved from https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/osv/osv_rik/zcpho_Ukr_2020.xls [in Ukrainian].

11. Cedefop. (n. d.). *IVET students as % of all upper secondary students in EU27*. Retrieved from <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/key-indicators-on-vet/countries?country=EU27&country2=#1>.

12. Cedefop. (n. d.). *Key indicators on VET : Data visualizations. IVET students as % of all upper secondary students*. Retrieved from <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/key-indicators-on-vet/indicators#2>.

13. Cedefop. (2020). *Inventory of lifelong guidance systems and practices - Serbia. Careers Net national records*. Retrieved from <https://www.cedefop.europa.eu/en/publications-and-resources/country-reports/inventory-lifelong-guidance-systems-and-practices-serbia>.

14. Spletišče Moja izbira. (n. d.). Retrieved from <https://mojaizbira.si/onas> [in Slovenian].

15. Cedefop. (2021). *Vocational education and training in Slovenia: short description*. Retrieved from https://www.cedefop.europa.eu/files/2021-10/4204_en.pdf.
16. NPI. (n. d.). *Informační systém o uplatnění absolventů škol na trhu práce*. Retrieved from <https://www.infoabsolvent.cz/> [in Czech].
17. Kaňáková, M., Czesaná, V., & Šimová, Z. (2019). *Vocational education and training in Europe – Czech Republic*. Cedefop ReferNet VET in Europe reports 2018. Retrieved from http://libserver.cedefop.europa.eu/vetelib/2019/Vocational_Education_Training_Europe_Czech_Republic_2018_Cedefop_ReferNet.pdf.
18. Cedefop (2020). *Vocational education and training in Croatia: short description*. Luxembourg : Publications Office of the European Union. Retrieved from <http://data.europa.eu/doi/10.2801/121008>.
19. Department of Education and Science of the Rivne Regional State Administration. (2022). *The institution of vocational (vocational and technical) education should focus on making the graduate popular in the market and... happy*. Retrieved from <https://www.rvosvita.org.ua/news/zaklad-profesiynoi-profesiyno-tekhnichnoi-osvit-maie-orientuvatysia-na-te-shchob-zrobyty-svoiu-vypusknika-zatrebuvanym-na-rynku-ta-shchaslyvym> [in Ukrainian].
20. Innovative experiment "Professional orientation at NUS". (n. d.). Retrieved from <https://kariera.in.ua/uk/courseware/?lecture=31903&module=5673#!735> [in Ukrainian].
21. SSI "Institute of Educational Analytics". (2022). *Education of Ukraine under martial law*. Kyiv. Retrieved from https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/education-of-ukraine_2022.pdf [in Ukrainian].
22. Koroliuk, O. (2022). *What to study to rebuild the country: 10 professions and where to learn them in Ukrainian educational institutions*. Retrieved from <https://platform.man.gov.ua/media/82a54e6e-8a04-4bd9-b8ea-3e8492e5b061> [in Ukrainian].
23. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2022). *Recovery Plan – Education and Science*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennia/2022/08/19/HO.projekt.Planu.vidnovl.Osv.i.nauky-19.08.2022.pdf> [in Ukrainian].
24. Cedefop. (2017). *Cedefop European public opinion survey on vocational education and training*. DOI: <https://doi.org/10.2801/575587>.

Гапон В. В.

кандидат педагогічних наук, начальник відділу освітнього інформаційного забезпечення ДНУ «Інститут освітньої аналітики», Київ, Україна, garon@mon.gov.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7521-5450>

Шараєвська М. І.

завідувач сектору галузевої статистичної звітності відділу освітнього інформаційного забезпечення ДНУ «Інститут освітньої аналітики», Київ, Україна, sharaev@bigmir.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8605-2404>

Дерепа Т. С.

науковий співробітник сектору фінансово-економічної звітності відділу освітнього інформаційного забезпечення ДНУ «Інститут освітньої аналітики», Київ, Україна, tatyana.stepanova@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1283-7671>

СТАТИСТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ДОСВІДУ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ

Анотація. Статтю присвячено вивченню європейського досвіду оцінювання стану загальної середньої освіти з метою застосування розроблених методик, статистичних показників, індикаторів у своїх аналітичних дослідженнях. Для цього розглянуто діючі системи оцінювання в таких країнах, як Чехія, Фінляндія та Естонія. З'ясовано, що здебільшого в міжнародних порівняльних дослідженнях використовуються показники щодо учнівського контингенту, чисельності педагогічного персоналу, фінансового й матеріально-технічного забезпечення шкіл, результатів оцінки здобутих знань тощо. Наведено результати міжнародного дослідження якості освіти PISA в Україні у 2018 р. За підсумками діяльності у 2021 р. проаналізовано економічні показники використання коштів освітньої субвенції територіальними громадами Львівської області. Досліджено результати учасників зовнішнього незалежного оцінювання та державної підсумкової атестації за 2016–2021 рр. у ЗЗСО регіону порівняно із середніми показниками по країні за такими предметами, як українська мова й література, історія України, математика, англійська мова, фізика, хімія, біологія, географія. Вивчені та проаналізовані дані дадуть змогу визначити сильні й слабкі сторони кожної територіальної громади щодо організації освітнього процесу та надання якісних освітніх послуг, запланувати заходи й прийняти управлінські рішення з удосконалення та проведення освітніх реформ в Україні.

Ключові слова: якість освіти, заклади загальної середньої освіти, статистичне оцінювання, освітні показники, індикатори якості освіти, результати зовнішнього незалежного оцінювання.

JEL classification: I21.

DOI: 10.32987/2617-8532-2022-4-67-83.

Ефективне функціонування системи освіти є важливим для кожної держави світу на будь-якому етапі її

розвитку. Сучасні процеси перетворень в освітній сфері пов'язані з багатьма впливовими міжнародними

© Гапон В. В., Шараєвська М. І., Дерепа Т. С., 2022

організаціями, серед яких Організація Об'єднаних Націй (ООН), Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Світовий банк, Рада Європи, Європейська комісія тощо.

У вересні 2015 р. на всесвітній зустрічі на найвищому рівні під егідою ООН у Нью-Йорку держави-члени офіційно прийняли Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року, у якому передбачено 17 цілей, включаючи нову глобальну мету у сфері освіти (ЦСР 4) для забезпечення всеосяжної та справедливої якісної освіти й заохочення можливостей навчання протягом усього життя для всіх. 30 вересня 2019 р. Президент України видав Указ «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», у якому підтримав забезпечення досягнення глобальних цілей сталого розвитку та результатів їх адаптації з урахуванням специфіки розвитку України [1].

Для характеристики системи загальної середньої освіти на загальнодержавному рівні можуть використовуватися звіти й бази даних Інституту статистики ЮНЕСКО (<http://data.uis.unesco.org>), Світового банку (<http://datatopics.worldbank.org/education>), ОЕСР (<https://data.oecd.org/>), результати міжнародних порівняльних досліджень PISA (<http://www.oecd.org/pisa>) та ін.

Особливе значення для дослідження освітніх індикаторів із метою їх міжнародного порівняння мають щорічні аналітичні доповіді ЮНЕСКО [2] та ОЕСР [3], що містять порівняльну характеристику освітніх систем і виявляють тенденції

розвитку освіти. ОЕСР здійснено класифікацію й розподіл показників за такими групами: рівень охоплення дітей за віком; частка охоплення за статтю, програмною спрямованістю та формою навчання; частка охоплення за типом закладу; співвідношення учнів і вчителів та середній розмір класу; розподіл учителів за віком і статтю; фінансові показники освіти тощо.

У 2016 р. Міністерство освіти і науки України затвердило сумісний з індикаторами якості освіти ОЕСР Перелік національних освітніх індикаторів ефективності та якості загальної середньої освіти й методологію їх розрахунку [4; 5].

Питанням дослідження систем світових і вітчизняних освітніх показників, використання освітньої статистики для моніторингу стану загальної середньої освіти приділяють увагу багато українських науковців, зокрема С. Лондар, В. Рогова, С. Раков, О. Локшина, Т. Лукіна та ін.

В. Рогова й С. Лондар започаткували створення сукупності управлінських інформаційних індикаторів розвитку освіти Solid Info, що відображають ключові характеристики стану освіти регіонів, країни та дають змогу швидко ідентифікувати проблемні аспекти функціонування освітньої мережі, визначити пріоритетні напрямки розвитку освіти в регіонах [6].

С. Лондар у своїх наукових працях окреслив завдання реформування системи офіційної статистики освіти та цифрової трансформації сфери вітчизняної освіти й науки, шляхи оптимізації статистики освіти для забезпечення порівняльності даних на міжнародному рівні

ні, визначив особливості функціонування програмно-апаратного комплексу «Автоматизований інформаційний комплекс освітнього менеджменту» (ПАК «АІКОМ») як ефективного інструменту для виробництва статистичних і адміністративних освітніх даних [7].

У свою чергу, С. Раков досліджував міжнародні системи статистики та надав пропозиції щодо участі України в міжнародних порівняльних дослідженнях якості освіти й використання міжнародних індикаторів її стану у вітчизняній системі освітньої аналітики [8].

О. Локшина в науковій доповіді на засіданні Президії НАПН України 21 жовтня 2021 р. представила інформацію про наукове дослідження «Тенденції розвитку шкільної освіти в країнах ЄС, США та Китаї», що виконувалося відділом порівняльної педагогіки Інституту педагогіки НАПН України впродовж 2018—2020 рр. У доповіді обґрунтовано тенденції розвитку шкільної освіти в зарубіжжі та окреслено перспективний досвід в умовах інтеграції національної освіти в європейський та світовий освітні простори [9].

Т. Лукіна досліджує освітні системи й процеси, оцінювання якості освіти та управління нею, сучасні зарубіжні підходи до формування моделей оцінювання результатів діяльності закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО). Аналізує практику та наводить приклади побудови моделей самооцінювання в країнах Європи і Сходу. Дослідниця зазначає, що найпоширенішим є підхід на основі збалансованого поєднання зовнішньої та внутрішньої оцінок діяльності закладу освіти [10].

Андреас Шлейхер, один із найдосвідченіших педагогів у світі, керівник програми PISA, наводить дані про сучасні тенденції в освіті, аналізує причини успіху найефективніших освітніх систем, що вивели країни із занепаду на перші місця у світі, та дає поради, як здійснювати освітні реформи [11].

Авторами цієї статті впродовж 2017–2019 рр. досліджувалися сучасні методики й моделі систем оцінювання ефективності загальної середньої освіти на регіональному рівні з використанням економіко-математичного моделювання та інформаційно-комунікаційних технологій опрацювання статистичної інформації в межах виконання науково-дослідної роботи «Розробка системи оцінювання ефективності загальної середньої освіти» (№ ДР 0117U003337). Наукові дослідження спрямовувалися на визначення критеріїв і розроблення методики оцінювання ефективності загальної середньої освіти на регіональному рівні, а їх дослідно-пошукова перевірка дала змогу надати комплексну оцінку за допомогою групи показників, які характеризують певну функціональну діяльність кожного регіону та в цілому відображають його потенціал і результативність. До таких показників належать: мережа ЗЗСО, якісні показники контингенту учнів, якісний склад педагогічних працівників, навчальні й творчі досягнення учнів, міжнародна активність, матеріально-технічна база, соціальне та ресурсне забезпечення тощо [12].

Оцінювання передбачає постійне спостереження за динамікою процесів в освіті, що надає керівництву на різних рівнях управління об'єк-

тивну інформацію, яка так потрібна для корегування базових стратегій розвитку. У теоретичному аспекті розв'язання цієї проблеми полягає у визначенні критеріїв і показників, за якими можна характеризувати сферу загальної середньої освіти; у практичному – в розробленні процедур та інструментальних засобів (методологічних, інформаційних, програмних, математичних, технічних, організаційних), за допомогою яких можна кількісно оцінити стан функціонування освітньої системи та визначити перспективи її розвитку [13].

Метою цієї статті є аналіз впливу освітніх індикаторів на оцінювання ефективності діяльності ЗЗСО щодо надання якісних послуг на прикладі територіальних громад у Львівській області.

У законах України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту» визначено мету, розкрито складники й форми забезпечення якості освіти в Україні, котрі характеризують певний рівень знань і вмінь, розумового, фізичного й морального розвитку, якого досягли випускники освітнього закладу відповідно до запланованих цілей навчання і виховання [14; 15].

Для забезпечення належної якості шкільної освіти в Україні вітчизняні науковці вивчають досвід європейських країн щодо критеріїв і методики оцінювання діяльності ЗЗСО. Отримання Україною 23 червня 2022 р. статусу кандидата на членство в Європейському Союзі є насамперед потужним політичним сигналом із боку держав ЄС про визнання її членом європейської сім'ї. Для сфери загальної середньої освіти це слугує

політичним стимулом завершення якісних перетворень, актуальність котрих давно назріла. З цією метою кожна країна, й Україна зокрема, розробляє власну систему показників та індикаторів, застосування яких в аналітичних дослідженнях забезпечить оцінювання якості здобутої учнями освіти. Здебільшого використовуються показники щодо учнівського контингенту, чисельності педагогічного персоналу, фінансового й матеріально-технічного забезпечення шкіл, результатів оцінки здобутих знань тощо. На основі цих даних можна проводити порівняння ефективності діяльності шкіл на рівні регіону, держави, а також освітніх систем між країнами з метою осягнення освітнього середовища та підвищення рівня здобутих учнями навчальних досягнень. Результати оцінювання дадуть змогу визначити сильні й слабкі сторони, запланувати заходи та прийняти управлінські рішення з удосконалення й проведення освітніх реформ.

Формами оцінювання якості вітчизняної повної загальної середньої освіти є зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО), державна підсумкова атестація (ДПА), Програма міжнародного порівняльного оцінювання учнів (PISA).

Одним із елементів забезпечення якості освіти, на нашу думку, є ЗНО як одна з найпоширеніших у світі та ефективних систем оцінювання навчальних досягнень учнів, котра дає змогу провести як підсумкову атестацію, так і селекцію до закладів вищої освіти.

Державна підсумкова атестація – форма контролю відповідності результатів навчання здобувачів осві-

ти вимогам державних стандартів загальної середньої освіти на відповідному рівні освіти. Атестацію проходять особи, які завершують здобуття початкової (в 4-му класі), базової середньої (в 9-му класі) та повної загальної середньої освіти (в 11(12)-му класі). Атестація може проводитися закладом освіти (для учнів 4-х і 9-х класів) або Українським центром оцінювання якості освіти (УЦОЯО) (для учнів 11(12)-х класів) у формі зовнішнього незалежного оцінювання.

Міжнародне порівняльне дослідження якості освіти PISA здійснюється в рамках освітніх програм ОЕСР із 2000 р. за трирічним циклом та охоплює багато країн світу, кількість яких щорічно збільшується: якщо у 2000 р. це було три десятки країн, то у 2018 р. – майже 90 країн і економік, на котрі припадає 3/4 населення планети. За цей час PISA перетворилася на найпотужніший і найвпливовіший інструмент дослідження якості шкільної освіти та стала джерелом надійних, об'єктивних, порівнюваних даних про готовність 15-річних громадян країн-учасниць PISA до успішного життя в сучасному світі. Дослідження PISA проводяться на основі тестування й анкетування репрезентативних вибірок учнів країн-учасниць як у ключових (читання, математика й природничо-наукові дисципліни), так і в додаткових (за вибором країн) та інноваційних освітніх галузях. Особливістю дослідження PISA є його компетентнісний характер: завдання тестів стосуються реальних життєвих ситуацій, для розв'язування яких потрібно не репродуктивне відтворення набутих знань і вмінь, а здатність ефективно

застосовувати їх у нових, нестандартних умовах.

Основний етап міжнародного порівняльного дослідження якості освіти PISA, який було заплановано на 2021 р., у зв'язку з пандемією COVID-19 перенесено на 2022 р., а через активні бойові дії російської федерації на території України – на невизначений термін.

У 2018 р. Україна вперше приєдналася до PISA. Проведене дослідження показало, що середній бал українських учнів за компетентністю з читання – 466 (у середньому по країнах ОЕСР – 487). Китай (555) і Сінгапур (549) набрали набагато більше балів із читання, ніж усі інші країни, що брали участь у PISA-2018. Серед країн ОЕСР найкращі результати з читання показали Естонія (523), Канада (520), Фінляндія (520), Ірландія (518) та Корея (514). 74 % українських учнів досягли другого рівня сформованості читацької компетентності (у країнах ОЕСР – 77 %), тобто 26 % українських 15-річних учнів не мають базового рівня читання (в країнах ОЕСР – 23 %) [16].

За математичною компетентністю в Україні 453 бали (в середньому по країнах ОЕСР – 489). Китай (591) і Сінгапур (569) набрали найбільше балів. Серед країн ОЕСР визначилася п'ятірка лідерів: Японія (527), Корея (526), Естонія (523), Нідерланди (519), Польща (516). Щодо цієї компетентності в Україні виявилися найбільші проблеми – лише 64 % українських учнів досягли другого рівня та вище (в країнах ОЕСР – 76 %). Це означає, що понад третину школярів не досягли базового рівня в знаннях із математики (в країнах ОЕСР – 24 %) [16].

За компетентністю з природничих наук середній бал України – 469 (у середньому по країнах ОЕСР – 489). Китай (590) і Сінгапур (551) набрали найбільше балів. Серед країн ОЕСР найкращі результати з природничих наук показали Естонія (530), Японія (529), Фінляндія (522), Корея (519) й Канада (518). Другого та вищих рівнів досягли 74 % українських школярів. Це майже такий самий показник, що й у країнах ОЕСР, – 78 %. В останньому дослідженні вперше визначено не конкретний рейтинг, а діапазон позиції країни з огляду на можливу статистичну похибку. Так, в Україні найвищий рейтинг із читання – 36, найнижчий – 41; з математики – відповідно 41 і 46; з природничих наук – 36 та 42 [16].

Естонії вдалося створити одну з найефективніших освітніх систем у світі. Це підтвердив рейтинг глобального дослідження учнівських компетенцій PISA-2018, за яким Естонія увійшла до трійки лідерів поряд із Канадою й Фінляндією. Варто зауважити, що досвід цих країн є дуже корисним для України.

Рівень забезпеченості закладів освіти матеріальними й навчальними ресурсами в межах PISA було проаналізовано на підставі даних анкетування керівників закладів освіти. Загалом було з'ясовано, що в Україні, порівняно з країнами ОЕСР, у закладах освіти спостерігається брак як матеріальних, так і навчальних ресурсів.

На думку вітчизняних науковців, головною причиною низьких результатів України є недостатня увага до питання становлення компетентної парадигми освіти з її акцентом на реальних практичних, життєвих

проблемах, які актуальні для учнів та мотивують їх у навчанні. Також є підстави говорити про невисоку фахову підготовку вчителів як у їхніх предметних галузях, так і в галузі педагогіки й психології, а також про необхідність розв'язання проблем щодо статусу вчителя в суспільстві та створення сучасного освітнього середовища тощо [16].

У вітчизняній освіті широко використовується досвід Фінляндії, де оцінювання в навчальних закладах орієнтоване на постійне вдосконалення, оскільки на зміну практиці тотального контролю й перевірок прийшла відповідальність надавачів освітніх послуг. Зокрема, у цій країні школи здійснюють самооцінювання, а зовнішня система оцінювання спрямована на аналіз результатів і розроблення методик, до яких долучаються педагогічні колективи закладів освіти, учні й роботодавці, адже метою такого оцінювання є здобуття знань, формування розуміння та компетентностей. Такий підхід до оцінювання освітньої системи сприяє довірі й прийняттю виважених рішень на всіх управлінських рівнях.

У 2021 р. МОН спільно з Державною службою якості освіти започаткувало проєкт із Чехією щодо розвитку системи оцінювання якості освіти в регіонах України. Участь у проєкті дала змогу запозичити досвід самооцінювання шкіл як ключової складової покращення умов навчання учнів. Окрім того, Україна взяла на озброєння низку інструментальних засобів, котрі використовуються чеськими колегами для оцінювання освітнього процесу в навчальних закладах. У Чехії систематично від-

стежується читацька, математична, природознавча, мовна, соціальна та інформаційна грамотність учнів. Результати цих спостережень використовуються в національних і міжнародних дослідженнях навчальних досягнень, таких як PISA, TIMSS (міжнародне порівняльне моніторингове дослідження якості математичної та природничої освіти), PIRLS (міжнародне дослідження якості читання й розуміння тексту). У разі ефективного самооцінювання школи можуть використовувати інструменти, що передбачають зовнішній моніторинг освітньої діяльності, спираючись на модель якісної школи, котра в Чехії визначається за такими критеріями, як візія та стратегія закладу освіти; ефективне керівництво школою; кваліфікований педагогічний колектив; освітній процес, що відповідає цілям законодавства й індивідуальним потребам учнів; результати навчання учнів; створення рівних можливостей для учасників освітнього процесу.

Використання цього досвіду допоможе українським ЗЗСО проводити самоаналіз своєї діяльності для виявлення сильних сторін і виокремлення процесів, що потребують покращення на шляху до визначеної візії та досягнення цілей стратегії розвитку закладу освіти.

На сьогодні в Україні одним із важливих вимірів оцінювання діяльності ЗЗСО є ефективне використання коштів освітньої субвенції. Нами проведено дослідження залежності ефективності використання коштів освітньої субвенції на оплату праці педагогічних працівників від певних показників, що характеризують заклад освіти (чисельність учнів, кіль-

кість класів, середня наповнюваність класу, чисельність учнів на одного вчителя, чисельність педагогічних працівників тощо).

Інформаційною базою для виконання аналітичних досліджень слугували дані Державної казначейської служби України, УЦОЯО, статистичних форм звітності № 76-РВК «Зведений звіт закладу загальної середньої освіти», № 83-РВК «Звіт про чисельність і склад педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти» та оперативні дані, отримані від департаментів/управлінь освіти і науки обласних та Київської міської державних адміністрацій.

Далі розглянемо ефективність використання коштів освітньої субвенції, наведемо основні статистичні показники, котрі характеризують систему загальної середньої освіти на прикладі Львівської області.

На початок 2021/2022 н. р. в області функціонувало 1130 ЗЗСО, що становить найбільшу частку від загальної кількості шкіл в Україні (8,1 %), де здобували освіту 289 137 учнів (6,8 % загальної чисельності учнів в Україні) [17]. У ЗЗСО Львівщини працював 33 421 педагогічний працівник, у т. ч. 29 547 жінок, що становить 88,4 %. За здобутою освітою педагогічний персонал поділяється так: повну вищу освіту (магістр, спеціаліст) мають 30 599 осіб (91,6 %), базову вищу освіту (бакалавр) – 1052 особи (3,1 %), неповну вищу освіту (молодший спеціаліст) – 1697 осіб (5,1 %), загальну середню освіту – 73 особи (0,2 %). Загальна чисельність педагогічних працівників-пенсіонерів, що працюють у ЗЗСО області, становить 5384 особи (16,1 %) [18].

За адміністративно-територіальним устроєм на початок 2021/2022 н. р. у Львівській області налічувалося 73 територіальні громади (ТГ): 39 міських, 17 селищних і 17 сільських. 7 міських ТГ мають гірські населені пункти, у яких навчаються 7152 учні, що становить 27,06 % загальної чисельності учнів у громадах; 3 селищні ТГ – 6334 учні (100 %); 3 сільські ТГ – 2739 учнів (71,29 %).

Оцінювання ефективності використання коштів освітньої субвенції територіальними громадами (міськими, селищними, сільськими) загалом в Україні та у Львівській області зокрема проведено на основі розрахованих індикаторів, що характеризують: рівень середньої оплати праці педагогічних працівників за кошти освітньої субвенції й власні кошти ТГ; частку використаного на заробітну плату педагогічних працівників ЗЗСО річного обсягу коштів освітньої субвенції, отриманого ТГ, із урахуванням сформованого залишка на початок року; середню надбавку за престижність праці; залишок коштів освітньої субвенції на 1 січня 2022 р. та його частку в сумі обсягу освітньої субвенції, одержаної впродовж року з урахуванням залишка на початок 2021 р.; щорічні середні витрати з коштів освітньої субвенції в розрахунку на одного учня та на один клас; середню наповнюваність класів учнями; середню чисельність учнів на одну ставку вчителя (табл. 1).

Затемненими комірками в табл. 1 виділено значення індикаторів за типом бюджетів у Львівській області, котрі перевищують відповідні середні значення по Україні.

Наведені дані свідчать, що найбільша середня заробітна плата педагогічних працівників (із нарахуваннями) з коштів освітньої субвенції у Львівській області (16 319 грн) спостерігається в ЗЗСО, які фінансуються з обласного бюджету, що на 11,6 % перевищує середнє значення по області та на 17,7 % загалом по Україні.

Слід зауважити, що в ЗЗСО, котрі фінансуються з інших бюджетів області, заробітна плата педагогів теж перевищувала середні значення цього показника для відповідного бюджету України, зокрема в міських ТГ – на 3,7 %, сільських – на 5,5 %, селищних – на 4,2 %.

Показником ефективності використання коштів освітньої субвенції є частка використаного річного обсягу коштів, безпосередньо спрямована на заробітну плату педагогічним працівникам. Так, у 2021 р. у міських ТГ вона становила 94,5 %, у селищних – 95 %, що вище за середнє значення для таких бюджетів по Україні (93,5 і 90,9 % відповідно). У сільських бюджетах (87 %) та обласному бюджеті (44,9 %) цей показник був меншим за середнє значення по Україні (87,3 і 54,3 % відповідно).

Органи місцевого самоврядування Львівської області надавали на оплату праці педагогічних працівників також власні кошти з місцевих бюджетів. Упродовж 2021 р. таких коштів було спрямовано 248,9 млн грн, зокрема найбільша їх частка надійшла до бюджетів міських ТГ – 241,4 млн грн (97 %), а найменша – до бюджетів селищних ТГ – 4,8 млн грн (1,9 %) і сільських ТГ – 2,7 млн грн (1,1 %). Доплата з місцевих бюджетів спостерігалася в 11 міських, 4 селищних та 3 сільських ТГ.

Таблиця 1

Індикатори оцінювання ефективності використання коштів для всіх рівнів бюджетів Львівської області та загалом по Україні

Рівень бюджету	Середня місячна заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників за кошти освітньої субвенції, грн	Середня місячна доплата до заробітної плати педагогічних працівників за власні кошти місцевих бюджетів, грн	Середня місячна ЗП (із нарахуваннями) педагогічних працівників за кошти освітньої субвенції та власні кошти місцевих бюджетів, грн	Частка використаного на заробітну плату річного обсягу коштів освітньої субвенції, %	Середня надбавка за престижність праці педагогічних працівників, %	Частка залишка коштів освітньої субвенції на кінець року в сумі обсягу освітньої субвенції, отриманої впродовж року, та залишка на початок року, %	Середні витрати на одного учня з коштів освітньої субвенції, грн	Середні витрати на один клас із коштів освітньої субвенції, грн	Середня наповнюваність класів, осіб	Середня чисельність учнів на одну ставку вчителя, осіб
Львівська область										
Обласний	16 319	0	16 319	44,9	20,0	13,1	70 656	753 790	10,7	3,2
Міський	14 295	725	15 020	94,5	22,0	2,1	20 461	430 464	21,0	10,1
Селищний	15 559	99	15 658	95	23,1	3,5	29 135	425 184	14,6	7,6
Сільський	15 545	67	15 612	87	24,8	6,2	27 334	420 703	15,4	8,3
Середнє по області	14 626	568	15 194	89,6	22,3	3,6	22 474	436 835	19,4	9,4
Україна										
Обласний	13 869	276	14 145	54,3	20,7	11,3	70 856	943 617	13,3	3,7
Міський	14 139	343	14 482	93,5	18,3	3,3	18 983	434 728	22,9	10,9
Селищний	14 595	243	14 838	90,9	20,3	5,3	27 626	436 835	15,4	7,8
Сільський	14 728	253	14 981	87,3	21,6	6,7	28 672	421 901	14,7	7,5
Середнє по Україні	14 208	764	14 972	88,6	19,8	5,4	22 295	445 176	20	9,5

Складено авторами на основі проведених розрахунків за оперативними даними, отриманими від департаментів/управлінь освіти і науки обласних та Київської міської державних адміністрацій.

Надбавки виконують стимулюючу функцію заробітної плати з метою підвищення професійної майстерності педагогічних працівників, виявлення творчого потенціалу й креативності. Відповідно до нормативно-правових актів, надбавка за престижність праці не може бути меншою за 5 % і перевищувати 30 % посадового окладу. Її розмір встановлює керівник ЗЗСО в межах фонду оплати праці та на весь обсяг навчального навантаження працівника.

Середня надбавка за престижність праці педагогічних працівників у ЗЗСО Львівщини становила 22,3 %, що більше за відповідне значення по Україні (19,8 %). Найвищим цей показник був у школах сільських ТГ (24,8 %), дещо нижчим – у школах селищних (23,1 %) і міських ТГ (22 %), а найменшим – у ЗЗСО, що фінансуються з обласного бюджету (20 %). Слід зауважити, що за всіма бюджетами, крім обласного, середня надбавка педагогам перевищувала середні значення по Україні.

За даними Державної казначейської служби України, загальний обсяг залишків коштів на 1 січня 2022 р. становив 256,5 млн грн, зокрема в обласному бюджеті – 79,7 млн грн, у бюджетах міських ТГ – 104,9 млн грн, селищних ТГ – 28,2 млн грн, сільських ТГ – 43,6 млн грн. Розрахована частка залишка в сумі обсягу освітньої субвенції, отриманої впродовж року, з урахуванням сформованого залишка на початок 2021 р., була найбільшою в обласному бюджеті (13,1 %), що перевищує значення цього показника по Україні (11,3 %). Далі за ранжуванням частки залишка коштів ідуть бюджети сільських (6,2 %), селищних (3,5 %), міських (2,1 %) ТГ, де вона є меншою, ніж у відповідних бюджетах загалом по Україні. Отже, можна стверджувати, що в цих громадах кошти освітньої субвенції використовувалися ефективніше порівняно з іншими громадами України.

Одним із показників ефективності використання бюджетних коштів закладами освіти є оцінювання вартості навчання одного учня за рахунок коштів освітньої субвенції, що надається з державного бюджету у вигляді трансферту місцевим бюджетам. Загалом у Львівській області середні витрати на одного учня з коштів освітньої субвенції становили 22 474 грн, що майже дорівнює середнім витратам загалом по Україні. Найбільші середні витрати на одного учня в ЗЗСО спостерігалися в громадах, котрі належать до гірських територій області, що вплинуло й на збільшення середнього значення по області.

Для прикладу на рисунку наведено графічні дані, які показують взаємозв'язок вартості навчання одного учня й наповнюваності класів у ЗЗСО

міських ТГ у Львівській області та підтверджують, що в міських ТГ із наповнюваністю класів понад 20 учнів спостерігалася найнижча вартість навчання (від 16 тис. до 22 тис. грн).

Середні витрати на один клас із коштів освітньої субвенції за рівнями бюджетів були подібні до середніх значень по Україні, крім обласного бюджету, де значення цього показника було на 20,1 % нижчим відповідного рівня бюджету по Україні.

До аналітичних показників, пов'язаних з оцінюванням ефективності використання коштів освітньої субвенції, слід віднести середню наповнюваність класів і середню чисельність учнів на одну ставку вчителя.

Розраховане середнє значення наповнюваності учнями одного класу загалом по Львівській області становить 19,4 учня. При цьому в ЗЗСО, що фінансуються з обласного бюджету, зафіксовано найменший середній показник наповнюваності (10,7), а найвищий (21) – у закладах міських ТГ. Для закладів рівня селищних ТГ характерна менша наповнюваність (14,6), ніж у сільських ТГ (15,4). Окрім того, у ЗЗСО сільських ТГ наповнюваність класів була вищою за відповідний показник по Україні.

Середня чисельність учнів на одну ставку вчителя в ЗЗСО області мала незначне відхилення від значень цього показника по Україні. Так, загалом по Львівській області цей показник становив 9,4 учня, а по Україні – 9,5. Найбільша середня чисельність учнів на одну ставку вчителя фіксувалася в ЗЗСО, які фінансуються з бюджетів міських ТГ, – 10,1 особи, а найменша – з обласного бюджету (3,2). Для закладів рівня сільських громад цей показник був дещо вищим, ніж

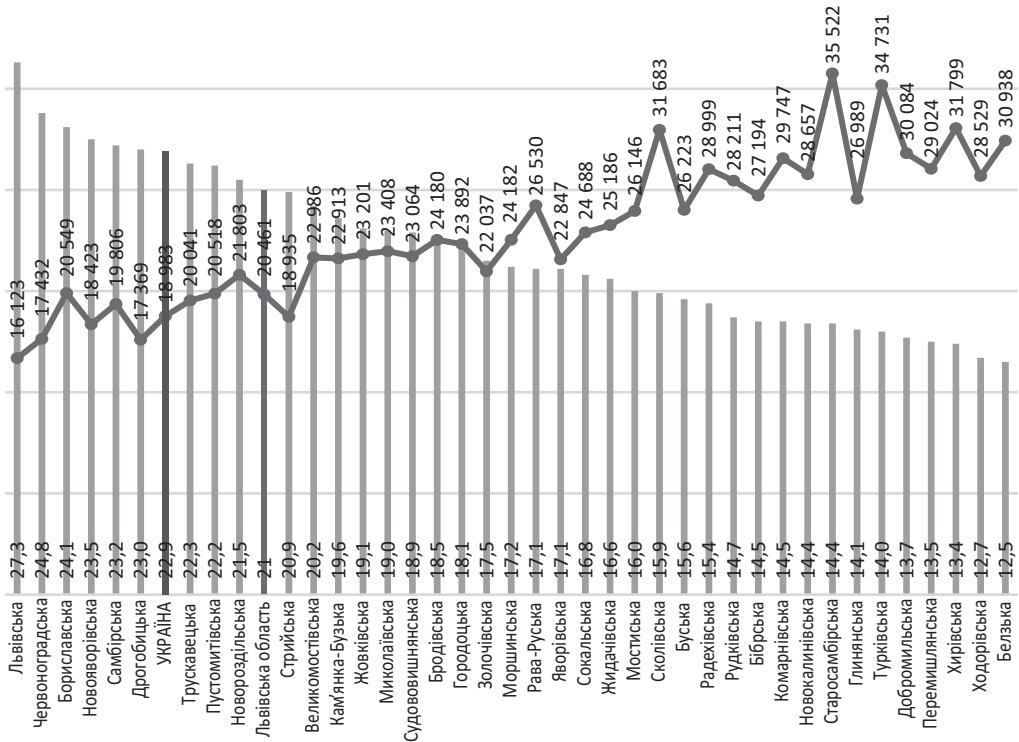

Рисунок. Наповнюваність класів та середні витрати на одного учня з коштів освітньої субвенції в ЗЗСО міських територіальних громад у Львівській області, осіб, грн

Побудовано авторами.

для селищних, та дорівнював 8,3 і 7,8 особи відповідно.

ЗНО результатів навчання, здобутих на основі повної загальної середньої освіти, проводиться з 13 навчальних предметів: з української мови й літератури, української мови, історії України, математики, математики (завдання рівня стандарту), біології, географії, фізики, хімії, англійської, іспанської, німецької та французької мов. У 2021 р. до переліку навчальних предметів ЗНО було додано як окремі предмети українську мову й математику (завдання рівня стандарту). Середній бал учасників ЗНО за основними навчальними предметами у Львівській області та загалом по Україні за 2016–2021 рр. наведено в табл. 2.

Затемненими комірками в табл. 2 виділено результати учасників ЗНО у Львівській області, які перевищують середні значення відповідних результатів по Україні.

Аналізуючи динаміку результатів ЗНО випускників шкіл у Львівській області за 2016–2021 рр., прослідковуємо тенденцію зниження балів за навчальними предметами (крім історії України, англійської мови та географії). При цьому загалом по Україні результати учасників ЗНО за всіма наведеними вище навчальними предметами поліпшились. У Львівській області випускники ЗЗСО у 2021 р. отримали найкращі бали з української мови й літератури (157,2), англійської мови (154,2)

Таблиця 2

**Середній бал учасників ЗНО за навчальними предметами
у Львівській області та загалом по Україні за 2016–2021 рр.**

Рік	Назва предмета							
	Українська мова та література	Матема- тика	Історія України	Англійська мова	Фізика	Хімія	Біологія	Гео- графія
<i>Львівська область</i>								
2021	157,2	143,9	150,4	154,2	139,8	148,1	148,1	146,4
2020	158,0	148,1	145,9	154,0	145,9	152,5	147,0	142,4
2019	159,6	150,8	148,9	151,9	143,6	157,7	147,8	141,3
2018	160,2	150,1	145,1	150,5	144,2	156,9	147,5	139,1
2017	156,9	148,7	145,6	150,9	138,3	155,1	146,3	141,9
2016	157,6	147,2	145,1	151,7	142,1	156,2	149,1	141,4
<i>Україна</i>								
2021	148,8	142,5	140,2	150,7	141,6	146,8	144,5	145,4
2020	149,8	143,2	137,6	150,1	141,9	145,0	140,3	142,4
2019	150,7	145,7	141,0	147,9	139,2	148,4	139,5	140,7
2018	151,9	143,6	137,2	146,5	140,0	147,6	139,4	138,2
2017	147,6	142,9	137,8	147,3	136,2	146,0	137,1	141,0
2016	148,6	140,9	137,7	145,3	137,4	144,8	140,1	140,7

Складено авторами на основі відкритих даних УЦОЯО (URL: <https://zno.testportal.com.ua/opendata>).

та історії України (150,4). Водночас по країні найвищі середні бали були в учнів з української мови й літератури (148,8) та англійської мови (150,7), а найнижчі – з історії України (140,2) й фізики (141,6). За досліджуваний період результати ЗНО випускників шкіл у Львівській області були вищими за середні значення по Україні, за винятком результатів з фізики у 2021 р. та географії у 2020 р. Слід зауважити, що у 2021 р. середні результати ЗНО по всіх предметах у сільській місцевості Львівської області були гіршими, ніж у містах. Так, середній бал ЗНО з історії України в сільській місцевості становив 140,2, що на 11,3 бала менше від середнього бала в містах; з біології – 144,4, тобто на 10,9 бала менше; з української мови й літератури – 148,8, що на 10,8 бала менше.

Нами проаналізовано результати ДПА за предметами, отримані випускниками ЗЗСО у Львівській області та загалом по Україні за 2016–2021 рр. (табл. 3).

Затемненими комірками в табл. 3 виділено результати ДПА за предметами по Львівській області, які перевищують середні значення відповідних результатів по Україні.

Результати ДПА за 2016–2021 рр. випускників шкіл у Львівській області перебувають у межах від 6,1 до 8,5 бала, а по Україні – від 5,7 до 7,9 бала. Крім того, динаміка результатів ДПА показує зниження балів з математики, фізики й хімії та підвищення з історії України, англійської мови й географії. Упродовж усього досліджуваного періоду результати ДПА випускників ЗЗСО Львівської області були кращими, ніж по Україні,

Таблиця 3

Середній бал ДПА випускників ЗЗСО за предметами у Львівській області
та загалом по Україні за 2016–2021 рр.

Рік	Назва предмета							
	Українська мова та література	Математика	Історія України	Англійська мова	Фізика	Хімія	Біологія	Географія
<i>Львівська область</i>								
2021	7,8	6,1	8,3	8,2	6,1	7,1	7,5	7,1
2020	8,3	7,2	7,9	8,2	7	8,2	7,2	6,4
2019	7,7	7,5	8,0	8,2	7,5	8,5	7,2	6,5
2018	7,8	7,1	7,5	8,1	7,6	8,2	7,0	6,1
2017	7,9	7,4	7,0	7,8	6,2	8,2	6,8	6,6
2016	7,7	7,1	6,7	–	–	–	–	–
<i>Україна</i>								
2021	7,1	5,7	7,6	7,8	6,4	6,9	7,2	7,0
2020	7,7	6,7	7,2	7,9	6,7	7,6	6,6	6,4
2019	6,9	7,1	7,5	7,9	7,2	7,7	6,5	6,5
2018	7,1	6,6	6,9	7,8	7,2	7,2	6,4	6,1
2017	7,2	6,8	6,4	7,4	6,0	7,1	6,0	6,6
2016	7,0	6,5	6,1	–	–	–	–	–

Складено авторами на основі відкритих даних УЦОЯО (URL: <https://zno.testportal.com.ua/opendata>).

за винятком фізики у 2021 р. та географії у 2017–2020 рр.

Таким чином, у процесі аналітичного дослідження обґрунтовано залежність ефективності діяльності ЗЗСО від якості сучасного освітнього середовища, котре характеризується системою кількісних і якісних показників, професійної компетентності вчителів, організаційно-управлінської компетентності керівного складу закладу, фінансових та матеріально-технічних ресурсів, необхідних для організації освітнього процесу. Крім того, виконане дослідження визначає важливість проведення кожним ЗЗСО самоаналізу, що дає змогу виявити сильні сторони й виокремити процеси, які потребують покращення, а використання європейського досвіду допоможе українським закладам

освіти знайти шлях до визначеної візії та досягнення цілей стратегії розвитку.

Варто наголосити на важливості аналізу ключових статистичних показників, що визначають рівень досягнень системи загальної середньої освіти на державному й регіональному рівнях. При цьому нами задіяно також окремі фінансові показники, які допомагають оцінити ефективність використання коштів із державного та місцевого бюджетів. Із цією метою проведено розрахунок і порівняльний аналіз найважливіших показників, що використовуються в сучасних дослідженнях вітчизняними й зарубіжними вченими, таких як середня заробітна плата педагогічних працівників, середні витрати на одного учня, середні витрати на один клас, серед-

ня наповнюваність класів учнями, середня чисельність учнів на одного вчителя тощо.

У подальших наукових дослідженнях із застосуванням відповідних методів моделювання виконуватиметься аналіз впливу чисельності учнів на обсяги освітньої субвенції, а також наповнюваності класів на середньо-

річні витрати на навчання одного учня в ЗЗСО територіальних громад Львівської області.

В умовах збройної агресії рф в Україні постають питання оцінки якості освіти у воєнний і повоєнний періоди, що потребують додаткового дослідження та розроблення відповідних рекомендацій.

Список використаних джерел

1. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>.
2. Global education monitoring report summary 2021/2: non-state actors in education: Who chooses? Who loses? / UNESCO, 2021. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000380076>.
3. Education at a Glance 2021: OECD Indicators. URL: https://read.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2021_b35a14e5-en#page1.
4. Про затвердження і введення в дію переліку національних освітніх індикаторів ефективності та якості загальної середньої освіти та методології їх обрахунку : наказ Міністерства освіти і науки України від 19.09.2016 № 1116. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1116729-16>.
5. Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 19.09.2016 № 1116 : наказ Міністерства освіти і науки України від 20.10.2016 № 1257. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/MUS27610?an=12&ed=2016_10_20.
6. *Рогова В. Б., Лондар С. Л.* Управлінські індикатори розвитку освіти Solid Info як чинник підвищення ефективності державної освітньої політики. *Освітня аналітика України*. 2021. № 5. С. 5–15. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2021-5-5-17>.
7. *Лондар С. Л., Горна М. О.* Розвиток міжнародної статистики освіти для забезпечення моніторингу досягнення 4-ї Цілі сталого розвитку. *Освітня аналітика України*. 2021. № 2. С. 5–19. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2021-2-5-19>.
8. *Раков С. А.* Потенціал використання даних міжнародних систем статистики в національних системах освітньої аналітики. *Освітня аналітика України*. 2021. № 2. С. 20–32. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2021-2-20-32>.
9. *Локшина О. І.* Виконання наукового дослідження «Тенденції розвитку шкільної освіти в країнах ЄС, США та Китаї» (2018–2020 рр.) відділом порівняльної педагогіки інституту педагогіки НАПН України : наук. доповідь на засіданні Президії НАПН України 21 жовтня 2021 р. *Вісник НАПН України*. 2021. № 3(2). DOI: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-2-2-3>.
10. *Лукіна Т. О.* Зарубіжні підходи до розроблення моделей самооцінювання закладів загальної середньої освіти. *Український педагогічний журнал*. 2022. № 2. С. 19–26. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-2-19-30>.
11. *Шлейхер А.* Найкращий клас у світі: як створити освітню систему 21-го століття. Львів : Літопис, 2018. 296 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/yakist-osliti/shlyaykher-naykrashchiy-klas-u-sviti-yak-stvoriti-sistemu-osliti-21-go-stolittya.pdf>.

12. Гапон В. В. Моделювання системи оцінювання ефективності загальної середньої освіти. *Освітня аналітика України*. 2018. № 1. С. 82–93. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2018-1-82-93>.

13. Гапон В. В., Шараєвська М. І., Цоколенко Є. П. Аналіз результатів експериментальних розрахунків освітніх індикаторів для оцінювання стану загальної середньої освіти. *Освітня аналітика України*. 2019. № 1. С. 88–98. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2019-1-88-98>.

14. Про освіту : Закон України від 05.06.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

15. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>.

16. Мазорчук М. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018. Київ : УЦОЯО, 2019. 439 с. URL: https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2019/12/PISA_2018_Report_UKR.pdf.

17. Заклади загальної середньої освіти Міністерства освіти і науки України, інших міністерств і відомств та приватні заклади (2021/2022 н. р.) : інформ. бюл. URL: <https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/05/byuleten-zzso-2021-2022-2.xlsx>.

18. Про чисельність і склад педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти Міністерства освіти і науки України, інших міністерств і відомств та приватних закладів (2021/2022 н. р.) : інформ. бюл. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/03/byuleten-83-rvk-2021_2022.xlsx.

Valentyna Gapon

Ph. D. (Pedagogy), SSI «Institute of Educational Analytics», Kyiv, Ukraine, gapon@mon.gov.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7521-5450>

Mariia Sharaievska

SSI «Institute of Educational Analytics», Kyiv, Ukraine, sharaev@bigmir.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8605-2404>

Tetiana Derepa

SSI «Institute of Educational Analytics», Kyiv, Ukraine, tatyanaStepanova@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1283-7671>

STATISTICAL ASSESSMENT OF THE ACTIVITIES OF DOMESTIC GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS BASED ON EUROPEAN PRACTICES

Abstract. *General secondary education is the core of the educational system of any country and the basis for successful education at subsequent levels of lifelong learning. Therefore, in order to address the need to transform education in the context of globalization, it is necessary to conduct a comprehensive analysis of its state and conditions of development, identify characteristic trends, assess the effectiveness of the national system of secondary education, taking into account the results of interstate comparisons. The article considers the existing international systems of assessment of the state of secondary education and their application*

in the internal system of education on the example of such European countries as the Czech Republic, Finland and Estonia. The results of the international PISA education quality survey in Ukraine in 2018 are presented. The study of the quality of the activities of the general secondary education institutions was conducted on the example of the territorial communities of the Lviv region. The results of the participants of the external independent evaluation and state final certification for 2016–2021 were analyzed. In our analytical study, we also used financial indicators that allow us to assess the effectiveness of the use of funds from the state and local budgets. For this purpose, the calculation and comparative analysis of the most important indicators used in modern research by domestic and foreign scientists were carried out, in particular, the average salary of pedagogical workers; average costs per student, average costs per class, average class size, average number of students per teacher, etc. Research results show that the highest number of students per class, the highest number of students per teacher and, consequently, the lowest average cost per student are observed in general secondary schools of the urban territorial communities. As evidenced by the results of the external examination, a higher quality of school education is ensured. Thus, for example, local authorities managing the education system should look for ways to further improve national school education at other levels of budget funding. The use of European experience will help Ukrainian educational institutions to find a way to a certain vision and achieve the goals of the development strategy.

Keywords: quality of education, general secondary education institutions, statistical evaluation, educational indicators, indicators of the quality of education, results of external independent evaluation.

References

1. President of Ukraine. (2019). *On the goals of sustainable development of Ukraine for the period up to 2030* (Decree No. 722/2019, September 30). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> [in Ukrainian].
2. UNESCO. (2021). *Global Education Monitoring Report 2021/2: Non-state actors in education: Who chooses? Who loses?* Paris, UNESCO. Retrieved from <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000380076>.
3. OECD. (2021). *Education at a Glance 2021: OECD Indicators*. Retrieved from https://read.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2021_b35a14e5-en#page1.
4. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2016). *On the approval and implementation of the list of national educational indicators of the effectiveness and quality of general secondary education and the methodology of their calculation* (Order No. 1116, September 19). Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1116729-16> [in Ukrainian].
5. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2016). *On making changes to the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated September 19, 2016 No. 1116* (Order No. 1257, October 20). Retrieved from https://ips.ligazakon.net/document/view/MUS27610?an=12&ed=2016_10_20 [in Ukrainian].
6. Rogova, V. B., & Londar, S. L. (2021). Prospects for the establishment of a system of educational management indicators (Solid Info) as a factor for improving the effectiveness of state education policy. *Educational Analytics of Ukraine*, 5, 5–15. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2021-5-5-17> [in Ukrainian].
7. Londar, S. L., & Horna, M. O. (2021). Education statistics and monitoring tools for achieving the 4st Goal of Sustainable Development. *Educational Analytics of Ukraine*, 2, 5–19. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2021-2-5-19> [in Ukrainian].

8. Rakov, S. A. (2021). Potential of using data of international statistical systems in national systems of educational analytics. *Educational Analytics of Ukraine*, 2, 20–32. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2021-2-20-32> [in Ukrainian].

9. Lokshyna, O. (2021). Implementation of the research of the Department of comparative education of the Institute of pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine "Trends in the development of school education in the EU, USA and China" (2018-2020): Scientific report at the meeting of the Presidium of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, October 21, 2021. *Herald of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine*, 3(2), 1–6. DOI: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-2-2-3> [in Ukrainian].

10. Lukina, T. O. (2022). Foreign approaches to the formation of models of self-evaluation of general secondary education institutions. *Ukrainian Pedagogical Journal*, 2, 19–30. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-2-19-30> [in Ukrainian].

11. Shleikher, A. (2018). *The World's Best Classroom: How to Create a 21st Century Education System*. Lviv: Litopys. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/yakist-osviti/shlyaykher-naykrashchiy-klas-u-sviti-yak-stvoriti-sistemu-osviti-21-go-stolittya.pdf> [in Ukrainian].

12. Gapon, V. V. (2018). Modelling of the evaluation systems of the efficiency of general secondary education. *Educational Analytics of Ukraine*, 1, 82–93. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2018-1-82-93> [in Ukrainian].

13. Gapon, V. V., Sharaievska, M. I., & Tsokolenko, Ye. P. (2019). Analysis of the results of experimental calculations of educational indicators in order to assess the state of general secondary education. *Educational Analytics of Ukraine*, 1, 88–98. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2019-1-88-98> [in Ukrainian].

14. Verkhovna Rada of Ukraine. (2017). *On education* (Act No. 2145-VIII, September 5). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].

15. Verkhovna Rada of Ukraine. (2020). *On general secondary education* (Act No. 463-IX, January 16). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> [in Ukrainian].

16. Mazorchuk, M. (2019). *National report on the results of the international study of the quality of education PISA-2018*. Kyiv: UCEQE. Retrieved from https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2019/12/PISA_2018_Report_UKR.pdf [in Ukrainian].

17. SSI "Institute of Educational Analytics". (2022). *General secondary education institutions of the Ministry of Education and Science of Ukraine, other ministries and departments, and private institutions (2021/2022)*. Retrieved from <https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/05/byuleten-zzso-2021-2022-2.xlsx> [in Ukrainian].

18. SSI "Institute of Educational Analytics". (2022). *About the number and composition of teaching staff of general secondary education institutions of the Ministry of Education and Science of Ukraine, other ministries and agencies and private institutions (2021/2022)*. Retrieved from https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/03/byuleten-83-rvk-2021_2022.xlsx [in Ukrainian].

Денисюк О. Я.

начальник відділу освітньої статистики і аналітики ДНУ «Інститут освітньої аналітики», Київ, Україна, denysiuk.oksana@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8584-0647>

Дронь Т. О.

молодший науковий співробітник сектору вищої освіти відділу освітньої статистики і аналітики ДНУ «Інститут освітньої аналітики», Київ, Україна, t.dron@iea.gov.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1374-5610>

Титаренко Н. В.

завідувач сектору дошкільної, загальної середньої і позашкільної освіти відділу освітньої статистики і аналітики ДНУ «Інститут освітньої аналітики», Київ, Україна, nataliatytarenko@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5837-393X>

Ткаченко В. В.

молодший науковий співробітник сектору дошкільної, загальної середньої і позашкільної освіти відділу освітньої статистики і аналітики ДНУ «Інститут освітньої аналітики», Київ, Україна, val_tkachenko@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3389-9935>

РЕФОРМА НУШ ЯК СКЛАДОВА ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

Анотація. У статті розглянуто умови та шляхи інтеграції вітчизняної системи освіти в європейський освітній простір крізь призму впровадження реформи Нової української школи (НУШ). Досліджено етимологію понять «освітній простір» і «освітнє середовище», їхні спільні й відмінні риси, розглянуто процес євроінтеграції через поняття інтернаціоналізації. Для ефективної євроінтеграції система освіти України має виконати ряд стратегічних завдань, зокрема забезпечити відповідну підготовку науково-педагогічного персоналу, створити дорожню карту входження вітчизняної освітньої системи до європейського освітнього простору, реформувати її фінансування, запровадити сучасні освітні технології, тотожні тим, що використовуються в європейській освітній практиці. Важливими євроінтеграційними завданнями є: підвищення якості підготовки вчителів, розширення автономності закладів освіти, забезпечення їх міжнародного співробітництва та освітньої мобільності здобувачів освіти. Установлено, що на шляху до інтеграції української системи освіти в європейський освітній простір існує низка викликів. Зокрема, децю застарілий спосіб організації навчального процесу, що в ряді випадків означає просте репродукування учнями навчального матеріалу без елементів дискусії та висловлювання власної думки. Результати моніторингу стану реалізації НУШ у пілотних закладах освіти свідчать, що у фокусі уваги вчителів найменше перебуває інформаційно-комунікаційна компетенція, яка відіграє ключову роль у системах освіти ЄС.

Ключові слова: загальна середня освіта, євроінтеграція, Нова українська школа, європейський освітній простір, освітнє середовище, інклюзія, компетентності.

JEL classification: I28.

DOI: 10.32987/2617-8532-2022-4-84-97.

Ознакою сучасного світу є потужні глобалізаційні процеси, які пронизують усі сфери людської діяльності й проявляються в постійному зростанні економічної, політичної, культурної, суспільної взаємодії держав на міжнародному рівні. Не є винятком й освітня галузь, вплив якої на формування людського капіталу важко переоцінити, особливо сьогодні. В Україні законодавчо ухвалено європейський курс розвитку, отже, усі складники освітньої галузі повинні відповідати європейським стандартам, що передбачає якісне надання освітніх послуг [1].

Проблематикою інтеграції української системи освіти в європейський освітній простір займалася низка вітчизняних учених, як-от: Є. В. Годованик, Г. Є. Тихомирова, О. М. Топузов, Ж. Ю. Чернякова та ін.

Мета статті полягає в дослідженні основних шляхів інтеграції вітчизняної освітньої системи в європейський освітній простір крізь призму реформи Нової української школи.

На нашу думку, у контексті європейської освітньої інтеграції важливо дослідити етимологію поняття «освітній простір» як складову якісної організації освітнього процесу. Відомо, що «освітній простір» не є усталеною категорією та не має єдиного законодавчого визначення. Його часто співвідносять із поняттям «освітнє середовище». Зауважимо, що поняття «освітній простір» і «освітнє середовище» не є тотожними, оскільки «простір» не обов'язково передбачає зовнішнє втручання в його формування, а середовище створюється, формується під впливом діяльності суб'єктів із метою забезпечення якісного освітнього

процесу. Законом України «Про повну загальну середню освіту» введено поняття «безпечне освітнє середовище», яке Закон трактує як сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди [2]. У міжнародних джерелах поняття «освітній простір» здебільшого розглядається як глобальна категорія, а саме: міжнародний освітній простір, європейський освітній простір, український освітній простір тощо. С. Цюра й А. Терзалова стверджують, що поняття «освітнє середовище» ширше за поняття «освітній простір», адже вважають освітнє середовище сукупністю предметних і суб'єктивних характеристик, які є педагогічно цілеспрямованими та соціально супутніми. Поняття ж «освітній простір» вони розглядають у двох аспектах:

- у широкому розумінні – як організацію сукупності всіх процесів у середовищі певної освітньої організації;
- у вузькому розумінні – як організацію навчального процесу в закладі освіти, класі чи навчальній групі [3].

Інтеграцію освітнього простору деякі науковці розглядають у контексті інтернаціоналізації освіти. Наприклад, Ж. Чернякова зазначає, що інтернаціоналізація – це процес адаптації національних освітніх систем відповідно до тенденцій міжнародного розвитку. На думку дослідниці, інтернаціоналізація освіти передбачає її інтеграцію в європейське та світове співтовариство; осучаснення організаційного, методичного й навчально-виховного компонентів. Виходячи з теорії інтернаціоналізації освіти, Ж. Чернякова констатує, що цей процес мож-

на досліджувати з використанням декількох підходів, а саме:

- діяльнісного (трансформація змістового наповнення);
- прогностичного (визначення перспективних цілей інтеграції);
- компетентнісного (напрацювання інтернаціоналізованих компетентностей, необхідних для встановлення міжнародних відносин);
- процесуального (запровадження міжнародних стандартів у діяльність закладу освіти) [4].

Зазначимо, що концепцією «Нова українська школа» передбачено створення сучасного освітнього середовища, яке забезпечить необхідні умови, засоби й технології для навчання учнів, учителів і батьків [5]. Для побудови принципово нового освітнього простору було вивчено й запозичено досвід ряду зарубіжних країн, таких як Данія, Естонія, Німеччина, Польща, Швеція. В основу нової моделі покладено принципи безбар'єрності та формування інклюзивного середовища. Такий підхід створює умови для здобуття освіти дітьми з особливими освітніми потребами разом із іншими учнями.

Інтеграція України в ЄС, на нашу думку, відбувається шляхом поступального приведення політичної, економічної, соціальної, інших сфер до європейських стандартів. Особливої актуальності для нашої країни цей рух набув після 23 червня 2022 р., з ухваленням рішення про надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС. З огляду на цю подію, важко переоцінити вплив освітньої сфери на формування в учасників освітнього процесу європейського способу мислення, засвоєння європейських цінностей тощо.

З метою реалізації освітою цих завдань необхідно забезпечити трансформацію, передусім, загальної середньої освіти. Зокрема, науковці Національної академії педагогічних наук України вважають, що якість загальної середньої освіти та освітній простір – це головні компоненти, які впливають на трансформацію освіти. Наприклад, на думку О. Топузова, для ефективної євроінтеграції вітчизняної системи освіти треба виконати такі завдання (табл. 1).

Слід зауважити, що європейська спільнота з повагою ставиться до національних особливостей освітніх систем країн-членів ЄС. Тому метою співпраці визначають обмін досвідом одночасно зі збереженням національних особливостей кожного освітнього простору, сприяння неперервному навчанню громадян ЄС, вжиття заходів щодо підвищення мобільності здобувачів освіти, розроблення спільних освітніх програм, обмін інформацією тощо. Однак ключовою умовою інтеграції вітчизняної освіти в європейський освітній простір є поліпшення її якості, зокрема системи повної загальної середньої освіти. Як європейське, так і вітчизняне наукове товариство вважає, що досягнення належного рівня якості освіти в Україні надасть потужний поштовх вирішенню багатьох питань, зокрема в економічній, політичній та соціальній сферах. Саме тому розвиток і трансформація освітньої сфери мають завжди бути в пріоритеті.

Ми погоджуємося з ключовими компонентами, які, на думку О. Топузова, стануть рушійною силою трансформаційних процесів ефективної євроінтеграції української системи освіти (рис. 1).

Таблиця 1

Стратегічні завдання євроінтеграції українського освітнього простору

№ з/п	Стратегічне завдання	Визначення/пояснення
1	Актуалізація науково-педагогічного персоналу	Максимальна реалізація вітчизняних учених у напрямках співпраці з ЄС у галузі освіти
2	Створення дорожньої карти входження освітньої системи України до європейського освітнього простору	На основі прийнятих управлінських рішень створення програми розвитку й реформування освіти на визначений період з урахуванням європейського спрямування, підвищення якості освіти без втрати національної культурної самобутності
3	Реформування фінансування системи освіти України	Забезпечення прозорості фінансування освітніх закладів, диверсифікація джерел фінансування (ширше залучення коштів від меценатів, спонсорів та ін.), децентралізація джерел фінансування (за участі громад), встановлення зв'язку між наповнюваністю учнями освітніх закладів/класів і фінансовими надходженнями
4	Запровадження сучасних освітніх технологій	Запровадження компетентнісного підходу, використання європейських та створення вітчизняних освітніх технологій, розвиток прикладних наукових досліджень
5	Розширення автономності закладів освіти	Делегування більших повноважень навчальним закладам, залучення місцевих громад до прийняття рішень і розв'язання проблем
6	Підвищення якості підготовки вчителів	Розвиток вищої й післядипломної освіти, надання можливості реалізовувати новий зміст освіти, спрямований на європейську інтеграцію, запроваджувати інноваційні методи, проводити стажування вчителів у країнах ЄС
7	Міжнародне співробітництво закладів освіти	Активне використання інформаційно-комунікаційних технологій для поглиблення співпраці між вітчизняними та європейськими закладами освіти
8	Освітня мобільність	Створення умов і підтримка прагнень учнів здобувати освіту за кордоном, створення конкуренції, залучення зарубіжного досвіду

Складено авторами за: [6].

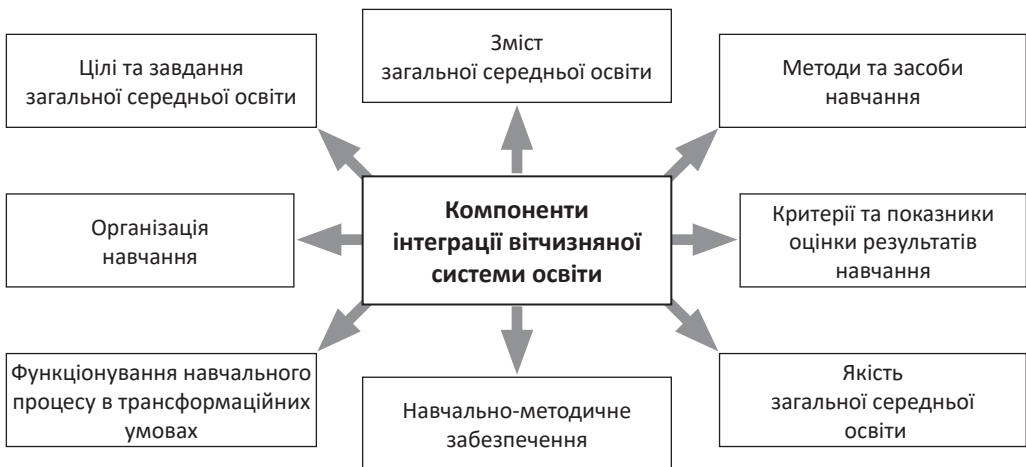

Рис. 1. Компоненти євроінтеграції вітчизняної системи освіти

Побудовано авторами за: [6].

Якість освіти, на нашу думку, є ключовим компонентом у контексті трансформації системи освіти. Саме якість гарантує результативність надання освітніх послуг, які мають забезпечити потреби учнів у розвитку та набутті необхідних компетенцій відповідно до освітніх стандартів. Значущість освітньої галузі в багатьох аспектах життя, зокрема її провідну роль у забезпеченні розвитку, конкурентоспроможності, стабільності й безпеки держави, можна зрозуміти, розглянувши її крізь призму двох значень: відносного й абсолютного. А саме: відносне значення якості освіти полягає в її відповідності Державному стандарту, абсолютне – у відповідності потребам і запитам суспільства.

В основу визначення якості загальною та якості освіти зокрема покладено принцип стандартизації. Якщо у вищій освіті європейських країн освітні стандарти в цілому стосуються Болонського процесу, то в загальній середній освіті такі чіткі критерії відсутні. Однак такими критеріями можуть бути, наприклад, сукупність норм, вимог і принципів, притаманних загальній середній освіті європейських країн. Ці вимоги, на нашу думку, повинні бути досліджені вітчизняними освітянами й науковцями та стати своєрідним орієнтиром на шляху євроінтеграції української освітньої системи, зокрема на рівні загальної середньої освіти.

Під час такого науково-аналітичного процесу доцільно врахувати способи, якими держави-члени ЄС заохочуються підвищувати якість освіти. А саме:

- встановлення цільових показників і створення рейтингів держав;

- співпраця та обговорення навколо спільних питань.

Окрім того, треба враховувати один із ключових аспектів забезпечення належного рівня освіти – наявність якісної навчальної й навчально-методичної літератури: підручників, посібників, що мають відповідати вимогам Державного стандарту, задовольняти потреби учнів і вчителів [6].

Ключовою ознакою європейського освітнього процесу, як і освітнього простору, є його інноваційність. Отже, для ефективної інтеграції національної системи освіти в європейську важливими умовами є постійний розвиток та запровадження новітніх підходів у наданні освітніх послуг і в організації сучасного освітнього простору. Запорукою реалізації цього напряму слугує професійність педагогічних кадрів та їх якісна підготовка й перепідготовка, зорієнтована на забезпечення нових реалій, зокрема щодо впровадження принципів Нової української школи. Сучасний учитель має бути спроможний інноваційно діяти, застосовувати нові підходи в навчанні, ефективно використовувати сучасні технічні засоби навчання. За таких обставин набуває актуальності проблема трансформації підготовки та перепідготовки професійних кадрів у системі освіти [7], оскільки реформа НУШ передбачає, серед іншого, підготовку фахівців для роботи в трансформованому освітньому середовищі.

Зокрема, Міністерством освіти і науки України ініційовано й реалізується розроблення навчально-методичного та організаційно-методичного забезпечення для педагогів базової школи на засадах концепції НУШ у рамках інноваційного освіт-

нього проєкту за темою «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення для закладів загальної середньої освіти в умовах реалізації Державного стандарту базової середньої освіти». Серед іншого проєктом передбачено розроблення навчально-методичного забезпечення для реалізації нового Державного стандарту базової середньої освіти, організаційно-методичного інструментарію для педагогів базової школи на засадах концепції НУШ, Типової програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників, дистанційних курсів підготовки педагогічних працівників; створення системи оцінювання освітніх досягнень здобувачів загальної середньої освіти, а також її експериментальну апробацію; формування виховної складової освітнього процесу, актуалізованої концепцією НУШ, та її експериментальну перевірку.

Тож можна констатувати, що євроінтеграційні трансформаційні процеси в системі освіти України мають включати зміни також у педагогічній освіті, а отже, й усвідомлення принципів сучасної підготовки вчителя. Реалії сьогодення вимагають від майбутнього вчителя реалізації демократичних принципів, підвищення загально-педагогічної культури, відкритості до змін. Саме такий фахівець здатен забезпечити:

- ефективний розвиток і саморозвиток учня, підтримувати його самореалізацію;
- створення освітнього простору, який спонукає до самостійного прийняття рішень та набуття необхідних навичок і компетенцій. Сучасна система української освіти, де здійснюється реформа НУШ, уже орієнтована на

особистість, що сама розвивається, враховує свої особливості, потреби й можливості [8].

Відповідність ключових положень НУШ європейським нормам можна прослідкувати, проаналізувавши повідомлення Єврокомісії від 30 вересня 2020 р. щодо досягнень європейського освітнього простору до 2025 р. [9]. Було наголошено, що для його подальшого розвитку необхідно зосередитися на шести напрямках: якість освіти, інклюзія та гендерна рівність, зелений і цифровий перехід, викладачі та тренери, вища освіта, геополітичний вимір. Більшість із перелічених напрямів відображено в концепції НУШ.

Розбудова інклюзивності систем освіти держав-членів ЄС стала головним напрямом, заради якого й було створено платформу «Європейський освітній простір» [10]. Основою для її створення став закріплений у Європейській соціальній хартії [11] принцип доступу всіх громадян до якісної та інклюзивної освіти. За інформацією офіційного порталу платформи, ідею створення європейського освітнього простору схвалили лідери країн-членів ЄС на Соціальному саміті 2017 р. у Гетеборзі (Швеція). З того часу й до сьогодні завдяки співпраці було досягнуто таких результатів у галузі освіти:

- майже 95 % дітей отримують дошкільну освіту з 4 років;
- понад 40 % молодих людей здобувають кваліфікацію у вищій освіті;
- майже 90 % молодих людей здобувають повну середню освіту або вже її здобули й отримали документ про це;
- 80 % нещодавніх випускників Erasmus+ знаходять роботу менш ніж через три місяці після закінчення навчання [10].

На наступних 10 років у рамках співробітництва країн-членів ЄС для платформи «Європейський освітній простір» стратегічними напрямками залишаються такі: підтримка держав-членів у їхніх реформах систем освіти та навчання; посилення синергії з іншими сферами політики (дослідження й інновації, соціальна політика, зайнятість) та з інструментами фінансування ЄС для кращої підтримки національних реформ; визначення цілей і показників для керівництва роботою й моніторингу прогресу.

В умовах агресії російської федерації проти України європейський освітній простір відкритий для інтеграції вітчизняної освіти. Створено умови для українських школярів, учителів та науковців заради продовження навчання й роботи в європейській освітній системі. Зокрема, в умовах війни створено чимало організацій для підтримки українських освітян і здобувачів освіти, у т. ч. загальної середньої. На ресурсах платформи «Європейський освітній простір» міститься інформація про проекти підтримки української галузі освіти в умовах російського військового вторгнення на територію нашої держави: онлайн-ресурси для навчання школярів з України, навчання дорослих, підтримки вітчизняних науковців тощо. Наприклад, спільнотою eTwinning [12], по-перше, створено групу «Інтеграція мігрантів і біженців у школі», що пропонує та ділиться освітніми ресурсами й заходами для українських школярів та їхніх вчителів; по-друге, організовано заходи солідарності, керовані громадою, й емоційну підтримку вчителів; по-третє, українським учителям надано доступ до eTwinning, а

вчителі-біженці, які отримали статус у приймаючій країні, можуть зареєструватися в eTwinning.

Освітня політика й України, й ЄС спрямована на людину та потребує розроблення цілісного підходу до якісної освіти й навчання як внутрішньої цінності особистості, що забезпечує всебічне розкриття інтелектуального потенціалу дитини для її якнайповнішої участі в суспільному житті.

Аналіз поняття «якість освіти» та критеріїв якості дає підстави стверджувати, що українська освіта рухається в напрямку інтеграції з європейською. Наприклад, ЄС вважає, що якісна освіта дає молодим людям знання, навички та ставлення для досягнення успіху в житті та вміння розв'язувати проблеми, з якими вони стикаються [9]. Компетентнісний підхід у навчанні українських школярів у рамках реформи НУШ також передбачає формування компетентностей, які включають знання, навички та ставлення, що сприяє їх успішній реалізації в майбутньому [13].

Якість освіти Євросоюз розглядає крізь призму ряду критеріїв, що охоплюють як аспекти формування особистості молодої людини, так і організацію освітньої діяльності в закладі освіти (табл. 2). Серед ключових компетентностей НУШ є й ті, що відображені в критеріях ЄС, а саме: компетентності в різних освітніх галузях, володіння іноземними мовами, соціальна та громадянська компетентність [13].

Європейський освітній простір також робить акцент на інклюзії, гендерній рівності та соціально-економічному статусі учнів, зазначаючи, що ці чинники не повинні впливати

Таблиця 2

Критерії якісної освіти

Критерій	Пояснення
Набуття базових навичок	Оволодіння цифровими компетентностями, що є необхідною умовою для процвітання в житті, влаштування на роботу, яка приносить задоволення
Освоєння наскрізних навичок	Розвиток критичного мислення, підприємливості, креативності й громадянської активності за допомогою трансдисциплінарних підходів, орієнтованих на учня та заснованих на викликах
Мобільність	Сприяння учням, вчителям і навчальним закладам у тому, щоб вони могли бути мобільними та вільно об'єднуватись один з одним у Європі та за її межами
Багатомовність	Вміння говорити різними мовами є умовою для навчання та роботи за кордоном, а також для повного відкриття культурного розмаїття Європи
Мовне та культурне розмаїття в закладах освіти	Підтримка вчителів в управлінні мовним і культурним розмаїттям у школі є ключовим елементом сприяння поліпшенню якості освіти, зокрема шляхом усунення постійних недоліків у читацькій грамотності. Такий підхід також сприяє підвищенню результатів навчання учнів і молоді із числа мігрантів
Безпечне середовище в закладах освіти	Підтримка закладів освіти як безпечного середовища, вільного від насильства, залякування, образливої мови, дезінформації та всіх форм дискримінації

Складено авторами за: [9].

на їхні освітні досягнення й можливість здобуття освіти як такої.

У фокусі уваги ЄС завжди залишається роль педагогічного персоналу та його професійна підготовка, оскільки без відповідно підготовлених викладачів не можливе запровадження інновацій, інклюзії та трансформаційного освітнього досвіду для учнів. У європейському освітньому просторі вчителі – це висококомпетентні й вмотивовані професіонали, що є рушійною силою змін.

Отже, бачимо, що чимало позицій, висвітлених у повідомленні Єврокомісії щодо досягнень європейського освітнього простору й реалізованих у європейській освітній системі, мають спільні риси з положеннями реформи НУШ в Україні, які вже чотири роки поспіль реалізуються у вітчизняній освітній системі. Зокрема, основними компонентами НУШ є [13]:

- Новий зміст освіти на основі формування компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві.

- Педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками.

- Орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм.

- Наскрізний процес виховання, який формує цінності.

- Сучасне освітнє середовище, що забезпечить необхідні умови, засоби й технології для навчання учнів, освітян, батьків не лише в приміщенні навчального закладу.

Для інтеграції української системи освіти в європейський освітній простір необхідно подолати ряд викликів. Зокрема, це практика застарілого способу організації навчального процесу, що характеризується простим запам'ятовуванням і подальшим репродукуванням навчального матеріалу. Така організація не передбачає елементів дискусії, висловлювання учнями власної думки, формування критичного мислення тощо. Як наслідок, істотно гальмується процес формування творчої, компетентної особистості, здатної до успішного

розв'язання проблем і завдань. Серед іншого на заваді створенню сучасного освітнього середовища постає недосконалість окремих будівель закладів освіти, що унеможлиблює реалізацію принципу безбар'єрності та створення інклюзивного середовища – фундаментальних складових європейської освітньої системи.

Одним із механізмів подолання цих та інших проблем, що виникають на шляху впровадження Нової української школи, є систематичне відстеження цього процесу. Так, Міністерством освіти і науки України було ініційовано моніторингове дослідження, спрямоване на відстеження основних тенденцій під час впровадження нових підходів в освітній

процес на базі 100 пілотних шкіл. Загалом упродовж 2017–2022 рр. реалізовано вісім етапів дослідження, з результатами яких можна ознайомитися на вебсайті ДНУ «Інститут освітньої аналітики» в розділі «Результати моніторингових досліджень» за відповідний рік.

Моніторингове дослідження щодо стану реалізації НУШ у пілотних закладах освіти здійснювалося ДНУ «Інститут освітньої аналітики» спільно з фахівцями Міністерства освіти і науки України. Так, у 2021 р. серед інших питань дослідники вивчали думку вчителів пілотних закладів освіти [14] щодо того, які та як, на їхню думку, компетентності формувалися під час освітнього процесу (рис. 2).

Рис. 2. Розподіл відповідей учителів щодо сфокусованості освітнього процесу на формуванні ключових компетентностей в учнів класу у 2021 р., %

Побудовано авторами за: [14].

Переважна більшість респондентів (83 %) оцінили у 5 балів формування компетентності, яка передбачає вільне володіння державною мовою. Натомість лише 57,4 % вчителів засвідчили, що, здійснюючи освітній процес, постійно приділяють увагу розвитку підприємливості та фінансової грамотності. Формування в учнів культурної й математичної компетентностей та навчання впродовж життя залишаються у фокусі уваги більшості вчителів (80,3, 78,7 і 79,8 % відповідно). До трійки недооцінених в освітньому процесі компетентностей входить інформаційно-комунікаційна, формування якої набуло особливої актуальності в умовах дистанційної та змішаної форм навчання. З огляду на ці дані, необхідно зробити акцент на розвитку цих недосформованих ключових компетентностей, зокрема за допомогою розроблення нового дидактичного забезпечення.

Отже, українська освітня система стає на шлях трансформації та по-

ступально інтегрується в європейський освітній простір, який є платформою для поглиблення співпраці країн-членів ЄС задля покращення якості освіти. Чимало пунктів в установчих документах ЄС мають спільні риси з основними ідеями Нової української школи. На сьогодні НУШ перебуває на етапі впровадження, тож для ефективної євроінтеграції система загальної середньої освіти України має реалізувати низку стратегічних завдань, зокрема забезпечити відповідну підготовку педагогічного й науково-педагогічного персоналу, створити дорожню карту входження вітчизняної системи освіти до європейського освітнього простору, реформувати її фінансування, запровадити сучасні освітні технології, розширити автономність закладів освіти, підвищити якість підготовки вчителів, поглиблювати міжнародне співробітництво закладів освіти та більшою мірою забезпечувати освітню мобільність.

Список використаних джерел

1. Годованик Є. В., Тихомирова Г. Є. Щодо правових аспектів надання освітніх послуг в умовах глобалізації та європейської міждержавної інтеграції. *Збірник матеріалів XXI підсумкової науково-практичної конференції викладачів*. Маріуполь, 2019. С. 57–60. URL: http://mdu.in.ua/Nauch/Konf/2019/zbirka_aktualni_problemi_nauki_ta_osviti_2019.pdf#page=57.
2. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 02.08.2022).
3. Цюра С., Терзалова А. Нормативне закріплення понять «освітнє середовище», «освітній простір», «освітній процес» у контексті педагогічної термінології. *Молодь і ринок*. 2020. № 5 (184). С. 111–117. URL: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/223082/223360>.
4. Чернякова Ж. Ю. Порівняльна характеристика моделей інтернаціоналізації освітнього простору. *Український педагогічний журнал*. 2015. № 4. С. 242–249. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ukrjp_2015_4_29.pdf.
5. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : розпо-

рядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/pras/249613934>.

6. *Топузов О. М.* Забезпечення якості загальної середньої освіти: на шляху до європейських стандартів. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 1. С. 16–27. URL: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/36/15>.

7. *Кулик І. О.* Підготовка майбутніх учителів історії до інноваційної діяльності в контексті інтеграції України в європейський освітній простір. *Витоки педагогічної майстерності*. 2018. Вип. 21. С. 108–112. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/11637>.

8. *Пехота О. М., Прасол Н. О.* Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій в умовах інтеграції у світовий освітній простір. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти*. 2015. Вип. 42 (46). С. 348–355. URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/15371>.

9. Communication from the commission to the European parliament, the council, the European economic and social committee and the committee of the regions. Brussels, 2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0625>.

10. European Education Area / European Commission. URL: <https://education.ec.europa.eu/about/eea-explained>.

11. Європейська соціальна хартія (переглянута). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text.

12. eTwinning supports Ukrainian teachers and students / European Commission. URL: <https://www.etwinning.net/en/pub/newsroom/highlights/-etwinning-supports-ukrainian-.htm>.

13. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / М-во освіти і науки України. Київ, 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

14. Дослідження щодо стану реалізації НУШ у пілотних закладах освіти : інформ.-аналіт. матеріали / ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Київ, 2021. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2021/09/Pilot_NUS_Report_2021.pdf.

Oksana Denisyuk

SSI «Institute of Educational Analytics», Kyiv, Ukraine, denysiuk.oksana@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8584-0647>**Tetiana Dron**

SSI «Institute of Educational Analytics», Kyiv, Ukraine, t.dron@iea.gov.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1374-5610>**Nataliia Tytarenko**

SSI «Institute of Educational Analytics», Kyiv, Ukraine, nataliitytarenko@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5837-393X>**Valentyna Tkachenko**

SSI «Institute of Educational Analytics», Kyiv, Ukraine, val_tkachenko@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3389-9935>

THE NUS REFORM AS A COMPONENT OF THE UKRAINIAN EDUCATION INTEGRATION INTO THE EUROPEAN EDUCATIONAL SPACE

Abstract. *The paper considers the basic principles of the European educational space. The article is aimed to determine the main ways of integrating the domestic educational system into the European educational space through the prism of the New Ukrainian School (NUS) reform. It was pointed out the European Community does not require that the specificities of member countries' education systems be levelled. On the contrary, its priorities include effective cooperation, exchange of experience while preserving the national characteristics of each educational space, promotion of continuous training of EU citizens, carrying out measures to increase the mobility of applicants for education, developing joint educational programmes and exchange of information, etc. In the current conditions of crisis and war in Ukraine, the European community is open to Ukrainian schoolchildren, teachers and scientists. Hubs and special programs for supporting the Ukrainian educational and scientific sphere are being created. The NUS reform in Ukraine is a key element for integration into the European educational space because many provisions of this reform have common features with the principles of the European Community educational system. In particular, it is the formation of competencies necessary for successful self-realization in society, pedagogy based on the partnership between student, teacher and parents, trained and motivated teacher, having the freedom of creativity and developing professional, orientation to the student needs in the educational process, child-centeredness, inclusiveness of educational environment, etc. However, for effective European integration, Ukraine's educational system must take a number of steps that will ensure the transformation of the domestic educational space into European. In particular, to create a road map for the entry of the Ukrainian education system into the European educational space, to expand the autonomy of educational institutions, to ensure appropriate training of scientific and pedagogical personnel, to reform the system of financing education in Ukraine, to introduce modern educational technologies, to improve the quality of teacher training, ensure international cooperation between educational institutions, etc.*

Keywords: *general secondary education, European integration, New Ukrainian school, educational space, educational environment, inclusion, competencies.*

References

1. Hodovanyk, Ye. V., & Tykhomyrova, H. Ye. (2019) Regarding the legal aspects of providing educational services in the conditions of globalization and European interstate integration. *Collection of materials of the XXI final scientific and practical conference of teachers*, 57–60. Mariupol. Retrieved from http://mdu.in.ua/Nauch/Konf/2019/zbirka_aktualni_problemi_nauki_ta_osviti_2019.pdf#page=57 [in Ukrainian].
2. Verkhovna Rada of Ukraine. (2020). *On general secondary education* (Act No. 463-IX, January 16). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> [in Ukrainian].
3. Tsyura, S., & Terzalova, A. (2020). Normative consolidation of the concepts "educational environment", "educational space", "educational process" in the context of pedagogical terminology. *Youth and the market*, 5(184), 111–117. Retrieved from <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/223082/223360> [in Ukrainian].
4. Chernyakova, Zh. Yu. (2015). A comparative characteristic of the models of internationalization of educational space. *Ukrainian Pedagogical Journal*, 4, 242–249. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ukrpj_2015_4_29.pdf [in Ukrainian].
5. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2016). *On approval of the Concept for the implementation of the state policy in the reform of general secondary education "New Ukrainian School" for the period up to 2029* (Decree No. 988-p, December 14). Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/npas/249613934> [in Ukrainian].
6. Topuzov, O. M. (2018). The guarantee of the quality of the comprehensive secondary education: on the way to the European standards. *Ukrainian Pedagogical Journal*, 1, 16–27. Retrieved from <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/36/15> [in Ukrainian].
7. Kulyk, I. O. (2018). Preparation of future history teachers for innovative activities in the context of Ukraine's integration into the European educational space. *Origins of pedagogical skills*, 21, 108–112. Retrieved from <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/11637> [in Ukrainian].
8. Pehota, O. M., & Prasol, N. O. (2015). Training of future teachers to introduce pedagogical technologies in the context of integration into the global educational space. *Problems and prospects of the formation of the national humanitarian and technical elite*, 42(46), 348–355. Retrieved from <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/15371> [in Ukrainian].
9. European Commission. (2020). *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions*. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0625>.
10. European Commission. (n. d.). *European Education Area*. Retrieved from <https://education.ec.europa.eu/about/eea-explained>.
11. Verkhovna Rada of Ukraine. (1996). *European Social Charter (revised)*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text [in Ukrainian].
12. European Commission. (n. d.). *eTwinning supports Ukrainian teachers and students*. Retrieved from <https://www.etwinning.net/en/pub/newsroom/highlights/-etwinning-supports-ukrainian-.htm>.
13. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2016). *New Ukrainian school. Conceptual principles of secondary school reform*. Kyiv. Retrieved from <https://mon.gov>.

ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf [in Ukrainian].

14. SSI «Institute of Educational Analytics». (2021). *Study on the implementation of the NUS reform in pilot schools*. Kyiv. Retrieved from https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2021/09/Pilot_NUS_Report_2021.pdf [in Ukrainian].

Гапон В. В.

кандидат педагогічних наук, начальник відділу освітнього інформаційного забезпечення ДНУ «Інститут освітньої аналітики», Київ, Україна, garon@mon.gov.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7521-5450>

Барабаш О. А.

заступник начальника відділу освітнього інформаційного забезпечення ДНУ «Інститут освітньої аналітики», Київ, Україна, o_barabash@mon.gov.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2545-0369>

Читаєва К. Г.

завідувач сектору фінансово-економічної звітності відділу освітнього інформаційного забезпечення ДНУ «Інститут освітньої аналітики», Київ, Україна, katti@online.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0688-8269>

ВПЛИВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ У СФЕРІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Анотація. Статтю присвячено реформуванню системи фінансового забезпечення закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО), розробленню механізмів удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення в умовах адміністративно-територіальної децентралізації в Україні. Аналіз наукових джерел із питань фінансування освітньої галузі засвідчив, що процеси трансформації фінансового забезпечення шкільної освіти в Україні орієнтовані на європейські стандарти та враховують досвід провідних країн ЄС. Досліджено підходи й способи фінансування загальної середньої освіти в країнах-членах ЄС, зокрема Фінляндії, Естонії, Німеччині. Установлено, що запровадження принципів децентралізації в системі освіти позитивно впливає на функціонування ЗЗСО, сприяє повній самореалізації педагогів, покращенню здобутих учнями знань, зменшенню впливу їхнього соціально-економічного статусу на успішність у школі. Наведено результати аналітичного дослідження щодо ефективності використання коштів освітньої субвенції на оплату праці педагогічних працівників у 2021 р. Описано міжбюджетні трансферти з державного бюджету місцевим бюджетам, заплановані на 2022 р., та відзначено негативний вплив військової агресії РФ проти України, через що частину субвенцій не буде профінансовано. Обґрунтовано необхідність подальших наукових досліджень, спрямованих на вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення процесу фінансування й обліку використання коштів із державного та місцевих бюджетів на всіх рівнях управління шкільною освітою.

Ключові слова: загальна середня освіта, євроінтеграція, бюджет освіти, міжбюджетні трансферти, фінансування, субвенція.

JEL classification: F15, H41, H52, I22, I28.

DOI: 10.32987/2617-8532-2022-4-98-117.

Процеси трансформації загальної середньої освіти орієнтуються на високі європейські стандарти, що потребує значних фінансових, кадро-

вих, матеріально-технічних ресурсів. За таких обставин покращення моделі фінансового забезпечення є надзвичайно важливим і актуальним

© Гапон В. В., Барабаш О. А., Читаєва К. Г., 2022

завданням, оскільки здійснювані наразі заходи з управління фінансовими потоками не забезпечують ефективно витрачання коштів освітніми закладами.

Питання реформування фінансової системи, ефективності й результативності використання фінансових коштів у сфері загальної середньої освіти є предметом уваги багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників.

Теоретичним і практичним аспектам фінансового забезпечення освіти присвячено праці таких українських науковців, як В. Андрущенко, В. Базилевич, Т. Боголіб, В. Геєць, Т. Єфименко, Т. Затонацька, В. Ковтунець, В. Лойко, С. Лондар, Т. Оболенська та ін. Серед іноземних учених, що приділяли увагу дослідженню фінансування системи освіти, – Г. Беккер, А. Ватер, Дж. Вейзе, Я. Герчинський, К. Ерроу, Дж. Кейн та ін.

С. Лондар і група науковців Державної наукової установи «Інститут освітньої аналітики» [1] досліджували питання трансформації системи загальної середньої освіти в Україні в умовах реформи децентралізації, яка покликана забезпечити розширення участі територіальних громад в управлінні, підвищити їхню відповідальність перед місцевим населенням за свою роботу. Дослідники наголошують, що важливою передумовою спільного успіху реформи децентралізації та освітніх перетворень є вдосконалення механізму фінансування шкільної освіти. У науковій праці висвітлено європейський досвід децентралізації, котрий дає змогу виявити низку важливих закономірностей, у т. ч. щодо трансформації системи місцевого фінансового забезпечення. Науковцями запропоновано методи

моделювання для визначення взаємозв'язку чисельності учнів у школі, наповнюваності класів і середніх витрат на навчання одного учня за рахунок коштів освітньої субвенції з метою оцінки можливостей підвищення ефективності використання бюджетних видатків на освіту.

Т. Боголіб [2] вивчала проблеми фінансового забезпечення освітньої галузі України, зокрема проаналізувала нормативно-правову базу, що регулює процеси фінансування освіти; обсяги видатків на освітню галузь і структуру видатків зведеного бюджету України на освіту. Дослідницею запропоновано напрями розв'язання проблем фінансового забезпечення освітньої галузі країни, а саме: підвищення рівня фінансового забезпечення шляхом оптимізації мережі освітніх установ; подальший розвиток освітнього фінансування, тобто залучення додаткових джерел; оптимізація й підвищення ефективності державних видатків, збільшення видатків на соціальну сферу; забезпечення прозорості державних закупівель; виведення економіки з тіні; перехід на проєктне та програмно-цільове фінансування; запровадження в освітній галузі державно-приватного партнерства.

Т. Затонацька, О. Герасименко, Д. Мартинович, М. Лаврентьев у своїх працях [3; 4] досліджували інституціональний інструментарій формування видатків на загальну середню освіту в Україні, проаналізували динаміку видатків державного й місцевих бюджетів, зарубіжний досвід фінансування розвитку освіти та перспективи його застосування в Україні. Науковці наголошують, що система місцевого самоврядування з незалежними бюджетами та

сильною інституційною автономією, створення якої динамічно відбувається в Україні з імплементацією елементів європейських моделей, має взяти на себе повну відповідальність за фінансове забезпечення функціонування закладів загальної середньої освіти. Дослідниками проведено аналіз освітньої субвенції, яка спрямовується на оплату праці з нарахуваннями педагогічних працівників, визначено перелік показників і чинників, що істотно впливають на її розподіл між ЗЗСО. Зокрема, ними запропоновано запровадити норматив вартості наданої бюджетної освітньої послуги окремо для кожного типу ЗЗСО, що уможливить урахування специфіки кожного закладу освіти в наданні освітніх послуг.

У свою чергу, К. Кузнецов [5] зауважує, що ефективність фінансування сфери освіти пов'язана з досягненням цілей освітньої політики у визначених обсягах фінансових ресурсів. Він зазначає, що в умовах фінансової нестабільності бюджетні кошти, як правило, надаються на покриття витрат з оплати праці й комунальних послуг. Брак фінансових ресурсів негативно позначається на організації навчального процесу та якості освітніх послуг. Тому в такій ситуації актуальним завданням державної політики є підвищення ефективності бюджетних механізмів та пошук інших джерел фінансування.

В. Лойко [6] вважає, що для вдосконалення механізму фінансування загальної середньої освіти в Україні доцільно застосувати досвід розвинутих країн щодо побудови фінансових відносин між державою й закладами освіти на основі концепції субсидіарності, згідно з якою рішення з відпо-

відних питань повинні прийматися на тому рівні, на якому вони виникають, а послуги мають надаватися органами того управлінського рівня, що найбільш наближений до споживача. Щоб оптимізувати фінансування витрат для ЗЗСО, автор пропонує використовувати зарубіжний досвід, а також наводить основні принципи концепції субсидіарності, а саме: установи вищого рівня підпорядкування (наприклад, обласні департаменти / управління освіти і науки чи відділи освіти територіальних громад) можуть втручатися у фінансову діяльність ЗЗСО тільки в разі, якщо сам заклад продемонстрував нездатність вирішувати фінансові питання самостійно; державна допомога надається ЗЗСО у випадках реалізації масштабних проєктів і заходів, які сприяють фінансовій автономії школи та розширенню її повноважень; розподіл повноважень між різними рівнями в усіх сферах, ураховуючи й фінансову складову, означає, що капітальний ремонт, реконструкція, перепідготовка кадрів та ряд інших функцій як здійснюються, так і фінансуються на вищому рівні, а все інше є прерогативою самого закладу, на що він має отримувати кошти з бюджету.

В. Дем'янишин [7] зазначає, що левову частку освітніх функцій виконують територіальні громади за рахунок бюджетних субвенцій та власних бюджетних ресурсів. Тому процес фінансового забезпечення закладів освіти цих громад включає державне фінансове планування, фінансове регулювання й фінансування. Успішне забезпечення реалізації цього процесу залежить від якісної державної законодавчої та нормативної бази, а також актів органів місцевого самоврядування.

На думку міжнародного експерта Я. Герчинського, що проводить наукові дослідження та здійснює впровадження шведсько-українського проєкту «Підтримка децентралізації в Україні», для підвищення ефективності використання державних коштів та надання якісних освітніх послуг у сфері загальної середньої освіти необхідно в найкоротший термін оптимізувати мережу вітчизняних ЗЗСО [8]. Також експертом запропоновано зміни до формульного розподілу освітньої субвенції, визначено основні критерії та фінансово-економічні важелі підвищення ефективності управління загальною середньою освітою на всіх його рівнях.

Високо оцінюючи внесок вітчизняних авторів у вирішення питань фінансування закладів освіти, необхідно звернути увагу на об'єктивну потребу в подальшому поглибленні теоретичних досліджень і розв'язанні проблем у сфері фінансового забезпечення та бухгалтерського обліку з урахуванням різних джерел надходжень фінансових ресурсів, а також у створенні в системі загальної середньої освіти сучасної інформаційно-аналітичної системи управління фінансовими ресурсами.

Метою нашої статті є вивчення досвіду європейських країн у сфері фінансування загальної середньої освіти та його використання в процесі трансформації шкільної освіти й розроблення механізмів удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення в умовах адміністративно-територіальної децентралізації в Україні.

Договір про функціонування Європейського Союзу визначає, що у сфері надання освітніх послуг ЄС сприяє

підвищенню якості освіти, проводить політику професійного навчання, заохочуючи співпрацю між державами-членами. У кожній країні ЄС функціонують власні системи освіти, які сформувались упродовж багатьох років і мають національні особливості.

У 2018 р. Рада Європи прийняла оновлений документ «Рекомендації щодо ключових компетенцій для навчання впродовж життя» [9], який визначає вісім ключових компетенцій, необхідних людині для здорового та активного способу життя, самореалізації й соціальної інтеграції, а саме: грамотність; багатомовність; обчислювальні, наукові та інженерні навички; цифрові й технологічні компетенції; комунікативність і здатність приймати нові компетенції; активна громадянська позиція; підприємливість; культурна обізнаність та самовираження. Набуття цих компетенцій кожною людиною і є результатом роботи системи освіти в кожній державі.

Розглянемо систему управління загальною середньою освітою та організацію фінансового забезпечення шкіл на прикладі низки європейських країн.

Система шкільної освіти у **Фінляндії** є однією з найкращих у ЄС, а у світі вона посідає п'яте місце, поступаючись чотирьом системам азійських країн. Освіта у Фінляндії безкоштовна, як і навчальні матеріали, щоденне шкільне харчування, медичні й соціальні послуги, екскурсії, транспорт від дому до школи, якщо шлях до неї довгий або небезпечний. Здобуття обов'язкової базової освіти здійснюється за одноструктурною системою та розраховане на дев'ять років (початковий рівень середньої освіти в країні відсутній).

Міністерство освіти і культури Фінляндії є найвищим органом влади в системі освіти, визначає освітню політику та відповідає за підготовку освітнього законодавства. Фінське національне агентство з питань освіти є національним агентством розвитку, яке тісно співпрацює з міністерством у визначенні освітніх цілей, змісту й методів дошкільної, базової, старшої середньої освіти та навчання дорослих. Агентство також відповідає за розроблення й затвердження національних базових навчальних програм і вимог до кваліфікацій для базової, загальної та професійної старшої середньої освіти, а також контролює й розвиває витрати на освіту, надані державні субсидії.

Місцеві органи влади (муніципалітети або комуни) несуть відповідальність за організацію дошкільної та базової середньої освіти на місцевому рівні, а також займаються розподілом фінансування, наймом персоналу, забезпеченням шкіл необхідними матеріально-технічними засобами. Фінансова автономія шкіл залежить від рішення відділу освіти муніципалітету, й досить часто школи самостійно вирішують, як використовувати кошти. У загальній структурі фінансування освіти Фінляндії приватний сектор становить лише 2,6 %, тож левову частку фінансує держава та муніципалітети (комуни). Обсяги фінансування базової середньої освіти розподіляються між державою й муніципалітетами в пропорції 25 і 75 %. Водночас муніципалітети мають повну автономію у вирішенні питань щодо розподілу коштів, отриманих від держави. Зауважимо також, що у 2019 р. у середньому 35 % муніципальних видатків

було спрямовано на освіту та культуру [10]. Раз на рік школи чи муніципалітети подають звітність про свої витрати Фінському національному агентству з питань освіти та Статистичному управлінню Фінляндії.

Система освіти в **Естонії**, за результатами моніторингового дослідження PISA-2018, також визнана однією з найкращих систем шкільної освіти в ЄС. У 2015 р. учні Естонії за показниками з математики й природничих наук навіть випередили учнів Фінляндії. Таких результатів було досягнуто завдяки децентралізації естонської шкільної системи: школам було надано ширшу автономію, право вибору навчальної програми, розподілу бюджету, а також вирішення питань кадрового забезпечення. Батьки отримали право й можливість обирати школу для своїх дітей, що привело до конкуренції між школами за учнів. Зазначимо також, що в Естонії соціально-економічний статус учня значно менше впливає на успішність у школі, ніж у більшості інших країн ЄС, таких як Австрія, Франція чи Німеччина.

Принципи організації системи освіти в Естонії визначено в Законі про освіту, де чітко розподілено відповідальність між державою, місцевою владою та школою. Органом влади у сфері освіти в цій країні є Міністерство освіти та досліджень.

В Естонії функціонують шкільні заклади трьох форм власності: державні, комунальні й приватні. У 2020/2021 н. р. 90 % учнів основної та старшої школи навчалися в муніципальних школах (83 % загальної кількості шкіл), 6 % учнів – у приватних (11 %), 4 % – у державних (6 %) [10]. Від форми власності закладів

залежить і джерело їх фінансування. Державні й муніципальні заклади мають право надавати платні послуги для отримання додаткових коштів. Щоб гарантувати всім учням право на безкоштовну загальну освіту, муніципальним і приватним школам на рівних засадах надається допомога з державного бюджету на оплату праці вчителів і керівників, підвищення їхньої кваліфікації, на підручники й навчальні посібники, забезпечення шкільними обідами учнів та на інвестиційні витрати. Крім того, центральна влада виділяє кошти на покриття витрат, пов'язаних зі створенням при школах інтернатів. Розмір державної допомоги залежить від чисельності учнів і кількості класів у школах. Муніципалітетам надано право вирішувати, як використовувати кошти та розподіляти їх між школами. У 2019 р. фінансування загальної освіти проведено таким чином: 73 % – місцевими муніципалітетами, 27 % – центральним урядом.

Освітня система **Німеччини** зарекомендувала себе як одна з найкращих класичних систем, котра складається з початкової, середньої та вищої школи. Відповідальність за систему освіти розподілена між Федерацією та адміністративно-територіальними одиницями найвищого рівня (землями). У складі федерального уряду функціонує Федеральне міністерство освіти та досліджень, яке відповідає за політику, координацію й законодавство щодо професійної підготовки та безперервної освіти, фінансової допомоги учням і студентам, а також надає фінансову підтримку досліджень у всіх галузях економіки. Крім того, Постійна конференція міністрів освіти та

культури земель країни, до складу якої входять представники кожної із 16 федеральних земель, забезпечує організацію, планування й координацію діяльності всієї шкільної системи [10]. Слід зауважити, що фінансування на оплату праці педагогічного персоналу здійснюється за рахунок федеральних земель, а витрати на інший персонал і матеріальні потреби шкіл оплачує місцева влада.

Навчальні заклади в Німеччині поділяються на державні, комунальні, релігійні та приватні. Державні й комунальні школи спільно утримуються федеральними землями та місцевими органами влади. Релігійні школи фінансуються католицькою чи протестантською церквами за рахунок власних коштів, але інколи з батьків береться невелика плата за навчання. Приватні заклади одержують певну фінансову підтримку від земель у вигляді одноразового внеску або субсидії, які розраховуються на основі статистичних даних. Окрім цього, надається фінансова допомога на будівництво, безоплатне надання навчальних посібників, пенсійне забезпечення вчителів за віком тощо.

З 2008 р. Федеральне статистичне відомство Німеччини готує щорічний звіт про фінансування освіти від імені Федерального міністерства освіти та наукових досліджень за погодженням із Постійною конференцією міністрів освіти та культури. Фінансовий звіт містить найважливішу інформацію про бюджет освіти. Так, згідно зі звітом про фінансування освіти у 2020 р., державний сектор витратив на загальноосвітні й професійно-технічні школи 76,8 млрд євро, з них видатки земель становили 62,0 млрд євро (80,7 %), місцевих органів вла-

ди – 13,9 млрд євро (18,1 %), федеральні витрати – 0,9 млрд євро (1,2 %) [10]. Для збалансування шкільних витрат місцева влада отримує відшкодування або одноразові асигнування із федерального земельного бюджету у вигляді грантів чи субсидій.

Отже, зарубіжний досвід показує, що максимально ефективно проблеми територіальних громад розв'язуються тільки на місцевому рівні. В Україні завдяки реформам з децентралізації також розширено права органів місцевого самоврядування щодо прийняття управлінських рішень, зокрема в системі фінансових ресурсів і контролю.

Законом України «Про освіту» автономію закладів освіти визначено як право суб'єкта освітньої діяльності на самоврядування, яке полягає в його самостійності, незалежності та відповідальності в прийнятті рішень щодо академічних (освітніх), організаційних, фінансових, кадрових та інших питань діяльності, що проводиться в порядку та межах, визначених законодавством [11]. Законом України «Про повну загальну середню освіту» не тільки підтверджено, а й закріплено та розширено автономні повноваження закладів загальної середньої освіти, визначено поняття академічної, організаційної, кадрової й фінансової автономії [12].

На нашу думку, важливою сферою автономії школи є її фінанси й управління ними. Фінансування та облік видатків ЗЗСО здійснюються за двома складовими. Перша – це поточні витрати, зокрема зарплата вчителів та іншого персоналу, нарахування на заробітну плату, витрати на матеріали, обладнання, інвентар і медикаменти, оплата комунальних

послуг та енергоносіїв; друга – це інвестиційні витрати, до яких віднесено придбання основного обладнання й предметів довгострокового користування, капітальне будівництво, капітальний ремонт, реконструкцію та реставрацію. Водночас необхідною умовою ефективного функціонування ЗЗСО є порядок і умови формування їхніх фінансових ресурсів та аналіз використання коштів державного й місцевих бюджетів.

Найхарактернішими ознаками неефективного управління та використання коштів державного й місцевих бюджетів є: недоліки в плануванні, відсутність обґрунтованого прогнозування та планування, необґрунтовані управлінські рішення, нецільове використання коштів, тривале утримання залишків коштів освітньої субвенції без використання на реєстраційних рахунках розпорядників бюджетних коштів і на поточних рахунках навчальних закладів тощо.

У Бюджетному кодексі України порушується проблема забезпечення ефективного витрачання бюджетних коштів, обґрунтовується доцільність і необхідність здійснення оцінки, контролю за цим процесом; передбачено, що відповідальність за бюджетні правопорушення настає в разі нецільового використання бюджетних коштів, порушення розпорядниками бюджетних коштів вимог щодо прийняття ними бюджетних зобов'язань тощо [13].

Для успішного аналізу використання фінансових ресурсів у сфері загальної середньої освіти, зокрема коштів цільових освітніх субвенцій у закладах, котрі надають загальну середню освіту, необхідна інформаційна база, сформована на єдиних ме-

тодологічних принципах організації збору інформації, та інструментальні засоби опрацювання фінансових даних, що не тільки забезпечить вирішення питань місцевого значення та контроль виконання запропонованих заходів, а й уможливить аналітичне дослідження на національному та регіональному рівнях.

Склад місцевих бюджетів України відображає особливості адміністративно-територіального поділу та специфіку функціонування місцевого самоврядування. Наразі в Україні існує 1463 бюджети, з них 24 обласних бюджети й бюджет м. Києва, 380 міських, 433 селищних і 625 сільських бюджетів. Після запровадження нового механізму бюджетного регулювання в Україні значна сума бюджетних коштів залишається в повному розпорядженні місцевих органів влади, що стимулює територіальні громади ефективніше наповнювати свої місцеві бюджети та контролювати видатки, оскільки місцева влада самостійно розробляє кошториси доходів і видатків та визначає напрями використання фінансових ресурсів.

Субвенції – це міжбюджетні трансферти, призначені для використання на певну мету в порядку, визначеному органом, який прийняв рішення про надання субвенції. Субвенції можуть надаватись як із державного бюджету місцевим бюджетам, так і з одного місцевого бюджету іншому. Відповідно до статей 103² і 103³ Бюджетного кодексу України, залишки коштів за освітньою субвенцією та субвенцією на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами на кінець бюджетного періоду зберігаються на рахунках відповідних місцевих бюджетів і використовуються в наступному

бюджетному періоді з урахуванням цільового призначення субвенції, а також на оновлення матеріально-технічної бази закладів освіти державної та комунальної власності [13].

На рис. 1 наведено схему організації фінансового забезпечення закладів освіти за рахунок міжбюджетних трансфертів і власних коштів місцевих бюджетів.

У межах виконання науково-дослідної роботи «Оцінювання ефективності використання ресурсного забезпечення в контексті надання якісних послуг для здобуття загальної середньої освіти» (ДР № 0121U111941) нами проведено аналіз використання територіальними громадами України коштів освітньої субвенції та місцевих бюджетів, спрямованих на оплату праці педагогічних працівників у 2021 р., і підготовлено аналітичну записку [14].

Інформаційною базою проведеного аналітичного дослідження слугували закони України, Бюджетний кодекс України, нормативні акти, що регулюють фінансову політику в галузі освіти в Україні, звітно-аналітичні дані Державної казначейської служби України, оперативна інформація, отримана від департаментів/управлінь освіти і науки обласних і Київської міської державних адміністрацій, щодо використання територіальними громадами (ТГ) коштів освітньої субвенції та власних надходжень із місцевих бюджетів на утримання ЗЗСО.

Аналіз виконано для ЗЗСО в розрізі рівнів бюджетів (обласні бюджети, бюджети міських, селищних, сільських ТГ) за такими показниками: середній розмір заробітної плати (з нарахуваннями) педагогічних працівників ЗЗСО, середня надбавка педа-

Рис. 1. Схема організації фінансового забезпечення закладів освіти, що надають загальну середню освіту, за рахунок міжбюджетних трансфертів із державного бюджету та коштів місцевих бюджетів

Побудовано авторами за: [13].

гогів за престижність праці, середня вартість навчання в розрахунку на одного учня, середня кількість учнів на одного вчителя. Оцінка середніх витрат коштів із державного бюджету на одного учня в ЗЗСО проводилася на основі фактично використаного обсягу коштів освітньої субвенції на оплату праці за 2021 р. і даних про чисельність учнів. Загалом по Україні такі витрати становлять 22 295 грн. Вищою від середнього значення по Україні вартість навчання одного учня була в ЗЗСО, що фінансуються з бюджетів сільських і селищних ТГ (відповідно 28 672 та 27 626 грн), а найнижчою – в бюджетах міських ТГ

і бюджеті м. Києва (відповідно 18 983 та 17 205 грн) [14]. Для прикладу, на рис. 2 показано взаємозв'язок середньої вартості навчання одного учня та наповнюваності класів у ЗЗСО, що фінансуються з бюджетів сільських ТГ України.

Далі розглянемо особливості фінансування закладів освіти з державного бюджету за рахунок коштів субвенцій у 2022 р. Законом України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» від 02.12.2021 № 1928-IX для закладів освіти було передбачено 6 субвенцій на загальну суму 112,9 млрд грн [15], із них найбільше коштів (95,7 %) передбачалося спря-

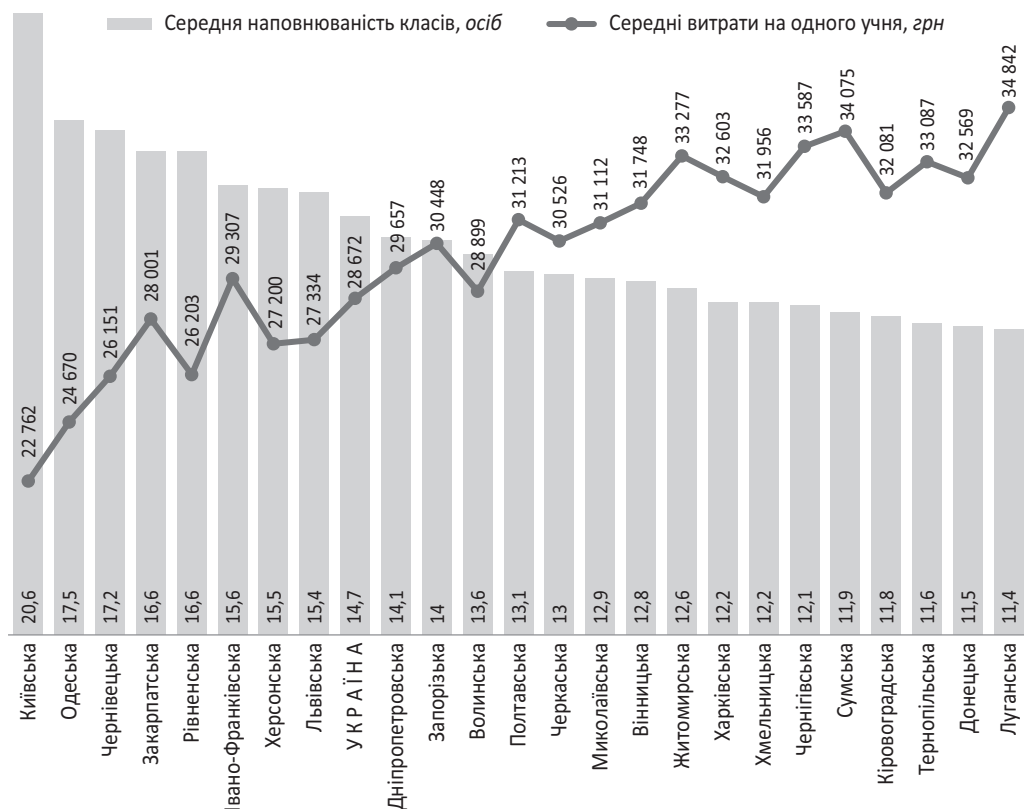

Рис. 2. Середня наповнюваність класів та середні фактичні витрати на одного учня з коштів освітньої субвенції в бюджетах сільських територіальних громад у регіональному розрізі, осіб, грн

Побудовано авторами за: [14].

мувати на освітню субвенцію. У зв'язку з повномасштабною військовою агресією рф, розпочатою 24 лютого 2022 р., Кабінетом Міністрів України прийнято постанови «Про спрямування коштів до резервного фонду державного бюджету» від 01.04.2022 № 401 та від 10.03.2022 № 245, відповідно до яких обсяг субвенцій, розпорядником яких є Міністерство освіти і науки України, скоротився загалом на 13,4 % [16; 17]. У таблиці наведено планові обсяги субвенцій, а також їх зміни за кодами програмної класифікації видатків та кредитування державного бюджету.

Як свідчить наведена в таблиці інформація, обсяги чотирьох субвенцій було скорочено на 100 %, а освітньої субвенції й субвенції на надання підтримки осіб з особливими освітніми потребами – на 10 %.

Постановою Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до порядків та умов, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 14 січня 2015 р. № 6 і від 14 лютого 2017 р. № 88» від 26.03.2022 № 365 внесено зміни до порядків розподілу і використання освітньої субвенції та субвенції на надання державної підтримки особам з особливими освітніми

Таблиця

**Планові обсяги субвенцій для місцевих бюджетів
із загального фонду державного бюджету 2022 р., тис. грн**

Код програмної класифікації видатків та кредитування державного бюджету	Найменування згідно з програмною класифікацією видатків та кредитування державного бюджету	Усього	Видатки споживання	Видатки розвитку
2211190	Освітня субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам	108 043 838,1	108 043 838,1	0,0
	Зменшення відповідно до постанови КМУ від 01.04.2022 № 401	-10 804 383,8	-10 804 383,8	0,0
	Зі змінами	97 239 454,3	97 239 454,3	0,0
2211210	Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на створення навчально-практичних центрів сучасної професійної (професійно-технічної) освіти	250 000,0	0,0	250 000,0
	Зменшення відповідно до постанови КМУ від 10.03.2022 № 245	-250 000,0	0,0	-250 000,0
	Зі змінами	0,0	0,0	0,0
2211220	Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами	504 458,3	376 043,5	128 414,8
	Зменшення відповідно до постанови КМУ від 01.04.2022 № 401	-50 445,8	-37 604,3	-12 841,5
	Зі змінами	454 012,5	338 439,2	115 573,3
2211230	Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа»	1 571 334,9	550 000,0	1 021 334,9
	Зменшення відповідно до постанови КМУ від 10.03.2022 № 245	-1 571 334,9	-550 000,0	-1 021 334,9
	Зі змінами	0,0	0,0	0,0
2211260	Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на реалізацію програми «Спробуй школу для кращих результатів»	1 000 000,0	0,0	1 000 000,0
	Зменшення відповідно до постанови КМУ від 10.03.2022 № 245	-1 000 000,0	0,0	-1 000 000,0
	Зі змінами	0,0	0,0	0,0
2211300	Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на забезпечення пожежної безпеки в закладах загальної середньої освіти	1 500 000,0	0,0	1 500 000,0
	Зменшення відповідно до постанови КМУ від 10.03.2022 № 245	-1 500 000,0	0,0	-1 500 000,0
	Зі змінами	0,0	0,0	0,0

Складено авторами за: [15–17].

ми потребами в частині розширення цілей використання залишків субвенцій, які накопичились на початок фінансового року. Ці зміни дали можливість територіальним громадам використовувати залишки субвенцій на заходи територіальної оборони, задоволення продовольчих потреб населення, евакуацію/вивезення/переміщення цивільного населення тощо [18].

Освітня субвенція надається місцевим бюджетам із метою фінансового забезпечення реалізації делегованих органам місцевого самоврядування повноважень у сфері освіти та спрямовується на оплату праці з нарахуваннями педагогічних працівників у навчальних закладах таких типів: ЗЗСО (початкові школи, гімназії, ліцеї); спеціальні ЗЗСО для дітей, які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку; спеціалізовані ЗЗСО (школи, ліцеї, шко-

ли-інтернати, ліцеї-інтернати: мистецькі, спортивні, військові (військово-морські), наукові); заклади для виховання та розвитку дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дитячі будинки; навчально-реабілітаційні центри для дітей з особливими освітніми потребами, зумовленими складними порушеннями розвитку; заклади професійної (професійно-технічної) освіти для здобуття повної загальної середньої освіти; заклади фахової передвищої освіти для здобуття повної загальної середньої освіти.

Запланований загальний обсяг освітньої субвенції на 2022 р. становив 108,04 млрд грн (включаючи резерв у розмірі 750,68 млн грн), а обсяг залишка освітньої субвенції загалом по Україні станом на 1 січня 2022 р. – 5,66 млрд грн.

На рис. 3 наведено планові обсяги освітньої субвенції на 2022 р.

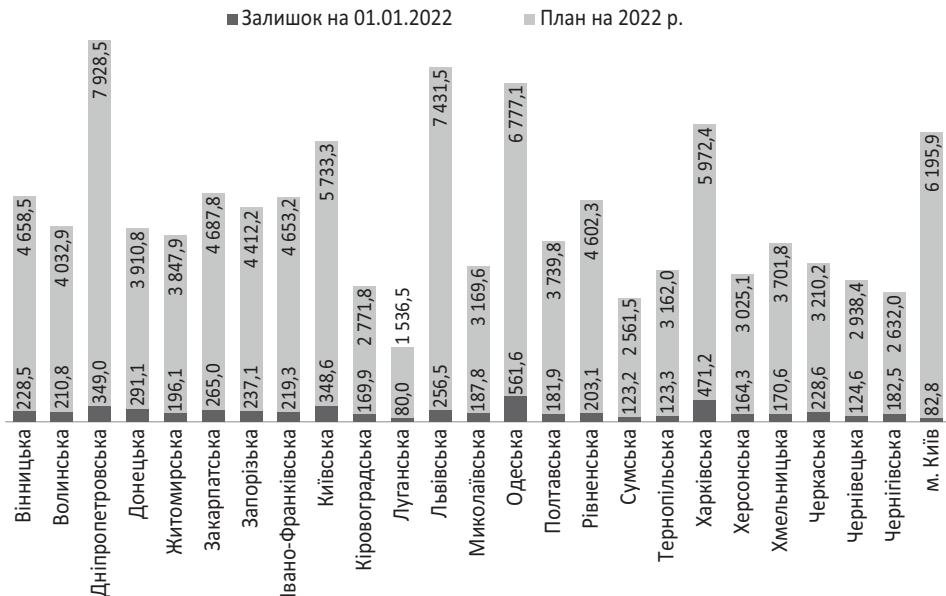

Рис. 3. Обсяги освітньої субвенції в розрізі регіонів: план на 2022 р. та залишок коштів станом на 1 січня 2022 р., млн грн

Побудовано авторами за: [15; 19].

і залишки коштів станом на 1 січня 2022 р. у розрізі регіонів.

Відповідно до інформації, оприлюдненої на вебсайті Міністерства фінансів України, станом на 1 червня 2022 р. на рахунках місцевих бюджетів накопичено 10,212 млрд грн невикористаних залишків коштів освітньої субвенції (рис. 4).

Отже, найбільші обсяги залишків за освітньою субвенцією спостерігаються в бюджетах міських ТГ, що становить 36,8 % загального обсягу залишків по Україні; далі за ранжуванням ідуть бюджети сільських ТГ (20,6 %), обласні бюджети (19,4 %), бюджети селищних ТГ (19,2 %). Найменша частка залишка припадає на зведений бюджет м. Києва (4 %). Проведений у розрізі регіонів аналіз засвідчив, що найбільші за обсягом залишки коштів освітньої субвенції спостерігаються в Харківській, Одеській, Київській, Донецькій та Дніпропетровській областях (рис. 5).

Станом на 1 червня 2022 р. відсутні залишки освітньої субвенції тільки в 6 бюджетах територіальних громад, зокрема у Ворожбянській міській ТГ (Сумська обл.); Богородчанській селищній ТГ (Івано-Франківська обл.); Братській селищній ТГ (Миколаївська обл.); Гримайлівській селищній ТГ та Іванівській сільській ТГ (Тернопільська обл.); Ротмістрівській сільській ТГ (Черкаська обл.). Водночас Міністерство фінансів України наголошує, що накопичені залишки можуть бути спрямовані не тільки на заходи, визначені в довоєнний час, а й на потреби територіальної оборони, задоволення продовольчих потреб, евакуацію населення з небезпечних територій, оплату інших заходів, націлених на підтримку цивільного населення в умовах воєнного стану, зокрема облаштування бомбосховищ у ЗЗСО для забезпечення освітнього процесу [20].

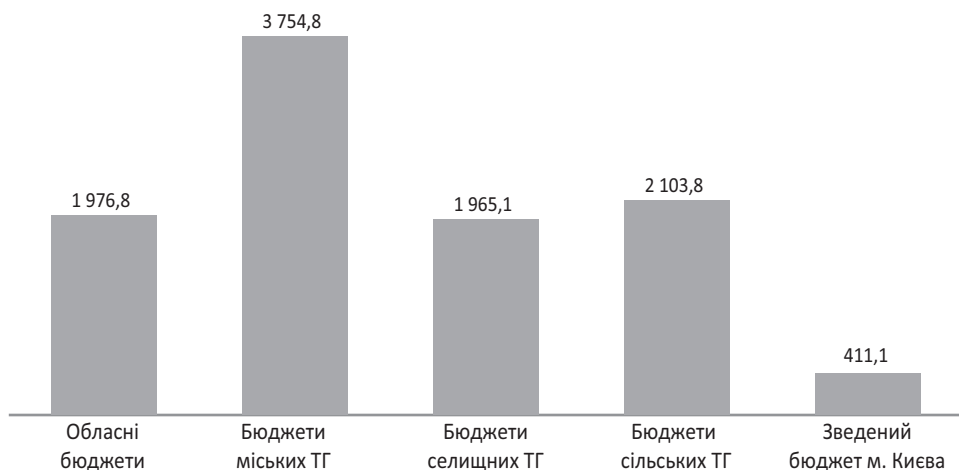

Рис. 4. Обсяги залишків коштів освітньої субвенції в розрізі рівнів бюджетів станом на 1 червня 2022 р., млн грн

Побудовано авторами за: [20].

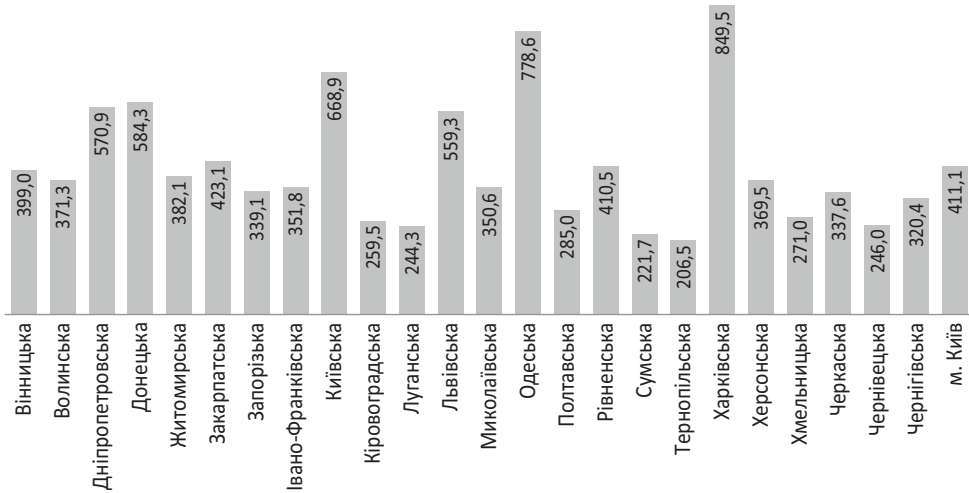

Рис. 5. Обсяги залишків коштів освітньої субвенції в розрізі регіонів станом на 1 червня 2022 р., млн грн

Побудовано авторами за: [20].

На 2022 р. передбачено субвенцію на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами (ООП), а саме: сліпим дітям та зі зниженим зором, глухим та зі зниженим слухом, з тяжкими порушеннями мовлення, із затримкою психічного розвитку, з порушеннями опорно-рухового апарату, з порушенням інтелектуального розвитку, зі складними порушеннями розвитку (в т. ч. із розладами аутичного спектра). Кошти спрямовуються до закладів освіти, у яких навчаються ці особи, таких типів: заклади дошкільної освіти (ЗДО), крім ЗДО (ясел-садків) компенсуючого типу, будинків дитини, ЗДО (дитячих будинків) інтернатного типу; ЗЗСО, крім спеціальних шкіл, санаторних шкіл, навчально-реабілітаційних центрів; ЗП(ПТ)О державної та комунальної форм власності. Кошти субвенції використовуються на оплату проведення (надання) додаткових психолого-педагогічних і корекційно-розвитко-

вих занять (послуг), що визначені індивідуальною програмою розвитку, та придбання спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку, що дають змогу опанувати навчальну програму, для осіб з особливими освітніми потребами, які здобувають освіту в інклюзивних класах (групах) закладів освіти.

Запланований обсяг субвенції на надання державної підтримки особам з ООП на 2022 р. загалом по Україні становить 504,5 млн грн, а обсяг залишка станом на 1 січня 2022 р. – 204 млн грн (на рис. 6 ці дані наведено в розрізі регіонів України).

Виконані наукові дослідження доводять, що реформування системи фінансового забезпечення ЗЗСО в Україні здійснюється за принципом децентралізації, який застосовують провідні держави світу та країни-члени ЄС у процесі постійного реформування національних систем освіти, що зумовлено розвитком і поширенням цифрових технологій, зміною

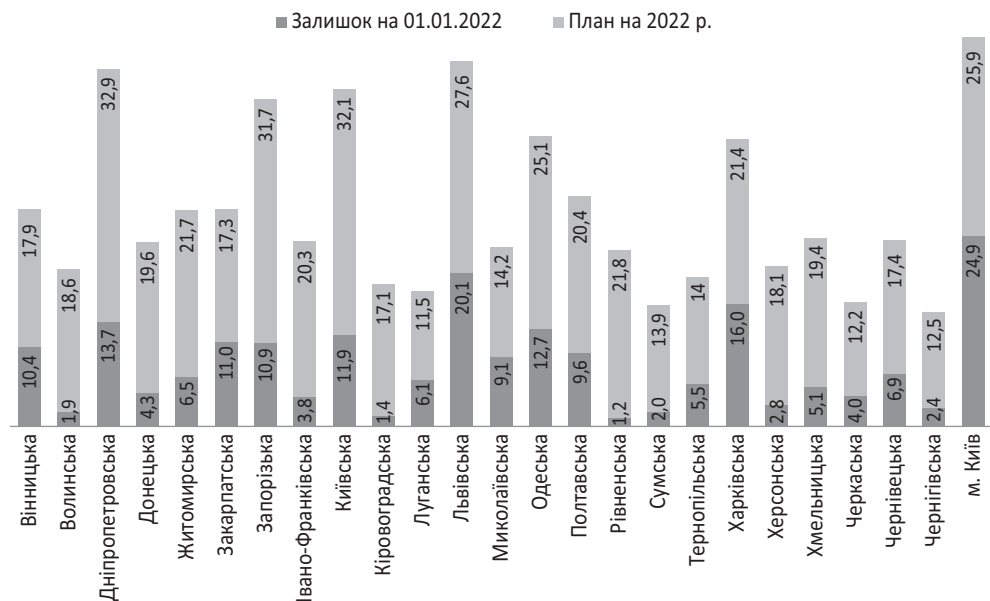

Рис. 6. Обсяги субвенції на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами в розрізі регіонів: план на 2022 р. та залишок коштів станом на 1 січня 2021 р., млн грн

Побудовано авторами за: [15; 19].

стратегічних цілей, які визначаються для шкільної освіти, збільшенням компетентностей, котрі має отримати здобувач повної загальної середньої освіти.

Аналітичні дослідження показали: в країнах ЄС загальна середня освіта є обов'язковою й безоплатною, що забезпечується на рівні держави через субвенції та гранти. Варто зазначити, що ряд країн ЄС надає повну автономію школам у питаннях використання коштів, а частину функції розподілу й контролю передано на рівень місцевого самоврядування.

Після набуття Україною 23 червня 2022 р. статусу кандидата в члени ЄС перед нею постають нові горизонти та стратегічні завдання з реформування сфери освіти, а також її фінансового забезпечення через надання міжбюджетних трансфертів із державного бюджету місцевим

бюджетам. Розподіл коштів освітньої субвенції відбувається на рівні Міністерства освіти і науки за допомогою формули розподілу, яка враховує достовірні статистичні дані щодо чисельності учнів, кількості та наповнюваності класів, типів закладів тощо. Це є одним із кроків на шляху до надання самостійності ЗЗСО в питаннях розподілу й використання фінансових ресурсів. Водночас щорічно формула розподілу коштів освітньої субвенції доопрацьовується, до неї вносяться корективи на основі результатів аналітичних досліджень.

У процесі аналізу використання коштів освітньої субвенції територіальними громадами України за 2021 р. нами виявлено проблемні питання, пов'язані з накопиченням залишків коштів освітньої субвенції, що може свідчити про нерівномірний розподіл коштів субвенції за

допомогою формули, невраховані чинники, котрі впливають на витрачання коштів, або про так звану економію коштів місцевими органами самоврядування [14].

Таким чином, в основі раціонального використання коштів державного й місцевих бюджетів на фінансування шкільної освіти в Україні мають бути ефективні та вчасні рішення органів місцевого самоврядування. Саме від них залежить якість і доступність освіти, а також можливість підвищення рівня оплати праці педагогів за рахунок власних джерел. Починаючи з 2021/2022 н. р. МОН вжито певних заходів щодо переходу на індивідуальну,

деперсоніфіковану інформацію про педагогічних працівників та здобувачів освіти, створення на цій основі інформаційних баз даних статистичних і аналітичних показників. Це дасть змогу поліпшити розподіл коштів освітньої субвенції та зменшити залишок її невикористаних коштів.

Додаткового дослідження та вирішення в найближчій перспективі потребують питання розроблення звітної фінансової й статистичної інформації про використання коштів освітньої субвенції та власних надходжень місцевих бюджетів на рівні як територіальних громад, так і кожного ЗЗСО.

Список використаних джерел

1. Londar S., Gapon V., Lytvynchuk A., Tereshchenko H., Londar L. School Education Financing in the Context of Decentralization: Cases of Ukraine. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*. 2022. Vol. 14. No. 3. P. 101–125. DOI: <https://doi.org/10.18662/rrem/14.3/600>.
2. Боголіб Т. Фінансове забезпечення освітньої галузі України: існуючі проблеми та перспективи їх вирішення. *Економіст*. 2015. № 8. С. 1–6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econ_2015_8_2.
3. Затонацька Т., Герасименко О., Лаврентьев М. Інституціональний інструментарій формування видатків на загальну середню освіту в Україні. *Фінанси України*. 2018. № 8. С. 91–105. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2018_8_9.
4. Мартинович Д. Є., Затонацька Т. Г., Герасименко О. О., Лаврентьев М. М., Малишева О. П. Чинники впливу на фінансування загальної середньої освіти на різних рівнях бюджетної системи України / ДНУ «Ін-т освітньої аналітики». Київ, 2018. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2020/06/13_AZ_Zatonats_ka_TG_2018_full2.pdf.
5. Кузнєцов К. Джерела та оцінка ефективності фінансування системи загальної середньої освіти. *Освітня аналітика України*. 2017. № 1. С. 70–84. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2017-1-70-84>.
6. Лойко В. В., Поздєєва К. В., Малиар С. А. Теоретико-методичні засади та проблеми функціонування механізму фінансування закладів загальної середньої освіти. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2020. № 1(5). С. 68–78. DOI: <http://doi.org/10.32750/2020-0106>.
7. Дем'янишин В. Сучасні реалії фінансового забезпечення закладів освіти об'єднаних територіальних громад. *Сьомі Всеукраїнські наукові читання пам'яті С. І. Юрія*, м. Тернопіль, 16 листоп. 2021 р. С. 39–43. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/44854/1/%D0%94%D0%B5%D0%BC%E2%80%99%D1%8F%D0%BD%D0%B8%D1%88%D0%B8%D0%BD%20%D0%92.pdf>.

8. *Герчинський Я.* Фінанси освіти в Україні: окремі стратегічні питання. Київ : Юстон, 2017. 152 с. URL: <http://education-ua.org/ua/analytics/1040-finansi-osviti-v-ukrajini-okremi-strategichni-pitannya>.

9. Council Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2018.189.01.0001.01.ENG.

10. Eurydice / European Commission. URL: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu>.

11. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

12. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>.

13. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.

14. *Гапон В. В., Барабаш О. А., Шараєвська М. І., Дереза Т. С.* Аналіз використання коштів освітньої субвенції та власних коштів місцевих бюджетів на оплату праці педагогічних працівників у закладах загальної середньої освіти в 2021 році / ДНУ «Ін-т освітньої аналітики». Київ, 2022. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/7_az_gapon_osvitnya-subvencziya-za-2021.pdf.

15. Про Державний бюджет України на 2022 рік : Закон України від 02.12.2021 № 1928-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text>.

16. Про спрямування коштів до резервного фонду державного бюджету : постанова Кабінету Міністрів України від 01.04.2022 № 401. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/401-2022-%D0%BF#Text>.

17. Про спрямування коштів до резервного фонду державного бюджету : постанова Кабінету Міністрів України від 10.03.2022 № 245. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/245-2022-%D0%BF#Text>.

18. Про внесення змін до порядків та умов, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 14 січня 2015 р. № 6 і від 14 лютого 2017 р. № 88 : постанова Кабінету Міністрів України від 26.03.2022 № 365. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/365-2022-%D0%BF#n2>.

19. Про використання залишків коштів за субвенціями : лист Міністерства освіти і науки України від 28.03.2022 № 1/3708-22. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-vikoristannya-zalishkiv-koshtiv-za-subvenciyami>.

20. Мінфін: У місцевих бюджетах знаходиться понад 10 млрд грн залишків освітньої субвенції / Міністерство фінансів Україн. 2022. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/news/minfin_u_mistsevikh_biudzheta_kh_znakhoditsia_ponad_10_mlrn_grn_zalishkiv_osvitnoi_subventsii-3504.

Valentyna Gapon

Ph. D. (Pedagogy), SSI «Institute of Educational Analytics», Kyiv, Ukraine, gapon@mon.gov.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7521-5450>**Olena Barabash**

SSI «Institute of Educational Analytics», Kyiv, Ukraine, o_barabash@mon.gov.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2545-0369>**Kateryna Chytaieva**

SSI «Institute of Educational Analytics», Kyiv, Ukraine, katti@online.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0688-8269>

THE IMPACT OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES ON THE PROSPECTS OF REFORMING THE FINANCIAL SYSTEM OF GENERAL SECONDARY EDUCATION IN UKRAINE

Abstract. *The article considers theoretical and practical aspects of financing general secondary education in Ukraine and the European Union member states, in particular in Finland, Estonia and Germany. Studies of Ukrainian and foreign researchers on the problems of the decentralization of secondary education management, expanding the autonomy of education authorities at the local level, and establishing the rights and responsibilities of the institutions both in educational processes and in financial support were analyzed. The article justifies the importance of implementation of the reform of decentralization in Ukraine, as a result of which the rights of local self-government bodies in making managerial decisions, in particular in the system of financial resources and control, have been expanded. Analytical indicators of the efficiency of the use of funds of educational subsidies allocated for payment of salaries of teaching staff in 2021 are provided, and the relationship between the cost of education per student and the number of classes in the general secondary education institutions is established. The example of the rural territorial communities helped to prove that the larger the number of classes in the general secondary schools, the lower the cost of education per student. The most common factors of mismanagement and misuse of public and local budgets were identified, in particular the lack of sound forecasting and planning; the misuse of financial resources; unreasonable management decisions; long-term maintenance of the balances of educational subvention funds without the use of the accounts of budget fund managers and the current accounts of educational institutions, etc. The planned amounts of the educational subvention and the subvention for the provision of support for persons with special educational needs for 2022, as well as the remaining unused funds under these subventions, were analyzed in detail. The volumes of the sequestration of subventions, which took place as a result of the military aggression of the Russian Federation against Ukraine are given. Further research will include the systematization and development of financial reporting forms for a comprehensive analysis of the use of financial resources at all levels of school education management.*

Keywords: *general secondary education, European integration, education budget, interbudgetary transfers, financing, subvention.*

References

1. Londar, S., Gapon, V., Lytvynchuk, A., Tereshchenko, H., & Londar, L. (2022). School Education Financing in the Context of Decentralization: Cases of Ukraine. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 14(3), 101-125. DOI: <https://doi.org/10.18662/rrem/14.3/600>.

2. Boholib, T. (2015). Financial support for the educational sector of Ukraine: problems and prospects of their solution. *Economist*, 8, 1–6. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/econ_2015_8_2 [in Ukrainian].
3. Zatonatska, T., Herasymenko, O., & Lavrentiev, M. (2018). Institutional toolkit for the formation of expenditure on general secondary education in Ukraine. *Finances of Ukraine*, 8, 91–105. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2018_8_9 [in Ukrainian].
4. Martynovych, D., Zatonatska, T., Herasymenko, O., Lavrentiev, M., & Malysheva, O. (2018). *Factors influencing the financing of general secondary education at different levels of the budget system of Ukraine*. Kyiv. Retrieved from https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2020/06/13_AZ_Zatonats_ka_TG_2018_full2.pdf [in Ukrainian].
5. Kuznietsov, K. (2017). Sources and effectiveness assessment of secondary education financing. *Educational Analytics of Ukraine*, 1, 70–84. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2017-1-70-84> [in Ukrainian].
6. Loiko, V. V., Pozdieieva, K. V., & Maliar, S. A. (2020). Theoretical and methodological bases and problems of functioning the mechanism of financing institutions of general secondary education. *European scientific journal of Economic and Financial innovation*, 1(5), 68–78. DOI: <http://doi.org/10.32750/2020-0106> [in Ukrainian].
7. Demianyshyn, V. (2021). *Modern realities of financial support of educational institutions of united territorial communities*. Retrieved from <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/44854/1/%D0%94%D0%B5%D0%BC%E2%80%99%D1%8F%D0%BD%D0%B8%D1%88%D0%B8%D0%BD%20%D0%92.pdf> [in Ukrainian].
8. Herchynskiy, Ia. (2017). *Finances of education in Ukraine: certain strategic issues*. Kyiv: Yuston. Retrieved from <http://education-ua.org/ua/analytics/1040-finansi-osviti-v-ukrajini-okremi-strategichni-pitannya> [in Ukrainian].
9. Official Journal of the European Union. (2018). *Council Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning*. Retrieved from https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2018.189.01.0001.01.ENG.
10. European Commission. (n. d.). *Eurydice*. Retrieved from <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu>.
11. Verkhovna Rada of Ukraine. (2017). *On education* (Act No. 2145-VIII, September 5). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
12. Verkhovna Rada of Ukraine. (2020). *On general secondary education* (Act No. 463-IX, January 16). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> [in Ukrainian].
13. Verkhovna Rada of Ukraine. (2010). *Budget Code of Ukraine* (Act No. 2456-VI, July 8). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> [in Ukrainian].
14. Gapon, V. V., Barabash, O. A., Sharaievska, M. I., & Derepa, T. S. (2022). *Analysis of the use of educational subvention funds and own funds of local budgets for the payment of teaching staff in general secondary education institutions in 2021*. Kyiv. Retrieved from https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/7_az_gapon_osvitnya-subvencziya-za-2021.pdf [in Ukrainian].
15. Verkhovna Rada of Ukraine. (2021). *On the State Budget of Ukraine for 2022* (Act No. 1928-IX, December 2). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text> [in Ukrainian].
16. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2022). *On the allocation of funds to the reserve fund of the state budget* (Resolution No. 401, April 1). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/401-2022-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
17. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2022). *On the allocation of funds to the reserve fund of the state budget* (Resolution No. 245, March 10). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/245-2022-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

18. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2022). *On making changes to the procedures and conditions approved by resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated January 14, 2015 No. 6 and February 14, 2017 No. 88* (Resolution No. 365, March 26). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/365-2022-%D0%BF#n2> [in Ukrainian].

19. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2022). *On the use of the remaining funds under subventions* (Letter No. 1/3708-22, March 28). Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-vikoristannya-zalishkiv-koshtiv-za-subvenciyami> [in Ukrainian].

20. Ministry of Finance of Ukraine. (2022). *Ministry of Finance: Local budgets have more than UAH 10 billion of educational subvention balances*. Retrieved from https://www.mof.gov.ua/uk/news/minfin_u_mistsevikh_biudzheta_kh_znakhoditsia_ponad_10_mlrn_grn_zalishkiv_osvitnoi_subventsii-3504 [in Ukrainian].

Іщук Я. В.

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри математичного моделювання та статистики ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», Київ, Україна, yaroslava.ischuk@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1411-1716>

Горна М. О.

кандидат економічних наук, науковий співробітник сектору організації автоматизованого збору статистики відділу адміністрування освітніх інформаційних систем ДНУ «Інститут освітньої аналітики», Київ, Україна, gornamarinaoleks@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6011-5753>

СТАТИСТИКА ОСВІТИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Анотація. У статті розглянуто сучасний стан гармонізації державної статистичної діяльності з вимогами Європейської статистичної системи. Проаналізовано нормативну базу виконання зобов'язань щодо статистики й обміну інформацією між Україною та Європейським Союзом. Розглянуто законопроект про внесення змін до деяких законів України щодо державної статистичної діяльності в частині змін до Закону України «Про освіту». Охарактеризовано деякі особливості розвитку освітніх систем на світовому рівні. Окреслено умови, необхідні для забезпечення порівнянності даних і показників освіти на міжнародному рівні. Описано Міжнародну стандартну класифікацію освіти для подання порівнянних на міжнародному рівні статистичних даних. Проаналізовано відповідність охоплення різних вікових груп вітчизняними освітніми програмами міжнародним стандартам. Досліджено охоплення учнів освітніми програмами порівняно з країнами – членами й кандидатами в члени ЄС. Зауважено, що Україною виконано значний обсяг робіт щодо імплементації зобов'язань на шляху євроінтеграції, незважаючи на надзвичайну ситуацію у зв'язку з неспровокованим повномасштабним військовим вторгненням росії. Визначено стан інтеграції системи статистики освіти України в європейський простір.

Ключові слова: статистика освіти, євроінтеграція, міжнародна стандартна класифікація освіти, рівень охоплення освітою.

JEL classification: I20, I28.

DOI: 10.32987/2617-8532-2022-4-118-127.

Інтеграція до Європейського Союзу має вирішальні геополітичні наслідки для України. У кожній країні свій шлях до членства в ЄС. Відносини між нашою державою та Євросоюзом були започатковані в грудні 1991 р., коли міністр закордонних справ Нідерландів повідомив про офіційне визнання незалежності України [1]. 16 вересня 2014 р. Євро-

пейським парламентом і Верховною Радою України було ратифіковано Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода про асоціацію) [2], а 23 червня 2022 р. Європейська рада на саміті в Брюсселі ухвалила рішення

© Іщук Я. В., Горна М. О., 2022

ня про надання Україні статусу країни-кандидата на членство в ЄС.

Україною виконано велику роботу з імплементації зобов'язань, передбачених Угодою про асоціацію. Серед обов'язкових завдань зазначеної угоди – гармонізація національної статистичної системи з європейськими нормами й стандартами, створення умов для провадження діяльності органів національної системи державної статистики згідно із загальноприйнятими принципами світової та європейської статистичної практики.

Важливою умовою євроінтеграції є адаптація законодавства України до законодавства ЄС. Так, із метою подальшої імплементації стандартів, правил і рекомендацій ЄС та інших міжнародних організацій у національну статистичну практику Держстатом України розроблено проект Закону про офіційну статистику, що зареєстрований у Верховній Раді України 02.09.2021 за № 5886 [3]. Це створює належні правові умови для забезпечення професійної діяльності

органів державної статистики, виконання зобов'язань, передбачених Угодою про асоціацію, й гармонізації державної статистичної діяльності з вимогами Європейської статистичної системи. У разі прийняття цей Закон набере чинності з дня, наступного після дати його опублікування, та буде введений у дію з 1 січня 2023 р.

У рамках виконання зобов'язань, передбачених Угодою про асоціацію, у частині «Статистика та обмін інформацією» щодо наближення як українського законодавства до відповідного європейського, так і національної статистичної методології до методології ЄС, постановою Верховної Ради України від 01.07.2022 прийнято за основу проект Закону України про внесення змін до деяких законів України щодо державної статистичної діяльності [4], який уже 19.07.2022 було прийнято за реєстраційним № 5108 [5]. Зокрема, викладено в новій редакції ст. 72 «Освітня статистика» Закону України «Про освіту» [6] (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна таблиця до проекту Закону про внесення змін до деяких законів України щодо державної статистичної діяльності в частині змін до Закону України «Про освіту»

Попередня редакція	Нова редакція
Стаття 64. Повноваження центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки	
1. Центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки: ... організовує збір та обробку освітньої статистики, здійснює її аналіз та прогнозує розвиток системи освіти; ...	1. Центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки: ... організовує збір та обробку освітньої статистики, за винятком офіційної державної статистичної інформації про систему освіти і ринок праці, здійснює її аналіз та прогнозує розвиток системи освіти; ...
Стаття 72. Освітня статистика	
1. Освітня статистика включає: статистичні дані центрального органу виконавчої влади у сфері статистики про систему освіти і ринок праці; ...	1. Освітня статистика включає: офіційну державну статистичну інформацію про систему освіти і ринок праці; ...

Складено авторами за: Верховна Рада України прийняла Закон щодо державної статистичної діяльності. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/225767.html>.

Ряд науковців досліджували проблеми адаптації національного законодавства до законодавства ЄС [7; 8]. Численні наукові праці присвячено моніторингу у сфері статистики, у т. ч. статистики освіти [9–13].

Протягом останніх двох років спостерігається пришвидшення прогресу євроінтеграції України, що є результатом злагодженої роботи всіх зацікавлених сторін. Відповідно до законодавства ЄС *Acquis communautaire* (*acquis*) у сфері статистики, викладеного у щорічно оновлюваному Збірнику статистичних вимог (*Statistical Requirements Compendium*) [14], рекомендацій ЄС, зокрема Регламенту (ЄС) № 223/2009 Європейського парламенту та Ради від 11.03.2009 щодо питань європейської статистики, Кодексу норм європейської статистики, Типового закону про офіційну статистику (розроблений ООН для країн Східної Європи, Кавказу й Центральної Азії та схвалений на Конференції європейських статистиків), в Україні відбувається вдосконалення законодавства як частина євроінтеграційних реформ.

Оскільки національні системи освіти різноманітні за своєю структурою та змістом освітніх програм, порівнювати досягнення різних країн і відстежувати їх просування до цілей на національному й міжнародному рівнях може бути непросто. Щоб зрозуміти та правильно інтерпретувати аспекти й процеси освітніх систем на світовому рівні, особливо важливо забезпечити сумісність даних. Це може бути досягнуто на основі застосування Міжнародної стандартної класифікації освіти (*International Standard Classification of Education*,

ISCED) – концептуального документа, призначеного для класифікації та подання порівнянних на міжнародному рівні статистичних даних.

Інститутом статистики ЮНЕСКО розробляються відповідні методики й стандарти, що дають змогу збільшити національний потенціал щодо створення та використання даних, удосконалити аналіз на їх основі для формування освітньої політики. Сформульовано необхідні умови щодо забезпечення порівнянності даних і показників на міжнародному рівні, а саме:

- Дані надаються державами-членами відповідно до *ISCED 2011* і *ISCED 2013*.
- Для розрахунку показників, що ґрунтуються на демографічних даних, береться одне загальне джерело таких даних (Відділ народонаселення ООН).
- Розрахунок показників витрат на освіту проводиться на основі одного загального джерела економічних даних (Статистичний відділ ООН, Світовий банк і Міжнародний валютний фонд).
- Застосовується єдиний для всіх країн світу метод розрахунку показників.

Оскільки національні системи освіти різняться за структурою та змістом навчальних програм, статистичні спостереження виконуються згідно з *ISCED*. Вони охоплюють широке коло напрямків дослідження: чисельність і склад учнів, викладацький склад, навчальна мобільність, результати освіти, мова навчання, витрати на навчання.

ISCED є еталонною класифікацією для організації формальних освітніх програм і пов'язаних із ними про-

грам кваліфікації за рівнями й галузями освіти за міжнародно погодженими категоріями. Найновіша версія класифікації – ISCED 2011 – була прийнята Генеральною конференцією ЮНЕСКО в листопаді 2011 р. Вона визначає такі рівні освіти:

- ISCED 0 – дошкільна освіта (Early childhood education);
- ISCED 1 – початкова освіта (Primary education);
- ISCED 2 – перший етап середньої освіти (Lower secondary education);
- ISCED 3 – другий етап середньої освіти (Upper secondary education);
- ISCED 4 – післясередня не вища освіта (Post-secondary non-tertiary education);
- ISCED 5 – короткий цикл вищої освіти (Short-cycle tertiary education);
- ISCED 6 – рівень бакалавра або еквівалент (Bachelor's or equivalent level);
- ISCED 7 – рівень магістра або еквівалент (Master's or equivalent level);
- ISCED 8 – рівень доктора або еквівалент (Doctoral or equivalent level).

У ISCED 2011 [15] та ISCED 2013 [16] одиницями класифікації є програми освіти й відповідні їм кваліфікації. Класифікація освітніх програм визначає статистичну звітність щодо систем освіти, наприклад чисельність учнів у навчальних закладах, викладачів та інших людських і фінансових ресурсів. Статистика з освітньої програми дає можливість отримати інформацію про зв'язок між вхідними даними щодо освітнього процесу (учні) й вихідними даними (набута кваліфікація). Поняття рівнів освіти представлене впорядкованим набором категорій, що групують освітні програми відповідно до градації навчального досвіду, а

також знань, навичок і компетенцій, які покликана забезпечити освітня програма. Рівень ISCED відображає ступінь складності та спеціалізації змісту освітньої програми, від основного до складного.

Наразі система вітчизняної освіти інтегрована у світовий освітній простір. У табл. 2 відображено методику гармонізації українських освітніх програм зі світовими стандартами.

Важливим аспектом інтеграції України в європейський і міжнародний освітній простір є відповідність охоплення освітніми програмами вікових груп міжнародним стандартам. Один із ключових напрямків – участь дітей віком від 3 років у дошкільній освіті. Пріоритетом Європи в цьому напрямку є досягнення рівня 96 % охоплення дітей дошкільною освітою до 2030 р. [17]. З 2020 р. середній рівень охоплення за даними Євростату становить 87,9 % [18]. Але цей показник характеризується значною варіацією (від 10,7 % в Туреччині до 100 % у Франції й Великій Британії). В Україні рівень охоплення закладами дошкільної освіти дітей віком 3–5 років у 2019 р. становив за даними Держстату 76,4 % та щороку підвищується. Таким чином, Україна потрапляє до групи країн зі значенням цього показника 70–80 % (табл. 3).

Відвідування школи в країнах – членах і кандидатах на членство в ЄС є обов'язковим, принаймні для початкової школи та першого етапу середньої освіти. В Україні повна загальна середня освіта є обов'язковою, була й залишається наймасовішою за чисельністю здобувачів складовою освіти: учні закладів загальної середньої освіти становлять близько 10 % населення країни.

Таблиця 2

**Порівняння освітніх рівнів за ISCED 2011
із національними освітніми програмами**

Освітній рівень за ISCED	Код освітнього рівня за ISCED	Тривалість навчання, років	Національні освітні, освітньо-кваліфікаційні рівні та ступені
Дошкільна освіта	0	4	Вихованці дошкільних навчальних закладів
Початкова освіта	1	4	Учні 1–4-го класів денних загальноосвітніх навчальних закладів
Перший етап середньої освіти	2	5	Учні 5–9-го класів денних і вечірніх загальноосвітніх навчальних закладів, які здобувають базову загальну середню освіту
Другий етап середньої освіти	3	2 (3)	Учні 10–11 (12)-го класів денних та 10–16-го класів вечірніх загальноосвітніх навчальних закладів, учні (слухачі) закладів П(ПТ)О, що здобувають повну загальну середню освіту
Післясередня не вища освіта	4	2	Учні (слухачі) закладів П(ПТ)О, які здобувають освітньо-кваліфікаційний рівень «кваліфікований робітник»
Короткий цикл вищої освіти	5	2	Студенти закладів вищої освіти, що здобувають ступінь вищої освіти «молодший бакалавр» або освітньо-кваліфікаційний рівень «молодший спеціаліст»
Рівень бакалавра або еквівалент	6	4	Студенти закладів вищої освіти, які здобувають ступінь вищої освіти «бакалавр»
Рівень магістра або еквівалент	7	2	Студенти закладів вищої освіти, що здобувають ступінь вищої освіти «магістр» чи освітньо-кваліфікаційний рівень «спеціаліст»
Рівень доктора або еквівалент	8	3	Аспіранти й докторанти закладів вищої освіти, наукових установ та інших навчальних закладів післядипломної освіти

Складено авторами за: Методологічні положення державного статистичного спостереження щодо мережі та діяльності закладів освіти : затв. наказом Державної служби статистики України від 09.06.2021 № 111. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/norm_doc/2021/111/111.pdf.

Таблиця 3

**Групування країн Європи за відсотком охоплення дітей
дошкільною освітою у 2019 р.**

Відсоток охоплення, %	Країни	Частка групи, %
До 70	Греція, Люксембург, Словаччина, Швейцарія, Чорногорія, Північна Македонія, Сербія, Туреччина (усього 8)	23,5
71–80	Болгарія, Чехія, Хорватія, Кіпр, Нідерланди, Австрія, Польща, Україна (усього 8)	20,6
81–90	Німеччина, Естонія, Латвія, Литва, Угорщина, Мальта, Португалія, Словенія, Фінляндія (усього 9)	26,5
91 і вище	Бельгія, Данія, Ірландія, Іспанія, Франція, Італія, Швеція, Ісландія, Норвегія, Велика Британія (усього 10)	29,4

Складено авторами за: Eurostat regional yearbook – 2021 edition / European Union. 2021. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/13389103/KS-HA-21-001-EN-N.pdf/1358b0d3-a9fe-2869-53a0-37b59b413ddd>.

Однією з особливостей освіти в ЄС є те, що лише близько половини учнів (51,6 %) продовжують своє навчання в 9–11-му класах із метою подальшого здобуття вищої освіти. Решта роблять вибір на користь спеціальної професійно-технічної освіти. В Україні частка молоді, яка продовжує навчання в закладах професійної (професійно-технічної) освіти, – близько 15 %.

Вища освіта (рівні ISCED 5–8) надається університетами та іншими закладами вищої освіти. Чисельність осіб, що вступають до таких закладів у країнах ЄС, постійно зростає. Зазначена динаміка зумовлена демографічними змінами, збільшенням попиту роботодавців на кваліфіковану робочу силу, зростанням популярності, доступністю вищої освіти серед молоді, академічною мобільністю, збільшенням частки людей, які продовжують навчання впродовж життя.

Так, за даними Євростату, частка студентів 5–8-го рівнів ISCED у 2019 р. становила 17,8 %, причому серед них було 53,7 % жінок і 46,3 % чоловіків. В Україні частка таких студентів у 2019 р. за даними Держстату наближалася до 23 %, проте на відміну від Європи демонструє спадну динаміку. Це пов'язано як із демографічними змінами, так і з освітньою міграцією. За приблизними підрахунками, у ЄС налічується 60–70 тис. українських студентів, зокрема в Польщі – понад 30 тис. [19]. Українці становлять 55 % усіх іноземних сту-

дентів у цій країні. А наразі, в умовах війни, цей показник ще вищий.

На підставі проведеного дослідження доходимо таких висновків. Протягом 2020–2022 рр. спостерігається пришвидшення прогресу євроінтеграції України, що є результатом злагодженої роботи всіх зацікавлених сторін. Розроблено проєкт Закону про офіційну статистику (нова редакція Закону України «Про державну статистику»), метою якого є гармонізація державної статистики зі статистичною системою ЄС, створення умов для провадження діяльності органів національної системи державної статистики згідно із загальноприйнятими принципами світової та європейської статистичної практики. Наразі система статистики освіти України інтегрована в європейський простір.

28 лютого 2022 р. Президентом України ініційовано процес офіційного вступу до ЄС, а 23 червня 2022 р. Європейська рада ухвалила рішення про надання Україні статусу країни-кандидата на членство в ЄС. Нашою державою виконано велику роботу з імплементації зобов'язань на шляху євроінтеграції.

На нашу думку, потребують подальшого вдосконалення аспекти статистики професійного навчання й навчання впродовж життя шляхом упровадження методології проведення державного статистичного спостереження щодо участі дорослих у професійній освіті та навчанні впродовж життя.

Список використаних джерел

1. Відносини Україна – ЄС / М-во закордонних справ України. 2021. URL: <https://mfa.gov.ua/uevropejska-integraciya/vidnosini-ukrayina-ues>.
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : міжнар. документ від 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.
3. Проект Закону про офіційну статистику : зареєстр. 02.09.2021 за № 5886. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72677.
4. Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до деяких законів України щодо державної статистичної діяльності : постанова Верховної Ради України від 01.07.2022 № 2349-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2349-20#Text>.
5. Верховна Рада України прийняла Закон щодо державної статистичної діяльності. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/225767.html>.
6. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
7. Червона С. Моніторинг виконання плану заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у частині «Статистика та обмін інформацією». *European scientific journal of Economic and Financial innovation*. 2022. № 1 (9). С. 46–57. URL: <https://www.journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/148>.
8. Мороз О. Б. Проблеми адаптації законодавства України до законодавства ЄС. *Альманах міжнародного права*. 2020. № 23. С. 180–186. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/3763?locale=en>.
9. Лондар С. Л., Горна М. О. Розвиток міжнародної статистики освіти для забезпечення моніторингу досягнення 4-ї цілі сталого розвитку. *Освітня аналітика України*. 2021. № 2. С. 5–19. URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2021/07/1_Londar_Gorna_213_2021_5_19.pdf.
10. Результати наукових досліджень / ДНУ «Інститут освітньої аналітики». URL: <https://iea.gov.ua/naukovo-analitichna-diyalnist/analitika/rezultati-naukovih-doslidzhen-2/>.
11. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС за 2019 рік / Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції Секретаріату Кабінету Міністрів України за сприяння проекту ЄС «Association4U». 2020. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/ar-aa-implementation-2019-4.pdf>.
12. Про затвердження Програми розвитку державної статистики до 2023 року : постанова Кабінету Міністрів України від 27.02.2019 № 222. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-2019-%D0%BF#Text>.
13. Методологічні положення державного статистичного спостереження щодо мережі та діяльності закладів освіти : затв. наказом Державної служби статистики України від 09.06.2021 № 111. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/norm_doc/2021/111/111.pdf.
14. Statistical Requirements Compendium – 2022 edition / European Union. 2022. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/14649643/KS-GQ-22-009-EN-N.pdf/011d6791-9971-229b-da9c-e7013deeabf9?t=1652367485303>.
15. International Standard Classification of Education ISCED 2011 / UNESCO-UIS. 2012. URL: <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/international-standard-classification-of-education-isced-2011-en.pdf>.

16. International Standard Classification of Education ISCED 2013 / UNESCO-UIS. 2015. URL: <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/international-standard-classification-of-education-fields-of-education-and-training-2013-detailed-field-descriptions-2015-en.pdf>.

17. Eurostat regional yearbook – 2021 edition / European Union. 2021. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/13389103/KS-HA-21-001-EN-N.pdf/1358b0d3-a9fe-2869-53a0-37b59b413ddd>.

18. Pupils in early childhood and primary education by education level and age – as % of corresponding age population / Eurostat. 2022. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/EDUC_UOE_ENRP07__custom_3091672/default/table?lang=en.

19. Стадний Є. Українське студентство за кордоном: дані до 2017/18 навчального року. Київ: Cedoss, 2019. URL: <https://cedos.org.ua/researches/ukrainske-studentstvo-za-kordonom-dani-do-201718-navchalnoho-roku/>.

Yaroslava Ishchuk

Ph. D. (Economics), Associated Professor, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine, yaroslava.ischuk@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1411-1716>

Maryna Horna

Ph. D. (Economics), SSI «Institute of Educational Analytics», Kyiv, Ukraine, gornamarinaoleks@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6011-5753>

EDUCATION STATISTICS OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

Abstract. *The paper examines the current state of harmonization of state statistical activity with the requirements of the European Statistical System. The purpose of the article is to determine the state of integration of the education statistics system of Ukraine into the European Union to ensure comparability of education data at the international level. The research was carried out on the basis of general scientific methods such as analysis and synthesis, comparison, time-series analysis, structural analysis, graphical method, etc. The legal framework for the implementation of obligations in the field of statistics and information exchange between Ukraine and the European Union was analyzed. The Law of Ukraine on amendments to certain laws of Ukraine related to the activity of state statistics was reviewed with regard to amendments to the Law of Ukraine "On Education". The main aspects and processes of education systems at the global level were outlined. Special attention is given to creating the necessary conditions for international comparability of education data and indicators. The International Standard Classification of Education is described to provide internationally comparable statistics. The compliance of coverage of relevant age groups by educational programs of Ukraine with international standards was analyzed. Student enrolment has been studied in comparison with European Union member and candidate countries. It was noted that Ukraine had completed a significant amount of work on the commitments towards European integration, despite the emergency situation in Ukraine as*

a result of the attack by the russian federation. The article draws conclusions about the state of integration of the system of education statistics of Ukraine into the European Union. The task of integrating the system of education statistics of Ukraine into the European space can be carried out effectively only on the condition of consensus, systematic, and comprehensive consideration.

Keywords: education statistics, European integration, international standard classification of education, level of education coverage.

References

1. Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. (2021). *Ukraine-EU Relations*. Retrieved from <https://mfa.gov.ua/yevropejska-integraciya/vidnosini-ukrayina-yes> [in Ukrainian].
2. Verkhovna Rada of Ukraine. (2014). *Association agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand* (International document, June 27). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text [in Ukrainian].
3. Verkhovna Rada of Ukraine. (2021). *Draft Law on Official Statistics* (No. 5886, September 2). Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72677 [in Ukrainian].
4. Verkhovna Rada of Ukraine. (2022). *On adoption as a basis of the draft Law of Ukraine on amendments to some laws of Ukraine regarding state statistical activity* (Resolution No. 2349-IX, July 1). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2349-20#Text> [in Ukrainian].
5. Verkhovna Rada of Ukraine. (2022). *The Verkhovna Rada of Ukraine adopted the Law on State Statistical Activity*. Retrieved from <https://www.rada.gov.ua/news/razom/225767.html> [in Ukrainian].
6. Verkhovna Rada of Ukraine. (2017). *On education* (Act No. 2145-VIII, September 5). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
7. Chervona, S. (2022). Monitoring of the implementation of the plan of measures for the implementation of the association agreement between Ukraine and the European Union in the part of statistics and information exchange. *European Scientific Journal of Economic and Financial Innovation*, 1(9), 46-57. Retrieved from <https://www.journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/148> [in Ukrainian].
8. Moroz, O. B. (2020). Problems of adaptation of Ukrainian legislation to EU legislation. *Almanac of international law*, 23, 180-186. Retrieved from <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/3763?locale=en> [in Ukrainian].
9. Londar, S. L., & Horna, M. O. (2021). Education statistics and monitoring tools for achieving the 4st Goal of Sustainable Development. *Educational Analytics of Ukraine*, 2, 5-19. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2021-2-5-19> [in Ukrainian].
10. SSI «Institute of Educational Analytics». (n. d.). *Results of scientific researches*. Retrieved from <https://iea.gov.ua/naukovo-analitichna-diyalnist/analitika/rezultati-naukovih-doslidzen-2/> [in Ukrainian].
11. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2020). *Report on the implementation of the Association Agreement between Ukraine and the EU for 2019*. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/ar-aa-implementation-2019-4.pdf> [in Ukrainian].
12. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2019). *On approval of the State Statistics Development Program until 2023* (Resolution No. 222, February 27). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-2019-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

13. State Statistics Service of Ukraine. (2021). *Methodological provisions of the state statistical monitoring of the network and activities of educational institutions* (Order No. 111, June 9). Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/norm_doc/2021/111/111.pdf [in Ukrainian].
14. European Union. (2022). *Statistical Requirements Compendium – 2022 edition*. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/14649643/KS-GQ-22-009-EN-N.pdf/011d6791-9971-229b-da9c-e7013deeabf9?t=1652367485303>.
15. UNESCO-UIS. (2012). *International Standard Classification of Education ISCED 2011*. Retrieved from <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/international-standard-classification-of-education-isced-2011-en.pdf>.
16. UNESCO-UIS. (2015). *International Standard Classification of Education ISCED 2013*. Retrieved from <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/international-standard-classification-of-education-fields-of-education-and-training-2013-detailed-field-descriptions-2015-en.pdf>.
17. European Union. (2021). *Eurostat regional yearbook – 2021 edition*. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/13389103/KS-HA-21-001-EN-N.pdf/1358b0d3-a9fe-2869-53a0-37b59b413ddd>.
18. Eurostat. (2022). *Pupils in early childhood and primary education by education level and age – as % of corresponding age population*. Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/EDUC_UOE_ENRP07_custom_3091672/default/table?lang=en.
19. Stadny, Ye. (2019). *Ukrainian Students Abroad: Data for the Academic Year of 2017/18*. Kyiv: Cedos. Retrieved from <https://cedos.org.ua/researches/ukrainske-studentstvo-za-kordonom-dani-do-201718-navchalnoho-roku/> [in Ukrainian].

ОСВІТНЯ АНАЛІТИКА УКРАЇНИ

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

Відповідальний за випуск

А. Б. Нефедов

Редактор

І. А. Книш

Комп'ютерна верстка

Я. С. Уласік

Формат 70×108/16. Ум.-друк. арк. 11,2.

Наклад 100 прим. Зам. №

Видавець:

Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики»

Адреса редакції та видавця: вул. Володимира Винниченка, 5, м. Київ, 04053

Тел.: (044) 486-98-70, e-mail: info@iea.gov.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 6237 від 18.06.2018

Publisher:

State Scientific Institution «Institute of Educational Analytics»

Office: 04053, Kyiv, Volodymyra Vynnychenka Str., 5

Tel.: (044) 486-98-70, E-mail: info@iea.gov.ua

Publishing license

ДК № 6237 issued 18.06.2018

Надруковано ТОВ «КОНВІ ПРІНТ»
02000, м. Київ, вул. Магнітогорська, 1

Printed by LTD «KONVI PRINT»
02000, Kyiv, Mahnitohorska Str., 1